

OPINNÄYTETYÖ

Sateenkaaritietoinen nuorisotyö

Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen tukeminen seurakuntien nuorisotyössä

Katri Haapakorva

Yhteisöpedagogi YAMK

(90 op)

Arvioitavaksi jättämisaika

(11/2023)

TIIVISTELMÄ

Humanistinen ammattikorkeakoulu
Yhteisöpedagogi YAMK

Tekijät: Katri Haapakorva

Opinnäytetyön nimi: Sateenkaaritietoinen nuorisotyö, sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen tukeminen seurakuntien nuorisotyössä

Sivumäärä: 77 ja 2 liitesivua

Työn ohjaaja(t): Merja Kylmäkoski

Työn tilaaja(t): Oulun seurakuntayhtymä

Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt kokevat syrjintää yhteiskunnassamme vielä nykypäivänäkin. Tämä syrjintä johtaa inhimilliseen kärsimykseen. Samanaikaisesti kasvatusalan ammattilaiset taas kokevat tiedon ja koulutuksen puutetta aihepiirin edessä. Kasvatusalalla onkin erityinen kehittämistarve tunnistaa sateenkaarinuorten tarpeet, toiveet ja kokemukset sekä kehittää kasvatustoimintaa niiden mukaisesti.

Tämän kehittämistyön tavoitteena on kehittää sateenkaarinuorten kokemusten ja kehittämissideoiden avulla seurakuntien nuorisokasvastausta sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden näkökulmasta. Tavoitteena on tunnistaa ja vähentää syrjintää sekä tehdä aktiivisesti sukupuoli- ja seksuaalivähemmistönuorten elinoloja paremmiksi ja ajaa heidän oikeuksiaan.

Tässä kehittämistyössä menetelmänä on käytetty yhteistoiminnallista toimintatutkimuksen menetelmää. Kehittämistyöhön ovat osallistuneet sekä Oulun seurakuntien toiminnassa olevat nuoret että työntekijät. Lähtötilannetta on kartoitettu kyselyin. Toimintaa on kehitetty toiminnallisten harjoitusten avulla. Kehittämisaikojen ja palautteiden pohjalta on jatkokehitetty toimintaa.

Tämän työn tuotoksena on syntynyt kehittämissuhteita nuorisokasvatukseen sekä koulutuspaketti, joka sisältää erilaisia harjoituksia syrjinnän vähentämiseksi. Kehittämissuhteet sisältävät erilaisia toimenpiteitä, joiden avulla sukupuoli- ja seksuaalivähemmistönuoret otetaan paremmin huomioon ja kuinka heitä voitaisiin tukea paremmin. Koulutuspaketti taas keskittyy sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin liittyvän tiedon, taidon, kokemuksen lisäämiseen ja syrjiviin asenteisiin vaikuttamiseen.

Tätä kaikkea kutsun sateenkaaritietoiseksi nuorisotyöksi.

Asiasanat: kirkon nuorisotyö, nuorisokasvatus, seksuaalivähemmistöt, sukupuolivähemmistöt, sateenkaaritietoinen nuorisotyö.

ABSTRACT

Humak University of Applied Sciences
Master of Humanities, Community Educator

Author: Katri Haapakorva

Title: Rainbow-conscious youth work, support for gender and sexual minorities in parish youth work

Number of Pages: 77 and 2 attachment pages

Supervisor(s): Merja Kylmäkoski

Commissioned by: Oulun seurakuntayhtymä

Gender and sexual minorities still experience discrimination in our society today. This discrimination leads to human suffering. At the same time, education professionals, on the other hand, experience a lack of knowledge and training in the face of the topic. In the field of education, therefore, there is a special need for development to identify the needs, wishes and experiences of rainbow young people and to develop breeding activities accordingly.

The aim of this development work is to use the experiences and development ideas of rainbow youth to develop youth education in parishes from the perspective of gender and sexuality diversity. The aim is to identify and reduce discrimination and to actively improve the living conditions of young people with gender and sexual minorities and to promote their rights.

In this development work, the collaborative method of action research has been used as a method. Both young people and employees in Oulu parishes have participated in the development work. The baseline has been mapped by surveys. Activities have been developed through functional exercises. Activities have been further developed on the basis of development ideas and feedback.

The output of this work has resulted in development proposals for youth education and a training package that includes various exercises to reduce discrimination. The development proposals include a range of measures to better take into account and support gender and sexual minority youth. The training package, on the other hand, focuses on increasing knowledge, skills, experience and influencing discriminatory attitudes related to gender and sexual minorities.

All of this I call rainbow-conscious youth work.

Keywords: Church youth work, youth education, sexual minorities, gender minorities, rainbow-conscious youth work.

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO.....	6
2	SUKUPUOLI- JA SEKSUAALIVÄHEMMISTÖT	11
	2.1 Moninainen sukupuoli- ja seksuaalikäsitys	11
	2.2 Syrjintä sateenkaari-ihmisten näkökulmasta	13
	2.3 Sateenkaarinuoruuteen liittyvät erityispiirteet	16
3	SATEENKAARITIE TOINEN NUORISOTYÖ.....	19
	3.1 Inklusiivinen kieli	19
	3.2 Yksilön tukeminen.....	21
	3.3 Yhteisöt tukemassa sateenkaarinuoria	24
	3.4 Kasvatusta, joka edistää sosiaalista esteettömyyttä	27
4	SATEENKAARITIE TOISEN NUORISOTYÖN KEHITTÄMISEN MENETELMÄT JA TOTEUTUS	38
	4.1 Kehittämistyön kohderyhmät työryhminä	38
	4.2 Kehittäminen toiminnallisin ja osallistavin menetelmin.....	38
	4.3 Tutkimusaineistoa keskustelujen ja toiminnan avulla	39
	4.4 Tutkimuksen eettisyys	41
5	SATEENKAARITIE TOISEN AINEISTON ANALYSOINTIA	44
	5.1 Ennakkokyselyn analysointi	44
	5.2 Kielen käyttöön liittyvän työskentelyn analysointi	45
	5.3 Syrjinnän kokemuksiin liittyvän työskentelyn analysointi.....	48

5.4 Käytännön järjestelyihin ja rakenteelliseen syrjintään liittyvän työskentelyn analysointi	51
5.5 Yhdenvertaisuuskoulutusta nuorille ja aikuisille	53
5.6 Tulevaisuustyöskentelyn analysointi	53
5.7 Kehittämispäivän yleinen analysointi	54
6 SATEENKAARITIE TOISEN NUORISOTYÖN POHDINTAA	56
6.1 Ennakkokyselyjen vastausten pohdinta	56
6.2 Kielen käyttöön liittyvän työskentelyn pohdinta	58
6.3 Syrjinnän kokemuksiin liittyvän työskentelyn pohdinta	61
6.4 Käytännön järjestelyihin ja rakenteelliseen syrjintään liittyvän työskentelyn pohdinta 63	
6.5 Tulevaisuustyöskentelyn pohdinta.....	65
7 SATEENKAARITIE TOISUUTTA EDISTÄVÄ KOULUTUSMALLI.....	67
7.1 Turvallisen koulutuksen turvaaminen.....	67
7.2 Lämmittelyharjoituksia	68
7.3 Asennetyöskentely	69
7.4 Tietotyöskentely.....	71
7.5 Taitotyöskentely.....	74
7.6 Kokemustyöskentely.....	75
8 SATEENKAARITIE TOISTA NUORISOTYÖTÄ EDISTÄVÄT KEHITTÄMISEHDOTUKSET	78
8.1 Kehittämisehdotukset toimintatapoihin	78
8.2 Kehittämisehdotusten ja toimintamallien esille tuominen ja käytäntöön saattaminen 80	
LÄHTEET	83

1 JOHDANTO

Sosiaalinen esteettömyys tarkoittaa ilmapiiriä ja toimintaympäristöä, jossa jokainen voi olla oma itsensä, ilman pelkoa syrjinnästä. Sosiaalinen esteettömyydellä taataan turvallinen ja yhdenvertainen palvelu, tila tai viranomaiskäytäntö. Se on osa laajempaa esteettömyyttä ja saavutettavuutta. (Kuntaliitto 2019, 13.) Tämän kehittämistyön tehtävänä on lisätä sosiaalista esteettömyyttä kehittämällä toimintatapoja ja menetelmiä seurakuntien nuorisotyöhön sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen tukemiseksi ja syrjinnän vähentämiseksi ymmärrystä ja osaamista lisäämällä. Emansipatorisen toimintatutkimuksen ja yhteistoiminnan avulla pyritään vähentämään ihmisiä alistavia toiminta- ja ajattelumalleja sekä kehittämään syrjittyjen henkilöiden omanarvon, identtifiotumisen ja osallisuuden tukemista. Tämän toivotaan johtavan turvalliseen ilmapiiriin eli sosiaaliseen esteettömyyteen.

Sateenkaari- sanasto kehittyy ja muuttuu koko ajan. Se luo osittain osaamattomuuden tunnetta kasvatusalan ammattilaisille ja oikeiden termien osaamattomuus herättää ammattilaisissa pelkoa ottaa puheeksi sukupuolen ja seksuaalisuuden teemoja. Kielen lisäksi tietoinen työote on noussut usein esille merkittävänä tekijänä sateenkaarinuorten hyvinvointia edistäessä. Kehittämisprosessin aikana havahduin siihen, ettei sateenkaarinuoria huomioon ottavalle nuorisotyölle ole edes oikein kuvaavaa ja yhtenäistä nimitystä. Tätä pohtiessa syntyi uusi käsite sateenkaaritietoinen nuorisotyö. En ole ennen kuullut tällaista termiä käytettävän nuorisotyössä. Käytän sitä tässä työssä kuvatessani sellaista nuorisotyötä, jolla tarkoitetaan sateenkaarinuorten nuoruuteen liittyviä erityispiirteitä ymmärtävää ja sateenkaarinuorten yhdenvertaisuutta tietoisesti edesauttavaa nuorisotyötä.

Kehittämistyön liitteissä on pieni sateenkaarianasto, josta voi tarkistaa sanoille selityksiä, jos jokin sana ei ole entuudestaan tuttu. Myös Setan, terveyden ja hyvinvoinninlaitoksen sekä oikeusministeriön verkkosivuilta löytyvät sateenkaarianastot, viimeiseltä myös saamenkielinen (Seta 2023; Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2022; Oikeusministeriö 2023).

Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöön kuuluvien nuorten kohtaamista ja huomioimista kehittävä opinnäytetyö on tehtävä, jotta tasa-arvo, yhdenvertaisuus, osallisuus ja vähemmistöön kuuluvien hyvinvoinnin tukeminen toteutuisi seurakuntien nuorisokasvatuksessa aiempaa vahvemmin. Työn tarve nousee suoraan nuorisotyönkentältä, jossa on havaittu sateenkaaritietoisien nuorisotyön tarve. Sateenkaarinuorten nuoruuteen liittyviä erityispiirteitä, jotka vaativat nuorten

kanssa työskenteleviltä laajempaa ymmärrystä vähemmistöön kuulumisesta ja sen vaikutuksista nuoren elämään (Hästbacka & Sirén 2017, 50). Kasvatusalan ammattilaisten koulutus ja osaaminen eivät ole kuitenkaan vastanneet tähän ajankohtaiseen tarpeeseen, sillä kasvatusalan työntekijät eri organisaatioissa kokevat koulutuksen olevan puutteellista. (Porkka, Erkkilä & Valtonen 2023, 149; Hästbacka & Sirén 2017, 77; Nousiainen, 2020, 12.) Myös oikeusministeriö on asettanut vuosille 2021–2024 tavoitteiksi lisätä eri virkamiesten koulutusta sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden kysymyksissä (Oikeusministeriö 2021, 32).

2010-luvulta alkaen on lisääntynyt sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin liittyvä julkinen keskustelu ja ihmisoikeuksien vaatiminen kaikille väestöryhmille. Tämän keskustelun, tapahtuneiden lakiuudistusten ja aktivismin myötä moni nuori on rohkeammin tullut julkisesti esiin oman identiteettinsä kanssa. Sateenkaarinuoret ja -ideologia ovat nuorten keskuudessa vahvemmin näkyvissä kuin koskaan 2000-luvulla. (Oikeusministeriö 2021, 21.) Vuoden 2023 alussa eduskunta päätti uudesta trans-laista, jossa lääketieteellisesti hoidot eriytetään juridisesta sukupuolen vahvistamisesta ja steriloinnin vaatimuksesta luovuttaisiin. Näin astui voimaan laki, joka Suomessa ensimmäistä kertaa antaa ohjeet sukupuolen vaihtamisesta. (Eduskunta 2023.)

Koen tämän kehittämistyön aiheen erittäin ajankohtaiseksi. Yhteiskunnassa toimivien organisaatioiden ja yksittäisten henkilöiden on kehitettävä toimintojaan sekä käytäntöjään yhteiskunnallisten keskustelujen, ilmiöiden ja lakiuudistusten suuntaisiksi. Sen vuoksi jokaisessa organisaatiossa on tehtävä kehittämistyötä, joka ottaa huomioon yhteiskunnallisen muutoksen ja johon organisaation jäsenet saavat vaikuttaa. Vain kuuntelemalla vähemmistöjen, organisaation jäsenten ja työntekijöiden kokemuksia, voidaan saada aikaan uudistuksia, jotka tässä tukevat yhteisön jäseniä ja vastaavat yksilöiden tarpeisiin.

Kirkkohallituksen sanoin uskonyhteisöillä on merkittävä rooli lähimmäisenrakkauden, oikeudenmukaisuuden, maapallosta ja kaikesta elollisesta huolehtimisen ja ihmiselämän arvokkuuden edistämisessä. Uskonto pyrkii kulkemaan ihmisten rinnalla ja huolehtimaan heistä koko elämän ajan. Maailmamme ja koko ihmiskunnan tulevaisuus on riippuvainen siitä, kuinka huolehdimme nuoristamme, heidän hyvinvoinnistaan, jaksamisestaan ja kasvamisestaan, ja autamme heitä löytämään ja vakiinnuttamaan oman paikkansa yhteiskunnassa. (Kirkkohallitus 2021, 6.) Jotta kirkkohallituksen ohjeistus toteutuu seurakunnissa jokaisen yksilön kohdalla, on pysähdyttävä refleктоimaan omaa ja työyhteisön työtapoja ja kehittää niitä sellaisiksi, että edellä mainittu tavoite toteutuu. Jokainen väestöryhmä, joka ei kuulu suureen enemmistöön,

tulee huomioida erityisesti heidän kokemuksiinsa kuunnellen. Vain näin kokonaisvaltainen kohtaaminen ja sosiaalinen esteettömyys toteutuisivat yhteiskunnan kaikilla osa-alueilla.

Tämän kehittämistyön kannalta oleellista on yhdenvertaisuuslaki ja tasa-arvolaki (2014/ 1325). Laeissa mainitaan, ettei Suomen evankelisluterilaisen kirkon uskonnonharjoittamisen piiriin täydy soveltaa näitä lakeja. Kirkkohallitus antaa kuitenkin seurakunnille ohjeistuksen yleiskirjeessään 4/2015 lain soveltamisesta seurakuntien toimintaan, vaikka lakia ei tule noudattaa uskonnonharjoittamisessa, uskonnonvapauden vuoksi. Uskonnonharjoittamiseksi katsotaan jumalanpalvelukset, muut uskonnolliset toimitukset ja tilaisuudet sekä julistus- ja opetustoiminta. Asiakirjassa mainitaan, ettei uskonnon harjoittamiseksi voida kuitenkaan katsoa sellaista toimia, jotka loukkaavat ihmisarvoa tai muita perusoikeuksia tai ovat oikeusjärjestyksen perusteiden vastaisia. (Kirkkohallitus, 2015.)

Kirkkohallituksen yleiskirje jatkuu niin, että yhdenvertaisuuslain mukaan viranomaisella on velvollisuus edistää yhdenvertaisuutta, arvioida yhdenvertaisuuden toteutumista toiminnassaan sekä ryhtyä toimenpiteisiin yhdenvertaisuuden edistämiseksi käytännöllisin keinoin. Edistämällä kirkkohallitus tarkoittaa useita toimenpiteitä, joilla julkiset palvelut pyritään järjestämään syrjinnän vaarassa olevien tarpeet huomioiden. (Mt.)

Kirkon omat linjaukset edellyttävät siis huomioimaan moninaisuuden teemat seurakuntien toiminnassa. Huomioimattomuus näkyy esimerkiksi sateenkaarinuorten turvattomuuden tunteena ja viihtymättömyytenä. Nuorilta kerätyssä kansallisessa rippikoulun itsearvioinnissa näkyy selkeä ero sekä koetussa turvallisuudessa että rippikouluviihtyvyydessä sateenkaarinuorten ja muiden nuorten välillä. Kuitenkin myös selkeästi suurin osa sateenkaarinuorista koki olonsa rippikoulussa hyväksi ja turvalliseksi. Seurakuntien tulisi kiinnittää aktiivisesti huomiota siihen, että sateenkaarinuoret voivat kokea rippikoulussa olonsa turvalliseksi ja kokevat olevansa hyväksytyjä omana itsenään. (Kirkkohallitus 2021, 16.)

Edellä mainitut otteet Kirkkohallituksen yleiskirjeestä ja linjauksista antavat sekä tarpeen että syyn tämä kehittämistyön tekemiselle. Tässä kehittämistyössä arvioidaan, miten syrjintää tunnistetaan ja estetään sekä kehitetään uusia toimintatapoja konkreettisella tasolla niin yksilön kuin organisaation tasolla. Syrjinnän määritelmän tiedostaminen ja vähemmistöjen näkökulman esillä pitäminen edistää sateenkaaritietoisen nuorisotyön toteutumista kirkon kasvatuksessa. Tietoisuus syrjinnästä synnyttää tiedostavaa työtettä, sateenkaaritietoista nuorisotyötä.

Usein syrjintää tarkastellaan syrjittyjen näkökulmasta. Merkittävämpää on myös kiinnittää huomiota vähemmistöjen oikeuksia rajoittaviin käytäntöihin ja syrjintää harjoittaviin henkilöihin ja heidän kouluttamiseensa, jotta syrjintä saadaan loppumaan. Moninaisuusosaamisen, empatiakasvatuksen ja emansipaatioprosessin tukemisen avulla pyritään herättämään ihmisiä itsereflektioon suhteessa omiin ajatuksiin, arvoihin ja toimintatapoihin. Tämän kehittämistyön aikaa vievin osuus onkin ollut sateenkaaritietoisuutta lisäävän koulutuspaketin suunnitteleminen.

Tieto on kytköksissä turvallisuuteen. Mitä enemmän vieraasta aiheesta on tietoa, sitä vähemmän on pelkoa ja pelon aiheuttamia reaktioita siitä seuraa. (Karvinen 2021, 35.) Kasvatusalan ammattilaisten sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin liittyvän tiedon sekä ymmärryksen lisääminen on avainasemassa sateenkaarinuorten tasa-arvon ja hyvinvoinnin lisäämiseksi. Kun yhdessä sateenkaarinuorten kanssa kartoitetaan syrjinnän tasoja ja muotoja sekä kehitetään toiminta- ja työskentelytapoja oman organisaation toiminnassa, voidaan oppia ymmärtämään mitä syrjintä on, miten siihen voidaan puuttua ja miten estetään sen toteutumista. Näin lisätään kaikkien yhteiskunnan jäsenten hyvinvointia.

Seurakuntien nuorisotyössä vaikuttavat työntekijöiden lisäksi myös nuoret vapaaehtoiset, kuten kerhonojajaajat, isokset, yövalvojat ja muut eri tehtävissä ilman kasvatusalan koulutusta toimivat henkilöt. Heillä usein on seurakuntien työntekijöiden antama perehdytys tai koulutus tehtävään. On tärkeää, että tämän työn yhdenvertaisuutta edistävät toimet sisältyvät myös näihin koulutuksiin ja kasvatussuhteisiin.

Kasvatustyöhön on tärkeää luoda käytäntöjä, jotka tukevat yhdenvertaisuuden toteutumista myös sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuuden näkökulmasta. Yhdenvertaisuuden toteutumiseksi työyhteisöissä tulee pohtia yhteisiä pelisääntöjä sekä hyödyntää tarvittaessa työnohjausta tai ulkopuolisia asiantuntijoita. Avoimen keskustelukulttuurin lisäksi tarvitaan vahvaa työnantajatason vastuunkantoa ja huolehtimista yhdenvertaisuuden edistämistä ja toteuttamista. (Hästbacka & Sirén 2017, 115.) Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden huomioimista pitää tapahtua niin hallinnollisella kuin käytännön tasolla kasvatustyötä toteuttavissa organisaatioissa.

Paremmen tulevaisuuden luomiseksi, pitää ensin tunnistaa nykypäivän faktat, lisätä siihen visio paremmasta tulevaisuudesta, löytää oikea tahtotila ja saada ihmiset toimimaan asian eteen (Hiltunen 2019, 12). Jotta tämä kehittämistyö vastaisi todellisiin tarpeisiin, on pitänyt ensin

tutustua sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen todellisuuteen ja siihen vaikuttaviin tekijöihin tutkimusten ja kirjallisuuden näkökulmasta. Visiota paremmasta tulevaisuudesta on luotu yhdessä nuorten ja seurakuntien työntekijöiden kanssa. Aihepiirin kehittämisen tärkeydestä kertoo hyvin se, että ihmisten tahtotila ja henkilöt yhteistoimintaan löytyivät kuin itsestään tähän työhön.

Ihmisten tahtotilan ja toiminnan tulosten syntymiseksi kehittämistyössä on käytetty toimintatutkimuksen menetelmää. Koko työ on alkujaan lähtenyt liikkeelle kasvatuksen kentällä käytäjien keskustelujen ja tarpeiden pohjalta. Tahtotila työn kehittämiseksi on ollut liikuttavaa; tämän työn tekemiseen ovat osallistuneet seurakuntien toiminnassa mukana olevia nuoria ja työntekijöitä. Työssä on kuultu nuorten kokemuksia, unelmia ja kehittämisideoita sekä lisätty siihen työntekijöiden näkemyksiä ja ammattiosaaminen. Näiden pohjalta on syntynyt sateenkaaritetoinen nuorisotyö, joka rakentaa tasa-arvoisempaa ja sosiaalisesti turvallisempaa tulevaisuutta.

2 SUKUPUOLI- JA SEKSUAALIVÄHEMMISTÖT

Seksuaalivähemmistöillä tarkoitetaan henkilöitä, jotka identifioituvat yleisimmin lesboiksi, homoksi, bi- tai pansesuaaleiksi. Sukupuolivähemmistöön kuuluvat transihmiset, muunsukupuoliset ja intersukupuoliset sekä he, jotka eivät halua ilmaista sukupuoltaan ja /tai seksuaalisuuttaan tai vielä etsivät oikeaa määrittelyä kuvaamaan identiteettiään. Itseään määrittelemättömät käyttävät itsestään käsitettä queer. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöistä käytetään myös termejä sateenkaari-ihmiset ja LHBTIQA+ (Aarnio & Lahti & Kerppola & Moring 2020, 12.)

Sateenkaarinuorista 10–13 prosenttia ilmoittaa kuuluvansa seksuaalivähemmistöön ja 4 prosenttia sukupuolivähemmistöön. Luku vaihtelee hieman eri lähteitten mukaan. (Kivijärvi & Myllyniemi 2023, 17; Tervahauta 2020, 2; Alanko 2014, 19; Kivijärvi 2022, 14.) Kovin pienestä vähemmistöstä ei siis ole kyse. Eri vuosien nuorisobarometrejä vertaillen sukupuolen moninaisuus näkyy lisääntyvän, sillä vuoden 2012 nuorisobarometrissä muun sukupuolisia ei vastanneiden joukossa ollut yhtään (Myllyniemi 2012, 15). Kymmenen vuotta myöhemmin heitä vastanneiden joukossa oli 13 prosenttia väestöstä, noin saman verran kuin vuoden 2022 barometrissä (Kivijärvi & Myllyniemi 2023, 17). Tutkimusten tuloksissa näkyy siis sama kuin oikeusministeriön julkaisussa; lisääntynyt sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin liittyvä julkinen keskustelu tapahtuneet lakiuudistukset ja aktivismi ovat rohkaisseet nuoria ilmaisemaan identiteettiään rohkeammin (Oikeusministeriö 2021, 21).

2.1 Moninainen sukupuoli- ja seksuaalikäsitely

Sukupuoli on kattokäsite, jonka alla on biologiaan, anatomiaan, minäkäsitykseen eli identiteettiin ja sosiaaliseen rooliin liittyviä piirteitä (Nousiainen 2020, 12). Sukupuoli- ja sukupuoli-identiteetti ovat sisäisiä kokemuksia ja aina fyysinen keho ei vastaa ominaisuuksiltaan sitä sukupuolta, johon ihminen kokee kuuluvansa (Bling 2022, 52). Sukupuolen ilmaisu on oman sukupuolikokemuksen ilmaisemista ympäristölle esimerkiksi kehon, nimen, olemuksen ja tekojen kautta (Alanko 2014, 16).

Sukupuolen moninaisuudella tarkoitetaan, että sukupuolia on enemmän kuin kaksi. Miehen ja naisen sukupuolen lisäksi on muunsukupuolisuus ja transsukupuolisuus. Sukupuoli ei ole sama

asia kuin seksuaalinen suuntautuminen. Ihmisen kehittämisessä tapahtuu ensin sukupuoli-identiteetin muodostuminen ja sen jälkeen seksuaali-identiteetin kehittyminen. Seksuaali-identiteetti voi myös muuttua tai muokkautua ihmisen elämän aikana. (Nousiainen 2020, 34, 56.)

Sukupuoli on monimuotoinen, koska sillä on erilaisia ilmenemismuotoja. Sukupuolikokemus on biologisen ominaisuuden lisäksi juridinen, sosiaalinen sekä psyykkinen ja aistinen kokemus. Biologinen sukupuolisuus muodostuu useasta osa-alueesta eikä kaikki osa-alueet ole havaittavissa. Usein tarkastelemme ihmisen sukupuolisuutta vain biologisesti silmin havaittavin perustein. Biologinen sukupuolisuus jakautuu geneettiseen, anatomiseen ja hormonaaliseen sukupuoleen. Sosiaalinen sukupuolisuus viittaa sukupuolen kokemuksellisiin, persoonallisiin, sosiaalisiin, kulttuurisiin ja juridisiin ominaisuuksiin. Sosiaalisen sukupuolen kokemuksiin vaikuttavat vahvasti oma tunne omasta sukupuolesta. Ihminen voi kokea oman sosiaalisen sukupuolen toiseksi kuin hänen biologinen sukupuolensa on. (Vilka 2010, 17–18, 20.)

Myös seksuaalinen suuntautuminen ilmentää sosiaalista identiteettiä, eikä näin ollen liity vain parisuhteen muodostamisen liittyviin kysymyksiin (Hästbacka & Sirén 2017, 48). Seksuaalinen suuntautuminen on seksuaalisen ja/tai emotionaalisen vedon tunnetta muihin ihmisiin heidän sukupuolensa perusteella. Usein käytetään kolmijakoista luokittelua homoseksuaaleihin, biseksuaaleihin ja heteroseksuaaleihin ihmisiin. Tämä luokittelu ei huomioi sukupuolen moninaisuutta, vaan perustuu normatiiviseen sukupuolikäsitykseen kahdesta sukupuolesta. Seksuaalista suuntautumista voidaan määritellä myös sukupuoleen kohdistumisen lisäksi omien tunteiden tai kyvykkyyden perusteella. Tämän lisäksi identiteetti, kiinnostus ja käyttäytyminen voivat poiketa toisistaan. (Alanko 2014, 18–19).

Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta pidetään joskus nuorten kokeiluna tai tämän ajan ilmiönä. Sukupuolen moninaisuudella on suomalaisen evoluutiotutkija Markus J. Rantalan mukaan kuitenkin biologinen perusta. Niiden henkilöiden, jotka kokevat olevansa väärän sukupuolen kehossa, aivorakenne vastaa sen sukupuolen aivorakennetta, joka henkilö kokee olevansa. Kulttuurinen sukupuoli ja biologinen sukupuolisuus eivät ole irrallisia toisistaan. Kulttuuri on ihmisaivojen ja evoluution tulos eli sitä myötä myös biologisesti kehittynyt. (Rantala 2020.)

2.2 Syrjintä sateenkaari-ihmisten näkökulmasta

Jotta voidaan vähentää syrjintää, on ensin tiedostettava mitä syrjinnällä tarkoitetaan ja mitä laki sanoo syrjinnästä. Yhteiskuntamme perustana on demokratian ideaali. Demokratian toteutuminen vaatii ihmisiä, jotka ovat sitoutuneet tasa-arvoisen ja oikeudenmukaisen yhteiskunnan rakentamiseen ja kehittämiseen yhdessä sekä kokevat kuuluvansa osaksi tuota yhteiskuntaa ja sen yhteisöjä. Kuulumista johonkin, mukana toimimista ja vaikuttamista kuvataan sanalla osallisuus. Osallisuuden vastakohtana pidetään syrjäytymistä, osattomuutta ja huono-osaisuutta. (Nivala & Ryynänen 2013, 10–11.) Syrjäytyminen johtuu usein syrjityksi tai syrjäytetyksi tulemisesta.

Yhdenvertaisuuslaissa 1325/2014 pykälässä kolme kielletään ketään syrjimästä iän, alkupeuran, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Syrjintä on kielletty riippumatta siitä, perustuuko se henkilöä itseään vai jotakuta toista koskevaan tosiseikkaan tai oletukseen. Välittömän ja välillisen syrjinnän lisäksi tässä laissa tarkoitettua syrjintää on häirintä, kohtuulisten mukautusten epääminen sekä ohje tai käsky syrjiä. Lain mukaan syrjintä on välitöntä, jos jotakuta kohdellaan henkilöön liittyvän syyn perusteella epäsuotuisammin kuin jotakuta muuta on kohdeltu, kohdellaan tai kohdeltaisiin vertailukelpoisessa tilanteessa. (Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014.)

Syrjinnällä tarkoitetaan sellaista henkilön tai ryhmän eriarvoista kohtelua, joka perustuu johonkin kiellettyyn, ei-hyväksyttävään tai perusteettomaan syrjintäperusteeseen. Syrjintää on välitöntä ja välillistä syrjintää. Välittömässä syrjinnässä yksilöä tai ryhmää kohdellaan eri tavoin kielletyllä perusteella. Välillisessä syrjinnässä neutraali kohtelu tai käytäntö johtaa syrjivään lopputulokseen. (Makkonen 2003, 11.) Syrjintä tarkoittaa sitä, että ihmisiä luokitellaan heidän ominaisuuksiensa perusteella. Ahdistelu tarkoittaa henkilön tai ryhmän loukkaamista vähättelevällä, alentavalla tai aggressiivisella käytöksellä. Pilkkanimet, loukkaavat vitsit, katseet, ulkonäköä tai yksityiselämää koskevat halveksivat huomautukset ovat kaikki ahdistelun muotoja. (Alanko 2014, 40–41.)

Yhteiskunnan ulkopuolisuutta käsitellyt teoreetikko Paolo Freiren mukaan jokainen tilanne, jossa ihminen käyttää objektiivisesti toista hyväkseen tai estää tätä tavoittelemasta asemaa itsenäisenä ja vastuullisena persoonana, on sortotilanne. Freire nostaa syrjinnän yhteyteen rakkauden käsitteen. Freiren mukaan rakkaudettomuutta eivät aiheuta he, joita ei rakasteta, vaan he, jotka eivät kykene rakastamaan. Väkivalta, viha ja ulkopuolisuus nousevat tilanteista, joissa ihmisen tai ihmisryhmän kohdistunut kohtelu on aiheuttanut nämä edellä mainitut tunteet. (Freire 2005, 57–58.)

Syrjinnästä puhuttaessa käytetään myös mikroaggression käsitettä. Sillä kuvataan vuorovaikutusta, viestintää tai toimintaa, joka on tietyn ryhmän identiteettiä vähättelevää ja stereotypisoivaa, mutta ei näytä yksiselitteisesti syrjinnältä, häirinnältä tai epäasialliselta käytökseltä. Mikroaggressiot voidaan jakaa kolmeen eri kategoriaan: mikrohyökkäyksiin, mikroloukkauksiin ja mikromitätöinteihin. Mikrohyökkäykset ovat tarkoituksellisia loukkaavia toimintoja kuten nimittelyä, tahallista väärin sukupuolittamista, välttelyä ja loukkaavien kuvien levittelyä. Toiminnan tarkoitus on loukata ja sen vuoksi mikrohyökkäykset osataan hahmottaa ja nimetä paremmin syrjinnäksi. Mikroloukkaukset ovat stereotypioista nousevia tahattomasti halventavia tai nöyryyttäviä kommentteja ja toimintoja. Loukkaava henkilö ei itse tiedosta syrjivänsä, sillä tarkoitusperä on ollut hyväntahtoinen. Mikromitätöinti on toimintaa, jolla kielletään sateenkaarinuoren tunteet ja kokemusmaailma esimerkiksi väliaikaiseksi hormonitoiminnan häiriöksi. (Karvinen 2021, 27.)

Yksittäisiin henkilöihin kohdistuvan syrjinnän lisäksi on olemassa laajempaa yhteiskunnallista ja rakenteellista syrjintää, institutionaalista syrjintää. Tällä tarkoitetaan lakien ja yhteiskunnallisten instituutioiden menettelytavoista johtuvaa epätasa-arvoa eri ihmisryhmien välille. Tällainen välillinen syrjintä voi sulkea yksilön tai ihmisryhmän ulkopuolelle yhteiskuntaa. (Hästbacka & Sirén 2017, 20.) Esimerkki tällaisesta on Suomen evankelisluterilaisen kirkon avioliittoa koskeva laki.

Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kohdistuvalla syrjinnällä on omat käsitteensä. Transfobialla tarkoitetaan transihmisiin ja transsukupuolisuuteen kohdistuvia negatiivisia ja vihamielisiä asenteita ja ajatuksia. Transfobiaa, kuten muutakin syrjintää, kuvataan pyramidin avulla. Ensimmäiselle, alimmalle tasolle sijoittuu hiljainen hyväksyminen ja vähättely. Tällä tasolla ihmiset seuraavat vierestä syrjivää kohtelua eivätkä puutu häirintään tai toisen ihmisen identi-

teettiin kohdistuvaan henkiseen väkivaltaan, vaikka heillä olisi mahdollisuus. Toinen taso käsittää ilkeilyn, kuten transfobisten vitsien kertomisen, tarkoituksellisen väärin sukupuolittamisen ja seksualisoinnin sekä transihmisten toiseuttamisen. Tällä tasolla osoitetaan sanoin transihmisten toisarvoisuutta. Kolmannella tasolla tarkoitetaan ahdistelua, elinolojen ja oikeuksien polkemista. Se voi tapahtua väärän tiedon levittämisenä, sanallisena loukkaamisena tai kertomalla henkilöstä asioita, jotka heikentävät henkilön sosiaalista asemaa. Neljännellä tasolla on fyysinen väkivalta. Viimeisellä tasolla on tappo tai murha. (Bling 2022, 11, 74, 81.)

Uskonnollisesta näkökulmasta katsottuna sateenkaariväestö joutuu kohtaamaan myös hengellistä väkivaltaa. Hengellinen väkivalta on väkivaltaa, johon liittyy uskonnollinen ulottuvuus ja merkitys. Se ilmenee pelotteluna, käännättämisenä, syyllistämisenä, eristämisenä ja kontrollointina. Hengellisen väkivallan tavoitteena on nujertaa toisen ihmisen elämäntapa, elämäntapa tai mielipide. (EVL 2023.)

Eriarvoisuutta, syrjintää, kiusaamista ja ulkopuolelle jättämistä voidaan käsitellä ja jäsentää monen teorian avulla. Teoriat auttavat havainnollistamaan kaikkea sitä, minkä ihmiset ovat kokeneet loukkaavana ja sitä, miten syrjintää esiintyy eri yhteiskunnan tasoilla yksilön, yhteisöjen ja yhteiskunnan toimesta.

Jean-Jacques Rousseau mukaan eriarvoisuus ihmisten välillä aiheutuu neljän eriarvoisuuden lajin seurauksesta. Nämä neljä eriarvoisuuden lajia ovat vauraus, yhteiskunnallinen asema, valta ja henkilökohtainen ansioituneisuus. (Rousseau 2000, 101) Markku Mäki on tarkastellut Rousseauin teorioita modernin yhteiskunnan näkökulmasta artikkelissaan Niin & Näin lehdessä (3/2001). Mäen tulkinnan mukaan Rousseauin mukaan rikkaus luo eriarvoisuutta, joka kuvaa yhteiskunnan eräänlaista yleistä taipumusta. Yhteiskunnan normit asettavat yksilöt toimimaan yleisen edun vuoksi tavalla, jolla he peittävät todellisen luontonsa. Mäen mukaan moderni yhteiskunta on vieraantumisen, itsensä-ulkopuolella-olemisen yhteiskunta. Yksilön käsitykseen itsestä vaikuttavat hänen käsityksensä toisten ihmisten käsitys hänestä itsestään. Lopulta yksilöt ovat pelkkiä toisten ja yhteiskunnan määrittelemiä rooleja. (Mäki 2001)

Göran Therborn esittää eriarvoisen jäsenyyden, joka jatkaa Rousseauin ajatusta. Eriarvoisuuden jäsenyys pitää sisällään kolme tasa-arvoisuuden ja eriarvoisuuden elementtiä. Hänen mukaansa eriarvoisuus on sosiaalisesti rakennettu ilmiö. Eriarvoisuutta ilmenee elämänehtojen eriarvoisuutena, eksistentiaalisena eriarvoisuutena ja resurssien eriarvoisuutena. Elämänehtojen eriar-

voisuus näkyy ihmisen lähtökohtaisina elin- ja toimintamahdollisuuksien eriarvoisuuksina. Eksistentiaalinen eriarvoisuus on ihmisarvoon, henkilöihin ja persoonallisuuteen liittyvää eriarvoisuutta. Resurssien eriarvoisuudella tarkoitetaan taloudellisten ja sosiaalisten resurssien eriarvoisuutta. (Therborn 2014, 98.) Näistä ulottuvuuksista eksistentiaalinen eriarvoisuus koskettaa sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kohdistuvaa eriarvoisuutta, mutta näen myös elämänehtojen eriarvoisuuden toteutuvan sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen eriarvostamisessa, varsinkin kun kyseessä on hengellinen eriarvostaminen.

2.3 Sateenkaarinuoruuteen liittyvät erityispiirteet

Euroopan Unionin perusoikeusviraston (FRA) julkaisemassa kyselytutkimuksessa *A long way to go for LGBTI equality* selvitettiin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kokemuksia syrjinnästä ja viharikoksista eri maissa. Kyselyn mukaan vastanneista 11 prosenttia oli joutunut fyysisen tai seksuaalisen hyökkäyksen kohteeksi viimeisen viiden vuoden aikana. Transsukupuolisilla luku oli 17 prosenttia ja intersukupuolisilla 22 prosenttia vastanneista. 15–17-vuotiaat tutkimukseen vastanneet kokivat häirintää enemmän kuin vanhemmat tutkimukseen osallistuneet. (FRA 2020, 38.) Tämä kertoo sateenkaarinuoruuteen liittyvistä erityispiirteistä sekä nuorten tavoista kohdata sukupuoli- ja seksuaalivähemmistön henkilöitä. Suomalaisten vastanneiden vastauksien perusteella Suomen luvut verrattuina muihin maihin ovat korkeat häirinnän ja väkivallan kysymyksissä, vaikka monessa muussa kysymyksessä onkin menty eteen päin (Oikeusministeriö 2020).

Lisäksi lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimus 2018 tulosten mukaan 70 prosenttia muunsukupuolisista ja yli 50 prosenttia seksuaalivähemmistöön kuuluvista nuorista kokevat kiusaamista, syrjintää ja epäasiallisen kohtelua usein tai joskus liikuntaharrastuksessa. (Hakanen, Myllyniemi & Salasuo 2018, 49). Nuoret viettävät aikaansa myös hengellisissä yhteisöissä. Kaisa Raittila on koonnut kirjaansa *Yhteyden rakentajat*, kohti kaikille avointa kirkkoa, eri henkilöiden kokemuksia seurakuntien toiminnasta vuosikymmenten aikana. Kirjassa moni henkilö kertoo kokemuksestaan, että uskonnollisissa yhteisöissä suhtaudutaan heihin jännitteisesti tai jopa kielteisesti. Kirjan henkilöistä osa kertoo eronneensa kirkosta saamansa syrjivän kohtelun vuoksi. Toiset ovat kohdanneet myönteistä kohtelua, mutta kohtelu onkin muuttunut syrjiväksi eri tilanteissa ja ympäristöissä. (Raittila 2020.)

Eriarvoisuudella on seurauksensa. Göran Therbornin mukaan se rajoittaa ihmisen mahdollisuuksia toimia ihmisenä ja loukkaa ihmisarvoa. Se aiheuttaa ennenaikaisia kuolemia, sairauksia, nöyryytystä, syrjintää, köyhyyttä, avuttomuutta, stressiä, turvattomuutta, ahdistusta, luottamuksen puutetta ja arvottomuuden tunnetta. (Therborn 2014, 11.) Koska seksuaalivähemmistöihin kuuluvat nuoret joutuvat muita enemmän kiusatuiksi, he tuntevat jatkuvaa surua tai toivottomuutta yli kaksi kertaa todennäköisemmin kuin enemmistöön kuuluvat nuoret. He harkitsevat tai suunnittelevat itsemurhaa yli kolme kertaa todennäköisemmin kuin enemmistöön kuuluvat nuoret ja yrittävät itsemurhaa yli neljä kertaa todennäköisemmin kuin enemmistöön kuuluvat nuoret. (CDC 2018, 58, 68, 73, 82.)

Vuoden 2022 nuorisobarometrin tulosten mukaan vähemmistöön kuulumisen vaikutukset kasvavat, jos henkilö kokee kuuluvansa useampaan vähemmistöön. Vähemmistöön kuuluminen lisää yksinäisyyden ja stressin kokemuksia, kiusatuksi tulemista, myönteistä asennetta päihteitä kohtaan sekä omaa mielikuvaa syrjäytymisen vaarasta. Lisäksi vähemmistöön kuuluminen vähentää henkilön oman resilienssin tunteen vahvuutta, elämään tyytyväisyyden tunnetta, osallisuuden kokemusta ja jonkin verran ystävien tapaamisten määrää sekä luottamuksen tunnetta instituutioita kohtaan. Vähemmistöihin itsensä mieltävät nuorten kokevat kuitenkin enemmän yhteisöllisyyden ja osallisuuden tunnetta yhdistyksiä ja uskonnollisia yhteisöjä kohtaan. (Kivijärvi & Myllyniemi 2023, 16 24, 33, 37 42, 47, 54, 60, 63, 74, 81.)

Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvan henkilön on tutkimusten mukaan haasteellisempaa luoda myönteinen minäkuva. Etenkin jos nuori on kohdannut syrjintää ja on joutunut piilottelemaan tai puolustelemaan identiteettiään, myönteisen minäkuvan muodostaminen on haastavaa. (Hästbacka & Sirén 2017, 63–64.) Sateenkaarinuorilla on myös enemmän kokemuksia kielteisestä kohtelusta, syrjinnästä, syrjäytymisvaarasta ja väkivallasta. Monet heistä on huolissaan ympäristön reaktioista heidän suuntautumisensa tullessa esille. Heillä on lisäksi haasteita lähisuhteissa, eikä monillakaan ole samanikäistä vertaistukea tai tukihenkilöitä. Sateenkaarinuoret kokevat myös enemmän väkivaltaa kotona kuin cis-nuoret sekä he ovat jonkin verran enemmän tyytymättömiä perhesuhteisiinsa kuin cis-nuoret. (Alanko 2014, 20, 21, 22.)

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt altistuvat krooniselle stressille vähemmistöasemansa takia. Stressiä lisäävät sekä syrjinnän kokemukset että niiden aiheuttama pelko, häpeä ja salaaminen. Vähemmistöstressi ei ainoastaan lisää mielenterveys- ja päihdeongelmien riskiä vaan on myös fyysisten sairauksien riskitekijä. Erityinen riski on itsetuhoisuus. (Jaskari & Keski-

Rahkonen 2021, 1.) Myös oikeuksien ja etuoikeuksien epääminen yhteiskunnassa aiheuttaa vähemmistöstressiä, kuten oman uskontokunnan epätasa-arvoinen avioliittolaki. Henkilöt, jotka eivät voi elää avoimesti uskonyhteisössään kokevat tästä aiheutuvaa vähemmistöstressiä. Jos lisäksi oma perhe ei hyväksy henkilön samaa sukupuolta olevaa kumppania tai toivota tätä tervetulleeksi, aiheutuu tästä ahdistusta. (Kirkkohallitus 2021, 9.)

Vähemmistöstressitekijöitä voidaan jakaa kahteen stressitekijätyyppiin. Ilan H. Mayerin mukaan stressitekijät voidaan jaotella distaalisiin ja proksimaalisiin stressitekijöihin. Distaaliset tekijät ovat objektiivisesti stressiä aiheuttavat tilanteet ja asenteet. Näitä ovat esimerkiksi syrjinnän tai väkivallan kokemukset, leimaavat asenteet ja ennakkoluulot, häirintä, vihapuhe sekä eriarvoiset lait, käytännöt, palvelut ja rakenteet. Proksimaaliset stressitekijät syntyvät sisäisten psykologisten prosessien kautta yhteiskunnan ja ympäristön vaikutuksen kautta. Vähemmistöön kuuluva alkaa ennakoida ja pelätä syrjinnän tai väkivallan kokemuksia. Tätä kutsutaan hylkäysodotuksiksi. Hylkäysodotukset johtavat vuorovaikutuksen pelkoon, identiteetin salaamiseen ja dysforiaan. (Mayer 2003, 5.) Tässä Mayerin teoriassa esiintyy samankaltaisuutta aiemmassa kappaleessa esitetyn Mäen tulkinnan kanssa Rousseau'n epätasa-arvon vaikutuksista ihmisten käsitykseen itsestä. Yhteiskunnan normatiivisuus pakottaa ihmisiä peittämään todellisen luontonsa. Tällä peittelemisellä on seurauksensa.

Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen edustajat kokevat varsinkin nuoruudessaan häpeää, epävarmuutta ja dysforiaa. Dysforia tarkoittaa euforian vastakohtaa eli pahaa oloa. Sukupuolidysforia tarkoittaa väärää sukupuolta edustavassa kehossa elämisestä aiheutuvaa ahdistusta, joka ilmenee erilaisina oireina. Dysforian tunteita tulee sukupuolen aiheuttamasta ristiriidan kokemuksesta sekä yhteiskunnan aiheuttamasta sisäistetystä transfobiasta. Ihminen kokee häpeää, kun yhteiskunta kertoo jollekin yksilölle, että hän on vääränlainen. (Bling 2022, 99, 102, 110.) Omat ja muiden havainnot ja kokemukset yhteiskunnasta kertovat yksilölle, mahtuuko hän normatiivin käsitteeseen. Jos näin ei tapahdu ihminen saattaa alkaa piilottelemaan identiteettiään sekä muuttamaan omaa suhdetta itseensä. Muiden asenteiden myötä sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöön kuuluvat syrjivät näin siis myös itse itseään eli kokevat dysforiaa. (Mayer 2003, 5–6)

3 SATEENKAARITIETOINEN NUORISOTYÖ

Nuorisotyön tarkoituksena on vaikuttaa nuorten ihmisten ymmärrykseen, arvostuksiin, tietoihin, taitoihin ja tulevaan toimintaan kohtaamisen ja erilaisten pedagogisten menetelmien ja tapojen kautta (Virkkala 2021, 85, 90). Tässä työssä sateenkaaritietoisella nuorisotyöllä kuvaan työtettä, joka tiedostaa sateenkaarinuoruuteen liittyvät erityispiirteet ja joka vaikuttaa tietoisesti ihmisten ymmärrykseen, arvostukseen, tietoihin ja taitoihin sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjä kohtaan.

Demokratia on ihmisten välisiä suhteita ohjaava periaate. Pohjimmiltaan demokratia tarkoittaa sitä, että jokaisen ihmisen ääni vaikuttaisi yhteiskunnalliseen todellisuuteen yhtä paljon, eikä yhdenkään ääni ole toisen ääntä merkityksellisempi (Eskelinen 2019, 119.) Sateenkaaritietoinen nuorisotyö on demokratian toteutumista yhteiskunnassa ja ihmisten välisissä suhteissa.

Sateenkaaritietoinen nuorisotyö sisältää moninaisuusosaamista. Moninaisuusosaamisen ulottuvuuksia ovat kriittinen ajattelu, käsitteellinen ymmärrys, kohtaamisen taito sekä kieli- ja viestintätaidot. Ne kytkeytyvät aina etiikkaan ja arvioihin, jotka osaltaan heijastuvat yhteiskunnalliseen keskusteluun sekä jokaisen yksilön omaan tulkintaan ja toimintastrategian valintaan erilaisissa kohtaamistilanteissa. Moninaisuuden huomioimisessa työyhteisöjen toimijoilta edellytetään uudenlaista osaamista ja resilienssiä, jolloin sivistys ja osaaminen korostuvat. (Timonen ym. 2015, 16–17.) Sateenkaaritietoisesta nuorisotyöstä tarkastellaan erityisesti moninaisuuden ulottuvuuksia sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen näkökulmasta.

3.1 Inklusiivinen kieli

Inklusiivinen kieli eli syrjimätön kieli tarkoittaa kieltä, joka pyrkii kattamaan mahdollisimman monet ihmiset sulkematta ketään sen ulkopuolelle. Kyse on yksittäisistä sananvalinnoista, puheen sävystä ja keskustelun tavoista. Eettisesti toimiva organisaatio on eettinen myös kielen ja viestinnän tasolla. Kielellä voi nimetä asioita, tehdä niitä näkyviksi ja ajaa etuja. Päätösten teko, tukeminen ja nuorten edun ajaminen on haasteellista ilman ajankohtaista tietoa, käsitteitä ja kohderyhmän kuulemistä. (Vainikainen 2022, 10.) Inklusiivinen kieli on yksi sateenkaaritietoisesta työtavan ulottuvuus. Inklusiivisen kielen avulla sanoitetaan se, mitä arvostaa ja minkä haluaa tuoda esille muidenkin tietoisuuteen omista ajatuksista.

Ihmisten käsitys maailmasta muuttuu koko ajan, samoin kuin sitä kuvaava kieli. Pysyviä sanoja ja lopullisesti oikeaa termistöä ei ole mihinkään asiaan. Varsinkin sukupuolen moninaisuudesta

puhuminen ja siihen liittyvä sanasto ovat muuttuneet lyhyessä ajassa. Loukkaava sana voi muuttua yleisesti käytetyksi termiksi tai toisin päin. Sukupuolivähemmistöistä on puhuttu pitkään loukkaavaan sävyyn. Sen vuoksi toisenlaisen puhutavan löytäminen on keskeistä, kun pyritään rakentamaan kohtaamista. (Nousiainen 2020, 22.) Kielellä voi nimetä asioita ja tehdä niistä näkyviä. Uusi terminologia antaa ihmisten kokemuksille nimen ja tämä mahdollistaa kokemuksista puhumisen. Puhumisesta taas koituu hyvinvointia. Oikeiden termien käyttäminen auttaa nimeämään ihmisryhmät ja voimme ajaa heidän asioitaan. Oikeiden termien käyttäminen saa ryhmään kuuluvien kokemaan itsensä hyväksytyiksi ja tervetulleiksi. (Vainikainen 2022, 10.)

Keskusteluun on hyvä sopia turvalliset säännöt (Nousiainen 2020, 22). Ammatilaisen vastuulla on linjata, millainen puhe on sopivaa ja huolehtia siitä, että moninaisuutta tuodaan aktiivisesti esille ja korjataan tarvittaessa virheellisiä käsityksiä (Hästbacka & Sirén 2017, 75). Keskeistä vuorovaikutuksessa on se, että toinen kokee tulevansa nähdyksi ja se, että hän saa itse määrittää itseään kuvaavat sanat (Nousiainen 2020, 28).

Moni kasvatustieteen ammattilainen kokee epävarmuutta työskennellessään sukupuoli- ja seksuaalivähemmistönuorten kanssa johtuen puutteellisesta tietämyksestä, koulutuksesta ja kokemuksista. Aiheen ollessa sensitiivinen sekä toisen ihmisen keho ja identiteetti että puheeksi ottaminen jää tekemättä. Pelkona usein on, että puheeksi ottaminen voi herättää tunteita laidasta laitaan. Näin turvallisen ilmapiirin luomiseen ja nuoren tukemiseen ei löydy ratkaisuja. (Alanko 2014, 12; Nousiainen 2020, 12.)

Kasvatustieteessä aikuisella on vastuu puheeksi ottamisessa. Sateenkaarinooret joutuvat jatkuvasti arvioimaan, milloin voivat puhua avoimesti identiteetistään, sukupuolestaan tai ihmis-suhteistaan. Nuoren hyvinvoinnin kannalta olisi tärkeää, että hän ei joudu miettimään tuleeko hän hyväksytyksi ammatilaisen seurassa. Nuoren oma-aloitteisuuteen perustuvassa työskentelytavassa vaarana on ajautua ongelmakeskeiseen työskentelyyn. Näin edetessä sateenkaarevuus huomioidaan vain, jos siihen liittyy jonkinlainen ongelma tai jos nuori kokee tarpeeksi rohkeutta ottaa asian puheeksi. Olisi hyvä, että nuoret tulisivat kohdatuiksi ja nähdyiksi kokonaisvaltaisesti. Moninaisuutta voi tehdä näkyväksi kaikille sukupuolineutraaleja termejä käyttäen tai luetellen eri vaihtoehtoja ääneen. On myös tärkeää, että ammattilainen käyttää nuoren itsensä valitsemia sanoja. Näin ammattilainen voi aktiivisesti tuoda esille ymmärryksensä moninaisuudesta. (Hästbacka & Sirén 2017, 46–47, 55, 60 66.)

Avoin vuorovaikutus on ratkaiseva tekijä yksilöllisten tarpeiden tiedon saamiseksi ja todellisen yhdenvertaisuuden muodostumiseksi. Sateenkaarinuoren yksilöllisen identiteetin tunnustaminen ja sen todeksi ottaminen on keskeistä tukemisessa. Esimerkiksi nuoren valitseman nimen käyttäminen kertoo nuorelle kunnioituksesta ja vähentää näin esimerkiksi dysforiaa. Nimen käyttö lisää myös sosiaalista transitiota eli sitä, että nuori voi elää omaksi kokemaansa sukupuolen elämää sosiaalisesti. (Karvinen 2021, 40.)

Dialogi on yhdenvertaisuuden saavuttamisen lähtökohta. Dialogi ymmärretään sosiaalipedagogiassa avoimena, tasa-arvoisena, hyväksyvänä, läsnä olevana, luottamuksellisena sekä kunnioittavana suhteena ja vuorovaikutuksena ihmisten välillä. Sosiaalipedagogisen toimijan ja kasvavan väline suhde on merkityksellinen ja pitää sisällään teorian lisäksi empatian tunteita. Teorian ja empatia eli affektiivisen empatian ja kognitiivisen empatian yhdistyessä ammattilainen toimii parhaiten ihmisen kasvua ja hyvinvointia tukien. Dialogissa kasvattaja ja kasvava ovat eri rooleissa, vaikkakin tasavertaisia. Kasvattajan on käytettävä vuorovaikutussuhteessa omaa ymmärrystä pedagogisuudesta. (Nivala & Ryyänen 2019, 190–191.)

3.2 Yksilön tukeminen

Nuorisotyön tavoitteena on pyrkiä kohtaamaan ja tukemaan eri tavoin haavoittuvassa asemassa eläviä nuoria niin, että heidän toimintamahdollisuutensa vahvistuvat ja he voivat löytää mielekkäitä tapoja elää ja toimia yhteiskunnan jäsenenä omina persooninaan. Normalisoinnin sijaan on syytä tähdätä inklusion toteutumiseen. Inklusion tavoitteena ja lähtökohtana on se, että kaikki otetaan mukaan. Inklusio edellyttää yhteiskunnan ja sen eri toimintaympäristöjen tekemistä saavutettaviksi ja kaikin puolin esteettömiksi jokaiselle huomioiden erityistarpeet. Tämä toteutuu tukemalla yksilön toimintakykyä, vaikuttamalla arkielämän sosiaalisiin ympäristöihin niin, että erityistarpeet otettaisi huomioon ja mahdollistettaisi jokaiselle mielekäs osallistuminen yhteisön elämään sekä tekemällä näkyväksi erilaisia ulossulkevia ja syrjäyttäviä mekanismeja ja prosesseja ja työskennellä niiden purkamiseksi. (Nivala & Ryyänen 2019, 244, 271.)

Sukupuolisensitiivisyydellä tarkoitetaan herkkyyttä tunnistaa ja ymmärtää sukupuolen moninaisuutta, erilaisia merkityksiä ja vaikutuksia. Usein puhutaan sukupuolitietoisesta toiminnasta. Siinä työntekijä on valpas tarkastelemaan kriittisesti omia arvojaan, käsityksiään ja toimintatapojaan. Sukupuolitietoinen toiminta auttaa kohtaamaan toisen ihmisen omana itsenään, eikä vain sukupuolensa stereotyyppisenä edustajana. Sukupuolisensitiivisyydessä ei ole kyse suku-

puolierojen häivyttämisestä, kieltämisestä tai pyrkimisestä sellaiseen neutraliteettiin, jossa sukupuoli ei olisi mitään merkitystä. Jotta sukupuolisensitiivisyys toteutuu, on tiedostettava asioiden, sanojen ja asenteiden merkitys. (Kirkkohallitus 2021, 9, 16.) Sukupuolisensitiivisyydellä ja tietoisuudella pyritään tunnistamaan ja purkamaan sukupuolirooleihin liittyviä stereotyyppioita. Sukupuolisensitiivisyydellä ei siis tarkoiteta, että sukupuolen tai sen ilmaisun poistamista, vaan sitä, että ihmiset saavat nimenomaan ilmaista juuri sitä, mitä kokevat olevansa. Sukupuolisensitiivisellä kasvatuksella pyritään vähentämään sukupuolisidonnaisia rajoja, jotka vaikuttavat lasten ja nuorten tekemisiin ja mielenkiinnon kohteisiin. (Nousiainen 2020, 50.)

Nuoren henkilökohtaiseen kehitykseen vaikuttavat yhteiskunnan asenteet ja suhtautuminen häneen. Monista sateenkaarinuorten elämään liittyvistä haasteista huolimatta monet sateenkaarinuoret voivat hyvin. Hyvinvoivien nuorten elämässä on suojaavia tekijöitä, kuten sosiaaliset suhteet ja vahva itsetunto, joiden turvin voi kohdata elämän haasteita. (Alanko 2014, 10.) Yksilön kokeman hyvinvoinnin tärkeimpiä tekijöitä ovat itsensä toteuttamisen mahdollisuudet ja muilta ihmisiltä saatu ymmärrys ja tunnustus, jotka edelleen synnyttävät elämän merkityksellisyden kokemuksia (Laininen 2019, 21).

Uskonnolla on yhteys ihmisen syvimpiin arvoihin ja identiteetin muodostumiseen. Uskonnollinen yhteisö voi antaa sateenkaarinuorelle joko voimavaroja tai aiheuttaa traumoja suhtautumisellaan. Terve uskonnollisuus tukee ihmisen hyvinvointia ja antaa elämäniloa. Epäterve uskonnollisuus saattaa aiheuttaa henkisiä traumoja ja mielenterveysongelmia. Sateenkaari-ihmisiä on hyvä ohjata hengellisiin sateenkaariturvallisiin yhteisöihin. (Iivanainen 2021, 15, 199.)

Sateenkaarinuoren hyvinvointia voidaan parantaa vähemmistöstressin juurisyihin vaikuttamalla sekä heidän resilienssiään ja psyykkisiä voimavarojaan kehittämällä (Jaskari & Keski-Rahkonen 2021, 1). Sanalla resilienssi kuvataan selviytymiskykyä ja yksilöä suojaavia tekijöitä. Sana kuvaa inhimillistä kestävyyskykyä, vaikeuksien kestämisen kykyä, kykyä selvitä vaikeuksista ja sopeutua muutokseen sekä kehittyä sen myötä. Resilienssin muodostuminen on yksilön, ympäröivän yhteisön ja yhteiskunnan ominaisuuksien yhteistoiminnan tulos. (Lipponen 2020, kappaleessa johdanto ja ”resilienssi on normaalia – ja arjen ihme!.) Resilienssin kehittymiseen vaikuttavat myös henkilökohtaiset ominaisuudet, ympäristötekijät, elämäntilanne sekä vastoinkäymisen luonne. Resilienssin avulla henkilö kykenee ylläpitämään tai palauttamaan hyvinvointinsa kohtaamastaan stressistä ja riskeistä huolimatta. (Ripatti & Manninen 2023, 105.)

Resilienssitiedon varassa kasvatusalan ammattilaiset voivat työssään kiinnittää enemmän huomioita nuorten voimavaroihin, ratkaisuihin ja tulevaisuuteen. Resilienssin kehittymisen kannalta vahvistavien sosiaalisten suhteiden merkitys on olennainen. Itseä vahvistavien näkemysten ja käsitteiden löytäminen on tärkeää erityisesti niille nuorille, jotka kokevat tulleen syrjityksi ja kuuluvansa vähemmistöihin. (Lipponen 2020, kappaleessa ”vielä yksi (tärkeä!) näkökulma resilienssiin, ”resilienssi on normaalia – ja arjen ihme!.)

Mikäli nuori kokee dysforian tunteita identiteettiään kohtaan, ammattilaisella on erityisen tärkeä rooli nuoren hyvinvoinnin ja itsensä hyväksymisen tukijana. Tukemisen hyviä käytäntöjä ovat esimerkiksi asiallisen tiedon jakaminen, keskusteluapu ja vertaistuki. (Hästbacka & Sirén 2017, 63–64.) Dysforian tunteet nousevat Mayerin (2003) teorian mukaan vähemmistöstressistä. Jaskari ja Keski-Rahkonen ovat kartoittaneet vähemmistöstressiä ehkäiseviä tapoja. Yksilötasolla vaikuttaessa vaikutetaan proksimaalisiin stressitekijöihin vahvistamalla ihmisen suojakeinoja ja tukemalle häntä itsensä hyväksymisessä. (Jaskari & Keski-Rahkonen 2021, 6.)

Dysforian vastakohtana voisi pitää itsemyyötätuntoa. Itsemyyötätunto tarkoittaa kykyä kohdella itseään rakentavalla tavalla. Ihminen tarvitsee itsemyyötätuntoa tunteakseen olon turvalliseksi ja hyvinvoivaksi. (Ahlvik & Paakkanen 2017, kappaleessa Itsemyyötätuntoa elämään.) Itsemyyötätunto rakentaa tunteiden tasapainoa, hyväksytyksi tulemisen tunnetta ja vaikeuksien ja virheidä myöntämistä ja niistä oppimista (Lipponen 2020, kappaleessa ”Resilienssi – yllättävän moninainen ilmiö).

Omien näkemysten, itsenäisen ajattelu- ja toimintakyvyn vahvistumiseksi on syytä tarkastella myös emansipaation käsitettä. Yhteiskuntaan integroitumisen ja yhteiskunnallisen osallisuuden kokeminen onnistuvat, kun tarkastellaan yksilön ja yhteiskunnan suhdetta emansipatorisesta näkökulmasta. Emansipaatiassa on oltava mukana yksilön mahdollisuus itsensä toteuttamisella. Jotta emansipaation idea toteutuu, yksilön tulee saada tilaa ja tukea omien kokemusten ja elämäntodellisuuden kriittiselle arvioimiselle ja tarkastelulle. Näiden avulla voidaan tavoitella muutosta, joka johtaa kohti oikeudenmukaisempaa ja inhimillisempää yhteiskuntaa. Jotta tila ja tuki itsensä toteuttamiselle löytyy, yksilön tulee löytää identifioitumisen ja kiinnittymisen kohtia yhteiskunnasta ja ympäristöstään, jossa elää. (Nivala & Ryyänen 2019, 152–153.) Yksilön persoonallisuuden ja arvokkuuden tunnustamisen myötä voimme siis saada aikaan sekä yhteiskunnallista muutosta että yksilön resilienssin ja hyvinvoinnin vahvistumista.

3.3 Yhteisöt tukemassa sateenkaarinuoria

Distaalisiin stressitekijöihin eli stressiä aiheuttaviin tilanteisiin ja asenteisiin pitää vaikuttaa sekä ihmisten välisen vuorovaikutuksen tasolla että yhteiskunnan rakenteiden tasolla. Vähemmistöstressin ehkäisy ja sen vaikutusten rajoittaminen vaativat toimenpiteitä kaikilla yhteiskunnan tasoilla. (Jaskari & Keski-Rahkonen 2021, 6.) Kaikille nuorille sosiaalisen ympäristön ja erityisesti ystävien merkitys ovat tärkeitä tekijöitä. Nuoret puhuvat itsestään enemmän ystävien kanssa kuin esimerkiksi vanhempiansa. Vertaistuen ja ymmärryksen saaminen näissä viitekehyksissä on tärkeää. Etenkin transnuorille sosiaaliset verkostot näyttäytyvät haasteellisina ja niiden luomiseen olisi tarve saada tukea. Transnuorten sosiaalisten verkostojen vähyyteen voi vaikuttaa transnuorilla enemmän ilmenevät mielenterveysongelmat, joiden vuoksi itse ei jaksakaan panostaa verkostojen muodostamiseen. Sosiaalisen verkostojen vähyyteen vaikuttaa myös cis-henkilöiden, mutta myös seksuaalivähemmistöön kuuluvien ihmisten negatiiviset asenteet transihmisiä kohtaan. (Alanko 2014, 24–25.)

Ammattilaisen työhön kuuluu turvallisen tilan luominen. Sateenkaarinuorten näkökulmasta katsottuna on erittäin olennaista, että nuorten parissa työskentelevä tiedostaa tarpeen hyväksyvän ja avoimen ilmapiirin luomisesta. Tällaisten peruseriaatteiden lisäksi ammattilaisten on oltava tietoisia taustalla olevista rakenteista ja oletuksista sekä pyrittävä kyseenalaistamaan niitä. (Hästbacka & Siren 2017, 52, 60, 107–108.)

Turvallisemman tilan periaatteilla ja toimintatavoilla pyritään luomaan tila, jossa kaikki pyrkivät omalla toiminnallaan rakentamaan yhdenvertaista, kunnioittavaa ja avointa ilmapiiriä ja keskustelua (Bling 2022, 180). Turvallisemman tilan periaatteilla voidaan luoda sosiaalisesti esteetöntä tilaa. Sosiaalisesti esteetön tila on ympäristö, jossa jokainen voi olla oma itsensä ilman pelkoa syrjinnästä (Kuntaliitto 2019, 13).

Suomen YK-liiton turvallisemman tilan periaatteissa muistutetaan kunnioittamaan jokaisen henkilökohtaista fyysistä ja psyykkistä tilaa sekä itsemääräämisoikeutta. Koskettamiseen muistutetaan pyytää lupaa. YK-liiton turvallisemman tilan periaatteissa muistutetaan, ettei omalla käytöksellään, puheillaan ja teoillaan saa pilkata, ivata, halventaa, sysätä syrjään tai nolata ketään. Tällöin on syytä pitäytyä ulkonäön arvostelusta, juoruilusta ja stereotyyppien ylläpitämisestä. Turvallista tilaa luo myös, ettei oleteta ennakoon mitään asioita toisen henkilökohtaisuudesta. Kun pyrkii huolehtimaan, että jokaisella on tilaa ja mahdollisuus osallistua, eikä kenenkään mielipiteitä arvioida, luodaan turvallisempaa tilaa. Kunnioittava kohtelemisen näkyy niin,

ettei kenenkään yksityisiä ja arkaluontoisia asioita jaeta. Myös oma ennakkoluulottomuus ja anteeksipyyttäminen lisää turvallista tilaa. (Yk-liitto 2023.)

Allianssilla on kehitetty avoimen ja kunnioittavan keskustelun periaatteet, jotka luovat turvallista tilaa ja ilmapiiriä. Näissä periaatteissa muistutetaan keskustelijaa puuttumaan sääntöjen vastaiseen toimintaan varsinkin silloin, kun syrjintä ei kohdistu itseen. Toisena kannustetaan muita ja huolehditaan siitä, että jokaiselle syntyy keskustelussa tilaa puhua. Kolmas ohje muistuttaa, että keskusteluissa pyrittäisiin tunnistamaan oma valta-asema suhteessa muihin keskustelijoihin ja toimimaan tiedostaen se. (Allianssi 2021.)

Hyväksyvän ilmapiirin luominen sateenkaarinuorelle tapahtuu käytännössä sensitiivisen kielen käytöllä, moninaisina vastausvaihtoehtoina lomakkeissa, mahdollisuutena itseidentifioimiseen, syrjinnän vastaisina toimintasuunnitelmina, julisteina ja esitteinä tiloissa sekä sateenkaarivasaisuuden tunnistamisena sekä siihen reagoimisena. (Jaskari & Keski-Rahkonen 2021, 7.)

Sateenkaariturvallinen tila syntyy, kun ammattilainen itse tiedostaa oman käyttäytymisen ja puheen vaikutukset, eikä kyseenalaista nuoren kokemusta omasta identiteetistään esimerkiksi väärin sukupuolittamalla tai käyttämällä nuoren ”deadnamea”. (Hästbacka & Sirén 2017, 56, 60–61, 68). Deadname on käsite, jolla tarkoitetaan entistä nimeä. Deadnamen omaava henkilö on ottanut käyttöönsä uuden, identiteettiään paremmin kuvaavan nimen.

Hyvässä ilmapiirissä ei ole kyse vain sanoista ja teoista, sillä ilmapiiriin vaikuttavat myös olemisen tapa ja toisen kohtaaminen. Kasvattaja voi omalla esimerkillään saada kasvatettavat rohkaistumaan toisten tukemisessa ja ymmärtämisessä. (Halinen ym. 2016, 309.)

Sen vuoksi ammattilaisen osaamiseen yhteisön tekijänä on syytä kiinnittää huomioita. Nuorisotyön ammattilaisten osaamiseen ja tietotaitoon sateenkaarinuorten huomioimiseen ja aiheeseen liittyen vaikuttavat monet tekijät, kuten ammattilaisen henkilökohtaiset valmiudet ja instituution ominaisuudet. Henkilökohtaisina valmiuksia voidaan pitää ammatti-identiteettiin kytkeytyviä asenteita, tietoja, kokemuksia ja taitoja. Nämä luovat pohjan ammattilaisen työtteelle. Ammattilaisen osaaminen vaikuttaa yhteisöjen sosiaalisten esteiden tunnistamiseen ja moninaisuutta tukevien käytäntöjen kehittämiseen. (Hästbacka & Sirén 2017, 24, 38, 114.)

Ammattilaisten henkilökohtaisia valmiuksia voidaan tyypitellä eri tasoille asenteissa, tiedossa, kokemuksissa ja taidoissa. Asenteet voivat ilmentyä vähättelynä, myönteisenä asenteena, haluna kehittää omaa osaamistaan ja ammattitaitoaan sekä haluna kehittää oman ammattitaidon

lisäksi instituution työskentelykäytänteitä, työyhteisön osaamista sekä haluna vaikuttaa rakenteisiin. Ammatilaisen hyväksyvä ja suvaitseva asenne ei kuitenkaan yksinään takaa yhdenvertaisuuden toteutumista. Kohtaamisessa ei ole kyse ammatilaisen suhtautumistavasta, vaan nuoren hyvinvoinnista ja kohtaamisesta. (Mt. 39.)

Ammatilaisen tiedollinen osaaminen tarkoittaa sekä tiedon hallintaa että ymmärtämistä. Tieto elää jatkuvasti ja ammatilaisen on syytä päivittää tietojaan. Ammatilaisen on myös hyvä ymmärtää yksilölliset erot tiedon käytössä kohtaamistyössä. (Mt. 39)

Ammattilaisten kokemukset sateenkaaritietoisessa työotteessa vahvistavat osaamista ja määrittävät mielikuvaa sateenkaarinuorista. Ammatilainen voi myös oppia kuuntelemalla muiden kokemuksista ja hyvistä käytänteistä. Osalla ammatilaisista ei ole lainkaan kokemuksia sateenkaari-ihmisistä tai ammatilainen saattaa jopa välttää kohtaamisia. (Mt. 39)

Kirkon kasvatuksen barometrin mukaan asenteet ja arvot näkyvät myös kohtaamisten määrissä. Avoimemmin sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuteen suhtautuvat työntekijät myös kohtaavat enemmän tätä moninaisuuttaan työympäristössään. Tällaisten työntekijöiden kanssa todennäköisesti keskustellaan sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta enemmän kuin perinteiseen sukupuolijakaumaan uskovien kanssa, koska avoimesti suhtautuvat jakavat näkemyksensä sateenkaarinuorten kanssa. Lisäksi avoimesti ajattelevien työntekijöiden hankkima ajantasainen tieto ja aihepiiriin liittyvä koulutus ovat tukeneet sensitiivistä työtettä ja sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden tunnistamista sekä sitä myöten lisänneet kohtaamisten määrää. (Porkka ym. 2023, 153.)

Mielenkiintoista on, että nuoremmat vastaajat olivat kohdanneet sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta merkittävästi enemmän kuin yli 50-vuotiaat vastaajat. Sen lisäksi nuorisotyönjoajat ja työntekijät suurissa seurakunnissa olivat kohdanneet ammattiryhmistä eniten sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta. Myös oma herätyskristillinen tausta ja perinteinen sukupuolikäsitys vaikuttivat vähentävästi kohtaamisten määrään. (Mt. 147.)

Asenteet, tieto ja kokemukset muodostavat konkreettiset teot ammatilaisen työskentelyssä. Parhaimmillaan työote on moninaisuutta huomioiva työskentelytapa, jolloin yksilöllinen kohtaaminen mahdollistuu. Näin toteutuu normien tunnistaminen ja niiden ylittäminen sekä jatkuvaa uuden opettelemista. (Hästabacka & Sirén 2017, 39.)

Oman ammattiosaamisen lisäksi moninaisuuden huomioimisen lisääminen tulisi näkyä myös työyhteisöissä ja organisaation kokonaistasolla. Organisaation palveluja tulisi arvioida yhdenvertaisuuden edistämisen ja toteutumisen kannalta organisaation kaikilla tasoilla, ei pelkästään ammattilaisen ja nuoren kohtaamisen tasolla. Organisaatiota voi kehittää lisäkoulutuksen, avoimen keskustelukulttuurin ja käytänteitä arvioimalla ja kehittämällä. (Mt., 103–104, 109.)

Seurakuntaelämän näkökulmasta ihmisille on tärkeää, miten seurakunta ja sen työntekijät elävät ihmisten rinnalla elämän eri käänteissä, vastaa hengellisyyden ja yhteyden kaipuuseen sekä tarjoaa puitteita ihmisen ja Jumalan kohtaamiseen. Kirkkohallitus korostaa asenteen ja kohtaamisen merkitystä tärkeämmäksi kuin asiantuntijuuden ja tiedon merkitystä sateenkaarinuorten hyvinvoinnin tukemisessa. Sateenkaarinuoren identiteettiin ja suuntautumiseen luonnollisesti suhtautuminen johtaa vuoropuheluun ja inklusiivisuuden toteutumiseen. (Kirkkohallitus 2023, 14–15, 21.)

Sateenkaaritietoinen nuorisotyö pyrkii kohtaamaan ja tukemaan sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvia nuoria, vahvistamaan heidän toimintamahdollisuuksiaan osallistamisen keinoin. Sateenkaaritietoisuuden nuorisotyön työote on reflektiivinen ja ammattilainen tiedostaa arvonsa sekä käsityksensä ja yhdistää ne tiedon kanssa toiminnaksi, joka edistää edellä mainittuja tavoitteita kohtaamisessa ja tukemisessa. Toimintamahdollisuuksien lisääminen vaatii toimintaympäristön sosiaalista esteettömyyttä ja turvallisen ilmapiirin lisäämistä. Tieto, asenteet, kokemukset ja taidot ovat neljä osa-aluetta, joita tulee kehittää sosiaalipedagogisin menetelmin, jotta sateenkaarinuoren tukeminen toteutuu kokonaisvaltaisesti. Nämä neljä osa-aluetta näkyvät vahvasti tämän kehittämistyön seurauksena syntyneen koulutuspaketin sisällössä.

3.4 Kasvatusta, joka edistää sosiaalista esteettömyyttä

Sosiaaliset ja rakenteelliset olosuhteet aiheuttavat kroonista vähemmistöstressiä sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen keskuudessa. Krooninen vähemmistöstressi johtuu muuttumattomista sosiaalisista ja rakenteellisista olosuhteista. Sen juurisyyt ovat yhteiskunnan heteroseksuaalisuuteen ja cissukupuolisuuteen liittyvässä normatiivisuudessa. Vähemmistöstressin ehkäisyssä yhteiskunnallisen normatiivisuuden muuttaminen ja normatiivisiin asenteisiin puuttuminen on ainoa tapa vähentää vähemmistöstressiä. (Mayer 2003, 3.) Normitietoisuuden, ennakkoluulojen ja stereotyyppien käsittely ovat keskeisessä roolissa sateenkaarinuorten hyvinvoinnin edistämässä. Normitietoisuus merkitsee normien tiedostamista, tarkastelua ja näkyväksi tekemistä

sekä niiden seurausten ymmärtämistä ja ahtaiden normien purkamista. Normeja tulisi laajentaa niin, että ne eivät ulkopuolista ketään. (Karvinen 2021, 33.)

Kasvatuksella yleensä pyritään muuttamaan ihmisiä ja yhteisöjä kohti jotakin sellaista, mikä koetaan arvopohjasta oikeaksi nousevaksi. Kasvatus pitää pystyä perustelevaan moraalisesti kestävästi ja kasvatuksellisen toiminnan tulee kyetä asettumaan tarvittaessa vastarintaan tai kieltäytymään menemästä mukaan arvojen vastaiseen toimintaan. Kasvatuksellinen toiminta voidaan kohdistaa yksilöön, yhteisöön ja yhteiskuntaan. Yksilön tasolla halutaan tukea yksilön olemusta ainutlaatuisena ja yhteisöllisenä sekä hänen potentiaalisuuttaan yhteiskunnan jäsenenä. Kasvatuksellinen toiminta kohdistetaan persoonallisen kasvun tukemiseen. Yksilön kasvun ajatellaan tapahtuvan yhteisöissä toimijuutta ja osallisuutta vahvistaen. Yhteisö on olemukseltaan kasvun ja toiminnan ympäristö, jonka ihanteena pidetään yhteisöllisyyttä ja hyvää yhteiselämää. Osallisuus ja kuuluminen muodostavat aidon yhteisön. Käytännön kasvatuksellisessa työssä tuetaan yksilön kiinnittymistä yhteiskuntaan, siinä paikan löytymistä sekä tähän välttämättä liittyvää kriittisreflektiivistä yhteiskunnallista lukutaitoa, kansalaisuutta ja yhteiskunnallista toimijuutta. (Nivala & Rynänen 2019, 27–29.)

Ihminen omaksuu oman yhteisönsä sosiokulttuurisen perinnön. Se pitää sisällään arvot, normit, tavat, rituaalit ja kulttuuriset piirteet. Omaksumme toisin sanoen sivistystä, joka usein liitetään demokratian periaatteisiin. (Nivala & Rynänen 2019, 18.) Nämä oman taustayhteisön vaikutukset näkyvät selkeästi vuoden 2022 Kirkon kasvatuksen barometrissa, jossa tarkastellaan kirkon kasvatusalan ammattilaisten näkemyksiä sateenkaarinuoria kohtaan. Kirkon kasvatuksen barometrissa todetaan, kuinka herätyskristilliseen liikkeeseen kuuluminen näkyy yhteytenä ammattilaisten näkemyksiin, kokemuksiin ja asenteisiin kieltävästi sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjä kohtaan. (Porkka ym. 2023, 151.) Yhteisöinä voimme siis antaa perintönä arvoja, normeja, tapoja ja toimintamalleja, jotka edesauttavat tasa-arvon toteutumista sateenkaarinuorten hyvinvointia. Toisaalta yhteisöinä voimme antaa myös perintöä, joka heikentää tasa-arvoa ja edesauttaa syrjintää.

Yhdistyneet kansakunnat ovat yleiskokouksen päätöslauselmassaan (66/137) kolmannen komitean raportissaan (A/66/457) hyväksyneet ihmisoikeuskasvatusta koskevan julistuksen. Ihmisoikeuskasvatuksen tulisi julistuksen mukaan koskettaa kaikkia julkista, yksityistä, virallista, epävirallista sekä epämuodollista kasvatus-, koulutus- ja opetusmuotoja. (YK-liitto 2012) Näin ollen sekä kunnallinen että seurakunnallinen nuorisokasvatus lukeutuu julistuksen piiriin.

YK-liiton mukaan ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen tulisi perustua ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen ja asiaankuuluvien sopimusten ja asiakirjojen periaatteisiin. Sen tavoitteina on lisätä tietoisuutta ja ymmärrystä yleismaailmallisista ihmisoikeusstandardeista ja -periaatteista, edistää niiden hyväksymistä sekä lisätä takeita ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojelemiseksi kansainvälisellä, alueellisella ja kansallisella tasolla. Ihmisoikeuskasvatuksen tulisi kehittää yleismaailmallista ihmisoikeuskulttuuria, jossa jokainen on tietoinen omista oikeuksistaan ja vastuustaan kunnioittaa toisten oikeuksia, ja edistää yksilön kehitystä vapaan, rauhanomaisen, pluralistisen ja osallistavan yhteiskunnan jäsenenä. Ihmisoikeuskasvatuksen myötä tulisi pyrkiä kaikkien ihmisoikeuksien tehokkaaseen toteutumiseen. Sen avulla tulisi edistää suvaitsevaisuutta, syrjimättömyyttä ja tasa-arvoa sekä varmistaa kaikille yhtäläiset mahdollisuudet tarjoamalla pääsy laadukkaaseen ihmisoikeuskasvatukseen piiriin ilman minkäänlaista syrjintää. Lisäksi ihmisoikeuskasvatuksen tulisi edistää ihmisoikeusloukkausten ja väärinkäytösten ehkäisyä ja kaikenlaisen syrjinnän, rasismien, stereotyyppien ja vihaan yllyttämisen sekä näiden taustalla olevien vahingollisten asenteiden ja ennakkoluulojen torjuntaa. (Mt.)

Sosiaalipedagogiikan menetelmillä voidaan edistää itsenäisen ja kriittisen ajattelukyvyyn kehittymistä ja sen myötä inhimillisen, tasa-arvoisen ja oikeudenmukaisen yhteiselämän ja demokratian elinvoimaisuutta. Sosiaalipedagogisen kasvatustyön erityinen tehtävä on ihmisyyden ideaalien tunnistaminen ja toteuttaminen sekä hyvän yhteiskunnan rakentaminen kohti inhimillisyyttä ja ekososiaalisuutta. Sosiaalipedagogiikan tavoitteena on yksilön sivistyskykyisyys. Sivistys on ihmisen ja maailman vastavuoroinen suhde, joka muodostuu ihmisen kokemusten kautta. Sivistys kehittyy yksilölle hänen yhteisönsä ja persoonallisen ominaisuutensa välisessä vuorovaikutuksessa. Se on sosiaalisen kasvun, hyvinvoinnin tukemista ja syrjäytymisen ehkäisemistä dialogisen yhteistoiminnan, elämyksellisyyden ja osallisuuden avulla. (Nivala & Ryyänen 2019, 14, 17, 94, 108.)

Sivistystä pidetään taitona pohtia, mikä elämässä on arvokasta, sekä kohdata elämässä vastaan tulevat ristiriidat eettisesti ja myötätuntoisesti. Sivistys tarkoittaa myös rohkeutta toimia eettisesti ja puolustaa hyvää. Eettisten valintojen tekemiseen tarvitaan erilaisia ajattelun taitoja kuten asioiden vertailua, syy-seuraussuhteiden ymmärtämistä, asioiden välisten yhteyksien hahmottamista ja johtopäätösten tekemistä. (Halinen ym. 2016, 26, 27.) Sivistys on inhimillisen kasvun luova prosessi, jossa ihminen määrittää ja muokkaa itseään ja maailmaansa pyrkien jollain tavoin kehittämään sitä. Kasvatuksen tehtävänä on edistää vuorovaikutusta, yhteisöllistä avoimuutta, tukea kasvavan omaa itsensä etsimistä ja auttaa kasvavaa toteuttamaan luovuuttaan

yhteisessä toiminnassa. Kasvatuksella pyritään kehittämään valmiuksia luovaan, kriittiseen, vastuulliseen yhteistoimintaan yhteisen maailman rakentamisessa sekä edistämään inhimillistä ja sosiaalista hyvinvointia. (Nivala & Ryynänen 2019, 14, 17, 94.)

Sivistysprosessissa ihminen kasvaa niin, että hän kykenee muodostamaan itsenäisen ja luovan suhteen oppimaansa ja sen myötä rakentamaan vastuullista, eettistä, reflektiivistä ja tiedollisesti näkemyksellistä maailmansuhdetta. Sivistysprosessissa ihminen ottaa vastaan tietoa, elämyksiä ja kokemuksia maailmasta ja ryhtyy toimimaan siinä. Sivistynyt, kypsä ihminen hahmottaa maailmaa ja toimii siinä ymmärryksensä ja osaamisensa varassa sekä luo toiminnassaan uutta, parempaa maailmaa. Sivistysprosessi on luonteeltaan itsekasvatuksellinen prosessi eli siihen ei voi pakottaa toista, sitä ei voi antaa toiselle, eikä se tapahdu itsestään vaan siihen kasvetaan. Itsekasvatuksen tukeminen on ikään kuin kasvamaan saattamista, jossa luodaan kasvulle suotuisia olosuhteita ja poistetaan kasvun esteitä. Sivistysprosessin käynnistää pedagoginen vuorovaikutus eli kasvatussuhde. Käynnistymistä voi tukea vuorovaikutteisilla, keskustelevilla ja dialogisilla menetelmillä. Opetuksessa on hyvä huomioida kolme tasoa: opetuksen sisällöt, yhteisön toimintakulttuurin demokraattisuus sekä yhteisön toimintatavat. (Mt., 106, 108.)

Arvot antavat elämälle tarkoituksen ja ovat inhimillisen elämän edellytys. Kasvatuksen tavoitteena on elämän eheytyminen arvojen pohjalta. (Puolimatka 2011, 12–13.) Kansalaiskasvatuksella rakennetaan yhteiselämän perustaa ja kehitetään osallistumisen valmiuksia. Demokratia- kasvatusta perustuu demokratiakäsitykselle, ja sitä tarvitaan demokraattisen yhteiselämän perustojen rakentamiseen ja ylläpitämiseen. Demokratiakäsityksessä yksilö mieltää yhteiskunnan kokonaisuudeksi, jossa hänen on huomioitava myös muiden ja yhteiset tarpeet omien etujensa lisäksi. (Nivala & Ryynänen 2019, 257.)

Empatia on kykyä ylittää oma näkökulma. Sen avulla voimme ymmärtää toisia, havaita erilaisia näkökulmia ja rakentaa jaettua ymmärrystä. Tutkiva lähestymistapa on yksi keino vahvistaa empatiaa ja siihen tarvittavaa rohkeutta. Tutkiessaan ja ihmetellessään ihminen on avoinna uudelle. Tällöin ennakkoluulot ja pelot vähenevät. Toinen tapa lisätä empatiaa on kehittää itsetuntemusta. Itsetuntemuksen avulla ihminen kykenee reflektioon. (Halinen ym. 2016, 160–161.) Solidaarisuus edellyttää empatian kykyä, joka on kasvatustyön toimintaperiaate ja tavoite. Solidaarisuus on avautumista maailmalle ja muiden ihmisten todellisuuksille. Se on arvo, jossa kaikki ihmiset omaavat yhtäläisen arvon ja merkityksellisyyden. (Nivala & Ryynänen 2019, 124–125.)

Empatiakasvatuksen avulla voidaan vahvistaa ihmisten kykyä tuntea empatiaa laajemmin ja vähemmän valikoidusti. Empatiakokemuksia herättävät harjoitteet kasvattavat solidaarisuutta, auttavat tunnistamaan ennakkoluuloja ja kehittämään tietoisuutta. Empatian kokemus muita ihmisiä ja yhteisöjä kohtaan saadaan vahvistumaan vahvan osallisuuden kokemuksella lähiympäristössä sekä erilaisuuden positiivisella kohtaamisella yhteiskunnassa. Konkreettinen tapa löytää yksilöitä yhdistäviä tekijöitä on erilaisen yhteistoiminnallisen osallistumisen edistäminen. (Nivala 2008, 268, 271.)

Erilaisten ennakkoluulojen kohtaamisen ja murtamisen keinoina voidaan pitää lempeyttä, kärsivällisyyttä ja ihmisten tutustuttamista toisiinsa. Kaikkien arvostus, vaikka moninaisuuteen liittyvät asiat eivät olisikaan kaikille tuttuja, luo avointa ja hyväksyvää keskustelu- ja toimintakulttuuria. (Hästbacka & Sirén 2017, 75.) Myötätunnon kokemukset ja konkreettiset kohtaukset kehittävät yksilön moraalista mielikuvitusta auttaen kokemaan maailman myös muiden näkökulmasta. Ne herättelevät myös eettistä huolenpitoa ja omaatuntoa sekä kehittävät kykyä arvoerotteleluun ja kauneuden kokemiseen. (Laininen 2019, 21.)

Emansipaatio on kasvuprosessi, jossa yksilö vapautuu ajattelemaan ja toimimaan itsenäisesti kuitenkin yhteisvastuullisesti muiden yksilöiden kanssa. Sisäisen emansipaation käsite kuvaa prosessia, jossa ihminen vapautuu oman mielen sisäisistä rajoituksista, ennakkoluuloista ja rooliodotuksista. Ulkoisessa emansipaatiossa on taas kyse prosessista, jossa on kyse yhteiskunnallisten käytänteiden ja rakenteiden muutokseen tähtäävässä toiminnassa. Sisäinen emansipaation prosessi on välttämätön yhteiskunnalliseen muutokseen pyrkimiselle. Yhteiskunnan uudistuksessa mahdollisuudet sisäisen emansipaation kehittymiselle taas lisääntyvät. (Nivala & Rynänen 2019, 153–154.) Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen näkökulmasta katsottuna sekä sisäinen että ulkoinen emansipaatio ovat molemmat välttämättömiä. Aiemmin esitetyt Mayerin teoria (2003) ja Mäen tulkinta Roussean ajatuksista kertovat kuinka yhteiskunnalliset normit ja asema vaikuttavat sisäiseen emansipaatioon. Sisäinen emansipaatio taas on välttämättömyys ulkoisen emansipaation prosessille. Jotta sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt voivat edistää heidän omaa yhteiskunnallista asemaansa ja oikeuksiaan, heidän sisäisen emansipaationsa on täytynyt kehittyä. Jotta yhteiskunta voi muuttua vähemmistön itsensä on pystyttävä ilmaisemaan ajatuksiaan muille ja laajemminkin yhteiskunnassa. Tätä kehityskulkua olemme saaneet seurata 2010-luvulta alkaen.

Jotta kasvatusta käynnistää emansipaation prosesseja, kasvatuksellisessa toiminnassa on hyvä huomioida opetuksen sisällöt, yhteisön toimintakulttuurin demokraattisuus sekä yhteisön toimintatavat. Opetuksen sisällöistä on oltava tietoinen suunnitelma eli on päätettävä mitä, miten paljon ja millaisin opetusmenetelmin yhteiskunnallisia asioita käsitellään. Yksilö omaksuu demokraattiset valmiuksia parhaiten osallistumalla sellaiseen demokraattiseen toimintakulttuuriin, jossa vuorovaikutuksen kautta saavutetaan todellista yhteiselämää ja aitoja ihmissuhteita yksilöiden välille. Demokraattisen toiminnan vahvistaminen edellyttää, että vuorovaikutuksen ja toiminnan käytäntöjä muokataan demokraattisemmiksi ja osallistuvaa oppimista mahdollistavaksi. Yhteisön toiminta antaa kasvatuksellisia mahdollisuuksia havainnoida yhteiskunnallista todellisuutta, tunnistaa sen epäoikeudenmukaisuuksia ja hahmottaa kansalaistoiminnan mahdollisuuksia sekä motivoida toimimaan. (Mt., 257–259.)

Paolo Freiren (1921–1997) mukaan on harjoitettava yhteisintentionaalista kasvatusta saavuttaaksemme todellisuuden paljastumista ja tietoisuuden uudistumista. Freire puhuu problematisoivasta kasvatuksesta, joka osallistuu jatkuvasti todellisuuden paljastamiseen. Se pyrkii herättämään tietoisuutta ja puuttumaan kriittisesti todellisuuteen. Yhteisen reflektion ja toiminnan avulla voidaan jatkuvasti luoda uutta todellisuutta. Freiren mukaan tällaisen oppimistilanteen saavuttamiseksi kasvattajan on omaksuttava käsitys ihmisestä tietoisina olentoina, joiden kanssa on pyrittävä aitoon kommunikaatioon. Kasvatuksen on perustuttava ymmärrykseen, joka yhdistää ymmärtävät ihmiset. Dialogiset suhteet tuovat ymmärtävät toimijat yhteistyöhön havaitsemaan ymmärrettävää asiaa. (Freire 2005, 73, 84, 87.)

Freiren mukaan kasvattajan tehtävänä on jatkuvasti havainnoida. Kasvattajan havainnot eivät jää kasvattajan omaisuudeksi, vaan ne ovat oppilaiden kanssa suoritettavan pohdinnan kohteena. Näin kasvattaja ja oppilaat jatkuvasti työstävät omia pohdintojaan uudelleen. Opettajan tehtävänä on tuoda oppilaille materiaaleja käsiteltäväksi ja arvioida uudelleen omia käsityksiään oppilaiden esittämien käsitysten perusteella. Kasvattajan tehtävänä on luoda yhdessä oppijoiden kanssa olosuhteet, joissa tieto uskomusten tasolla ylitetään ja saavutetaan todellista tietoa järjen tasolla. (Mt., 86.)

Kasvatuksen tehtävänä on tarjottava arvomaailmasta mahdollisimman monipuolinen kuva, jotta ihmisen rakkaus ja tunne-elämän mahdollisuudet kehittyvät. Nämä taas voivat vinoutua, jos ihminen asettaa arvot toistuvasti väärään järjestykseen. (Puolimatka 2010, 144–145.) Tun-

nesivistynyt ihminen käyttää sekä esteettistä tajuntaansa että empaattista eläytymiskykyään. Ihmiseksi kasvaminen pitää sisällään niin minuuden kehittymisen kuin kyvyn rakastaa toista ihmistä. (Skinnari 2000, 62, 64.)

Therbornin mukaan taas tasa-arvoa voidaan lisätä erilaisilla mekanismeilla. Ensimmäinen mekanismeista on lähentyminen. Sillä tarkoitetaan pyrkimystä yhteiskunnallisten erojen ja etäisyyksien tunnistamiseen ja tasaamiseen. Siihen pyritään yhteistyöllä ja empatiakasvatuksella. Toinen mekanismeista on osallistaminen, joka kyseenalaistaa ihmisten jakamista ulkopuolisiin ja sisäpiiriin. Tämän mekanismin avulla lisätään ulkopuolisten mahdollisuuksia osallisuuden konkreettisia esteitä ja hidasteita poistaen, tuetaan ja edistetään osallisuutta sekä tunnistetaan myönteisesti syrjityt. Kolmas mekanismi on hierarkioiden purkaminen. Siinä pyrkimyksenä on hierarkioiden tunnistaminen ja niistä eroon pääseminen tasa-arvoisten suhteiden ja dialogin avulla. Neljäs mekanismeista on uudelleen jako. Se kyseenalaistaa ihmisten jakoa ylempi ja alempi arvoisiin ja siinä tuetaan kriittistä reflektiota ja tiedostamista. Tähän pyritään muutosuuntautuneella kasvatuksella. (Therborn 2014, 131.)

Hierarkioiden tunnistamista ja syrjinnän kyseenalaistamista voidaan opettaa nuorille esimerkiksi kriittisen luennan avulla. Kriittisen luennan tavoitteena on kehittää taito tunnistaa normeja, ikään kuin luoda normitietoiset silmälasit. Yhdessä voidaan etsiä normeja käytetyistä sisällöistä tai toiminnasta. Myös se, mitä ei mainita, on hyvä havaita ja tuoda opetuksessa tai keskusteluissa esille. Jos jokin ajatus on ulossulkeva, on se hyvä huomioida, sanoittaa ja muokata inklusiiviseksi. (Karvinen 2021, 34–35.)

Ekososiaalinen käsitys eli ymmärrys siitä, että ihminen on riippuvainen toisista ihmisistä ja luonnosta, on nykypäivänä lisätty sivistyksen käsitteeseen. Sivistys sanan lisääminen ekososiaalisen käsitteeseen tuo mukanaan ajatuksen riippuvuudesta seuraavista vastuista ja velvollisuuksista. (Nivala & Ryyänen 2019, 108.)

Jos asenteiden toivotaan muuttuvan ekososiaalisen sivistyskäsityksen arvojen mukaiseksi, tarvitaan perustavanlaatuisia muutosta ihmisen suhteessa ympäröivään todellisuuteen. Tätä kutsutaan transformatiiviseksi oppimiseksi. Siinä yksilö tarttuu tosielämän ongelmiin ja reflektoimien kokemustensa ja dialogin pohjalta kriittisesti ennakko-oletuksista ja käsityksistä koostuvaa merkitysperspektiiviään. Sen kautta ihminen tulkitsee maailmaa ja uudistaa perspektiiviään. Transformatiivinen oppiminen sisältää kokemuksen syvästä rakenteellisesta muutoksesta,

joka näkyy käsityksissä, ajattelussa, tunteissa ja toiminnassa muuttaen olemisen tapaa pysyvästi. Transformatiivisen oppimisen käsitysten mukaan muutoksen vaikutukset paranevat, kun muutoksia tapahtuu ihmisen asenteissa, uskomuksissa, arvoissa, maailmankuvassa ja paradigmoissa. Tällöin muutosta tapahtuu myös yhteiskunnan rakenteissa ja käytännön tasolla. (Laininen 2019, 23–25.)

Lainisen ajatuksen mukaan transformatiiviseen oppimiseen sisältyy kokemus syvästä rakenteellisesti muutoksesta käsityksissä, ajattelussa, tunteissa ja toiminnassa. Muutos johtaa tietoisuuden uudistumiseen tavalla, joka dramaattisesti ja pysyvästi muuttaa olemisen tapamme eli todellisuuskäsityksemme eheytymistä. Sivistymisen arvopohja vastuullisuus, kohtuullisuus ja ihmistenvälisyys ohjaavat oppimisen suuntaa. Kokemusten, dialogisen vuorovaikutuksen ja uusimman tutkimustiedon avulla yksilö reflektoi omia uskomuksia, arvoja, maailmankuvaa ja paradigmoja. Sivistymisprosessissa reflektiota kohdistuu kolmeen eri suhteeseen: oppijan oman maailmankuvan sekä yhteiskunnan todellisuuden välille, oppijan maailmankuvan sekä ekososiaalisen sivistyksen ja arvopohjan välille sekä kolmanneksi ekososiaalisen sivistyksen päämäärien ja arvopohjan sekä yhteiskunnallisen todellisuuden välille. (Mt., 26–27.)

Oppijan oman maailmankuvan sekä yhteiskunnallisen todellisuuden välille sijoittuva reflektio heijastelee sitä todellisuutta, jossa kasvatusalan ammattilainen tai nuori reflektoi omia tietoja, taitojaan ja osaamistaan sateenkaaritietoisien nuorisotyön toteuttamiseksi. Tätä samaa reflektiota ammattilaisessa herättelee ekososiaalinen arvopohja. Ekososiaalinen arvopohja antaa myös toivoa vähemmistöön kuuluville nuorille ja toimii siten tukena kasvatus- ja sosiaalityössä. Yhteiskunnan todellisuus ja ekososiaalisen arvopohjan välille muodostuva kuilu synnyttää myös reflektiota ja herättää halua tehdä konkreettisia tekoja yhteisen hyvän puolesta eriarvoisuuden vähentämiseksi. Todellisuuden ja arvojen välinen kuilu herättää parhaimmillaan empatiaa ja aktiivista muutoksen hakua. Tämä tukee myös vähemmistöön kuuluvien nuorten itseohjautuvuutta ja aktiivista kansalaisuutta. Näillä eri reflektion kohteilla voidaan selkeästi erottaa, kuinka laaja-alaisesti vähemmistöjä tukevaa työtä voidaan tehdä ja kehittää yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan tasoilla. Yksilöiden maailmankuvan hahmottaminen itsereflektion avulla, yhteiskunnallisen todellisuuden esille tuominen ja arvopohjaan nojautuminen ovat teki- jöitä, joiden on hyvä olla vahvasti esillä, kun halutaan edesauttaa nuorten parissa työskentelevien sateenkaaritietoista työtettä.

Lainisen mukaan kriittiset reflektioidot vaativat pitkäaikaista ja toistuvaa harjoittelua. Kokeusten kautta on mahdollista saada uusia näkökulmia sekä testata ja tutkia käsityksiä. Kokeukset myös vahvistavat kykyä ja halua yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Konkreettiset teot yhteisen hyvän puolesta syventävät opitun merkityksellisyyttä. Tutkimustieto taas korostaa konkreettista oppimista. Oppimiskokemuksiin tulee Lainion mukaan tuoda mukaan tunteita intuitiota, kehollisuutta, luovuutta ja suhdetta muihin oppijoihin. Sivistyksellinen kompetenssi eli ihmisen tiedot, taidot, ajattelu, arvot ja suhtautuminen ulkoiseen todellisuuteen, ovat transformatiivisen oppimisen kohteena. Sivistyksellisten kompetenssien kehittäminen transformatiivisen oppimisen avulla tapahtuu kompetensseihin liittyvien oletuksien ja käsitysten peilaamisella dialogin ja kriittisen reflektion avulla, testaamalla ja tutkimalla kompetensseja kokeusten kautta sekä tekemällä todeksi kompetenssit voimaannuttavalla toiminnalla yksin ja yhdessä muiden kanssa siten, että tavoitteena on oppijan maailmansuhteen uudistuminen ja yhteiskunnallisen muutoksen edistäminen. (Laininen 2019, 27.)

Arvojen sisäistyminen yksilön toimintaa ohjaavaksi orientaatioksi edellyttää oppimista kolmella eri tasolla. Ensimmäisellä tasolla oppija oppii kognitiivisella tasolla tietoa ja ymmärrystä. Toisella, metakognitiivisella tasolla oppijan uskomukset, käsitykset ja arvot ovat kriittisen reflektion kohteena. Kolmannella transformatiivisen oppimisen tasolla oppijan käsitykset ja maailmansuhde uudistuvat. Oppijan kompetenssit sisäistyvät oppimisen tasojen kautta ja jalostuvat transformatiivisen oppimisen tasolla sisäistyneeksi huolenpidon ja myötätunnon orientaatioksi. Tämä tarkoittaa syvää ymmärrystä kaikkien ihmisten keskinäisestä sekä luonnon ja ihmisen perustavanlaatuisesta yhteydestä sekä kyvystä altruistiseen toimintaan. (Mt., 28.)

Lainisen mukaan opettajilta vaaditaan kykyä ja rohkeutta mahdollistaa transformatiivinen oppiminen kyseenalaistamalla mahdollisesti ekososiaalisten arvokäsityksen kanssa ristiriidassa olevat maailmankuvat, olemassaolomme ihanteet ja elämäntavat. Myös uudenlaisten pedagogisten lähestymistapojen käyttöön ottaminen edistää transformatiivista oppimista. Tällaisia ovat esimerkiksi kritiikin mukaan ottaminen oppimiseen. Tällöin pohdittavaksi otetaan oikeudenmukaisuus-, eettisyys- ja vastuukysymyksiä. Myös oman toiminnan merkityksen arviointi on pedagogisesti merkityksellistä. Yhteisöllinen tiedon rakentaminen, oppijoiden omien kokeusten hyödyntäminen ja yhteistyö muiden toimijoiden kanssa edistävät sivistyksellisten kompetenssien sisäistämistä. Yhteisön toimintakulttuuria on kehitettävä ja arvioitava yhdessä avoimen dialogin avulla arvojen mukaiseksi, sillä yhteisön tavalla suhtautua asioihin on merkitystä

oppimisen kannalta. Tunteiden, kehollisuuden, intuitiivisen tietämisen hyödyntäminen oppimisessa edistävät herkkyyttä, synnyttävät kohtaamisten kautta empatiaa muita ihmisiä ja luontoa kohtaan. Taideperusteisissa oppimistavoissa yhdistyvät rationaalinen, kehollinen ja intuitiivinen toiminta. Nämä voivat käynnistää maailmansuhteen uudistumisen. (Mt., 33–34)

Minni Matikainen on tutkinut transformaatiivisen oppimisen teemaa. Hän nimeää oppimisen nelivaiheiseksi prosessiksi. Prosessin vaiheet ovat lähtökohta, särö, ambivalenssi ja transformaatio. Lähtökohta käsittää oppijan aiemmat käsitykset, kuvitelmat, arvot ja asenteet. Särö on jokin tekijä, joka rikkoo olemassa olevat merkitykset ja merkityksenantotavat. Särö herättää oppijassa kiinnostusta ja innostusta uusia toimintatapoja ja uutta mahdollista merkityksenantotysteemiä kohtaan. Ambivalenssin eli ristivedon vaiheessa oppija samanaikaisesti haluaa muutokseen, mutta tuntee myös vastustusta muutosta kohtaan. Tämä voi näkyä esimerkiksi välttelynä, kritiikkinä, unohteluna tai vastustuksena. Transformaation vaiheessa oppijan merkityksissä ja merkityksenantotavoissa alkaa näkyä muutosta eli transformaatiota. Tämä näkyy kyseenalaistamisena aiempia ajattelutapoja, totunnaisuuksia ja toimintatapoja kohtaan. (Matikainen 2022, 103.)

Prosessissa tärkeää on särö. Muutoksen kannalta merkityksellistä ei ole se, millainen särö tai kriisi muutoksen käynnistää. Oleellista on se, että prosessi käynnistää aiemman merkityssysteemin muutosprosessin ja saa aikaan uuden suunnan oppimiseen. Jotta oppimisprosessi todella käynnistyy, oppijan tulee tulkita uudet merkityssuhteet mielekkäiksi tai tavoittelemisen arvoisiksi. (Mt., 105.)

Sateenkaaritietoinen nuorisotyö on myös kasvatusta kohti unelmaa, jossa demokratia ja moninaisuus ilmenevät yksilöiden, yhteisöjen ja yhteiskunnan toiminnassa. Yksilön arvoihin ja toimintatapoihin voidaan saada aikaan muutosta monella tapaa. Kansalaiskasvatus, demokratiakasvatus, empatiakasvatus, sivistyskykyisyys ja solidaarisuus ovat elämän taitoja kuvaavia ja vahvistavia käsitteitä, joiden avulla sateenkaaritietoisuutta voidaan kasvattaa ja joiden seurauksena yksilön hyvinvointi lisääntyy ja yhteisöjen sekä yhteiskunnan tavat toimia muuttuvat enemmän demokraattisuutta ja tasa-arvoa edistäväksi.

Jos oppija on suhteessa maailman kanssa sen eri osa-alueilla ja havaitsee erilaisia ajattelu- ja toimintatapoja sekä lähtee refleктоimaan havaintojaan suhteessa omaan maailmankuvaansa, on oppijalla käynnissä jo tietoisuutta ja reflektiivisyyttä lisäävä oppimisvaihe. Eri teorioiden mukaan oppimisprosessia edistää rohkea ja tasa-arvoinen ohjaus, ryhmän tuki, aito vuorovaikutus

ja kommunikointi, sekä tieto, joka kertoo yhteiskunnan todellisuudesta. Erilaisten empatiakemusten tuominen oppimistilanteeseen voi muodostaa tunteita ja kokemuksia, jotka johtavat ulkoisen emansipaation syntyyn. Prosessi vaatii eri vaiheiden, mekanismien ja suhteiden läpikäyntiä sekä näiden myötä aikaa, tukea ja oppimismateriaalia prosessin läpikäymiseen. Jos halutaan edesauttaa tasa-arvoa sateenkaarinuorten näkökulmasta, sille tulee tehdä suunnitelma, kuinka sitä opetetaan, miten yhteisömme tukee nuoria omaksumaan demokraattisia käytänteitä toiminnassamme ja kuinka he voivat itse vaikuttaa niihin epäoikeudenmukaisuuksiin, joita he havaitsevat toiminnassa.

4 SATEENKAARITIETOISEN NUORISOTYÖN KEHITTÄMISEN MENETELMÄT JA TOTEUTUS

4.1 Kehittämistyön kohderyhmät työryhminä

Kehittämistyön kohteena ovat Oulun seurakuntien nuorisokasvatuksen toiminta sekä sen mukana olevat nuoret, vapaaehtoiset ja nuorisotyötä tekevät ammattilaiset. Kehittämistyötä kehittämässä ovat olleet seurakuntien toimintaan osallistuvat nuoret, jotka kokevat kuuluvansa sukupuoli- tai seksuaalivähemmistöön sekä seurakuntien työntekijät. Kehittämistyön kohteena ovat niin yksilöihin, yhteisöön ja yhteiskuntaan vaikuttava kasvatus- ja kohtaamistyö. Vaikka kehittämistyö on tapahtunut Oulun seurakunnissa, kehittämistyön tuloksista voivat hyötyä kaikki kasvatusalan ammattilaiset ja sateenkaarinuoret sekä heihin vaikutuksissa olevat ihmiset. Kohderyhmänä voidaan näin ollen siis pitää koko yhteiskunnallista asenneilmapiiriä ja toimintatapaa.

Kehittämistyössä sateenkaarinuorten osallisuus ja heidän kuuleminensa ovat olleet keskiössä. Nuorten kokemusten kautta on tunnistettu yhteiskunnallisia ja yhteisön sisäisiä epätasa-arvoa aiheuttavia tilanteita, toimintatapoja, käytänteitä ja tekemättömyyksiä. Sateenkaarinuorten kokemusten kautta on tiedostettu konkreettisia esteitä ja hidasteita, joiden poistamiseksi on ehdotettu useita eri kehittämisehdotuksia ja toimintamalleja seurakuntien käyttöön. Nämä ehdotukset soveltuvat kaikkien yhteisöjen ja organisaatioiden, myös ei hengellisten yhteisöjen, käyttöön.

4.2 Kehittäminen toiminnallisina ja osallistavina menetelminä

CIS-ihmiset eivät ymmärrä syrjintää sukupuoli- ja seksuaali-identiteetin vuoksi, koska se ei kuulu heidän arkitodellisuuteensa (Bling 2022, 81). Tämän vuoksi tässä kehittämistehtävässä on annettava ääni kohderyhmälle. Kehittämistyön lähestymistapa on toimintatutkimus. Toimintatutkimuksessa painottuu yhtäaikaisesti tutkitun tiedon tuottaminen ja käytännön muutoksen aikaan saaminen. Toimintatutkimuksen tavoitteena on ihmisten tai organisaation toiminnan muuttaminen ja keskeistä on viedä muutos käytäntöön ja arvioida sitä kehittämisprosessin aikana. Toimintatutkimuksessa keskeistä on organisaatiossa toimivien aktiivinen osallistuminen kehittämistyöhön vuorovaikutuksen avulla ja yhteisöllisiä ideointimenetelmiä käyttäen. (Ojasalo ym. 2015, 37, 44.)

Yhteistoiminnallisessa kehittämisessä painotetaan kriittisyyttä itsestäänselvyyksiä kohtaan, relatiivisuutta, tiedon syntymistä prosesseissa sekä tiedon ja sosiaalisen toiminnan yhteenkuulumista. Yhteistoiminnan avulla pyritään innostamaan nuoria sosiokulttuurisesti edistämään oman sosiaalisen ja kulttuurisen kehittymisen prosessia ja juurruttaa prosessissa syntyneet toimintatavat nuorisokasvatuksen periaatteisiin (Nivala & Rynänen 2013, 33). Yhteistoiminnallisen kehittämisen päivässä noudatetaan sosiaalisen pedagogiikan ajatuksia ja tuetaan kohderyhmään kuuluvia nuoria osallistamaan toimintaan yhteistoiminnallisuuden, reflektiivisyyden ja dialogisuuden avulla.

4.3 Tutkimusaineistoa keskustelujen ja toiminnan avulla

Tämän kehittämistehtävän aineistoa on kerätty eri tavoin eri vaiheissa prosessia. Ennen työn aloittamista kävin useita keskusteluita seurakuntien työntekijöiden sekä muiden kasvatustalon ammattilaisten kanssa, siitä kuinka ajankohtainen tämä aihe on ja kuinka työntekijät kaipaavat teemaan liittyvää koulutusta, osaamista ja käytännön vinkkejä, kuinka voisi toimia paremmin sateenkaariväestöä tukien. Teemaan kaivattiin nimenomaan positiivista näkökulmaa. Myös sateenkaarinuorten tarve on ollut vahvasti esillä viime vuosina niin nuorisotyön ruohonjuuritasolla kuin alan tutkimuksissa ja kirjallisuudessa. Työn tarve on siis noussut vahvasti kentältä työntekijöiden ja nuorten toiveista sekä valtakunnallisista kasvatuksen keskusteluista ja tutkimuksista. Nämä keskustelut ovat toimineet kehittämistyön aineistona jo ennen varsinaisen kehittämistyön alkua ja ovat käynnistäneet koko prosessin.

Kehittämistyössä koottiin sateenkaarinuorten kohderyhmästä ja nuorten parissa työskentelevistä ammattilaista työryhmä, joka tunnisti ja kehitti toiminnallisten harjoitusten ja keskustelujen avulla sukupuoli- ja seksuaalivähemmistönuorten osallisuuteen ja turvallisuuteen vaikuttavia tekijöitä ja toimintamalleja. Yhteistoiminnalliseen kehittämispäivään kutsuttiin nuoria mainoksen avulla. (LIITE 2) Mainosta jaettiin Oulun eri seurakunnissa. Ennen ensimmäistä koontumista mukaan ilmoittautuneet nuoret vastasivat Webropol-kyselyyn, jonka vastaukset vaikuttivat kehittämispäivän sisältöön. Kysely tehtiin myös seurakuntien nuorisotyön ohjajille. Kyselyn vastauksia kuvataan enemmän seuraavassa kappaleessa.

Kasvatustalon ammattilaisia osallistui myös kehittämispäivään havainnoijina sekä nuorten henkisenä tukena. Nuorisotyön ammattilaisia pyydettiin myös kertomaan omia hyväksi koettuja käytänteitä ja ongelmakohtia liittyen sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen kanssa työskenteleeseen.

Yhteistoiminnallinen kehittämispäivä järjestettiin 11.2.2023 leirikeskus Loistossa Isollaniemellä Oulussa. Yhteistoiminnalliseen päivään pyrittiin luomaan turvallinen ilmapiiri pitämällä ryhmä pieni kokoisena. Mukana olevien työntekijöiden tehtävänä on turvata päivän turvallinen ilmapiiri ja sosiaalisesti esteetön tila. Toiminnan alussa käytiin läpi, että työskentely on täysin vapaaehtoista ja sen voi keskeyttää milloin tahansa, jos henkinen kuorma tuntuu vaikealle. Nuoret olivat tietoisia siitä, että he osallistuvat YAMK-opintoihin liittyvään kehittämistyöhön. Heitä tiedotettiin sekä kirjallisesti että päivän alussa vielä suullisesti. Nuoret olivat yli 16-vuotiaita. He hakeutuivat päivään omasta tahdosta. Kehittämispäivän mainosta on jaettu yleisissä sosiaalisen median kanavilla, suljetuissa ryhmissä sekä ilmoitustauluilla. Mainos on tavoittanut varmasti satoja nuoria Oulun alueella.

Päivä järjestettiin leirikeskuksessa, jossa oli mahdollisuus vetäytyä toiseen tilaan, jos osallistuja olisi halunnut keskeyttää toimintaan osallistumisen. Leirikeskuksessa ei ollut samanaikaisesti muita ryhmiä. Leirikeskuksen syrjäisen sijainnin vuoksi osallistujien saapumista ja osallistumista eivät nähneet muut kuin paikalla olevat henkilöt. Jokainen osallistuja osallistui päivän aikana jokaiseen harjoitteeseen sekä keskusteluun, eikä kukaan kokenut tarpeelliseksi keskeyttää toimintaa.

Päivän aikana työskenneltiin eri pisteillä, joiden aihealueet olivat osallisuuden vahvistaminen, vuorovaikutus, kieli, identiteetin tukeminen, syrjimyksen tunnistaminen ja poistaminen, henkinen turvallisuus ja käytännön asioihin liittyvien ongelmien tunnistaminen sekä ratkaiseminen. Harjoituksissa käytettiin metodeina keskustelua, kuvatyöskentelyä, havainnollistamista, kirjoittamista ja Padlet-sovellusta. Pisteiden aiheet nousivat alan kirjallisuuden ja ennakkokyselyissä nousseista teemoista.

Harjoituksissa heränneet ajatukset, kokemukset ja kehitysideat kerättiin osittain anonyymisti vastaten eri alustoille. Avointen keskustelujen ajatukset kirjattiin ylös muistiinpanoihin tai erilaisiin nuorten tekemiin teoksiin. Harjoitukset ja niiden avulla kerätyt tiedot on esitelty tarkemmin kappaleessa viisi. Kehittämispäivän jälkeen kaikki dokumentit analysoitiin. Nuorten tuotaman tiedon ja ideoiden pohjalta jatkettiin työskentelyä työntekijöiden keskuudessa siten, että kehittämispäivän sisältö vietiin Oulun rovastikunnalliseen nuorisotyönohjaajien kokoukseen. Kokouksessa nuorisotyönohjaajat yhdessä valitsivat kyselyjen ja kehittämispäivän annista tärkeimmät kehittämiskohdat sekä perustivat työryhmän jatkamaan työskentelyä.

Työryhmän työskentely on ajoittunut keväästä syksyyn vuoden 2023 aikana. Työryhmän on työskennellyt ensimmäisen suunnitelupalaverin jälkeen kahdessa eri ryhmässä. Toinen ryhmä keskittyi rippikoulun ja ilmoittautumislomakkeeseen liittyvän kehittämistyön parissa. Toinen ryhmä taas työskenteli sateenkaaritietoisuutta lisäävän koulutuksen parissa. Työryhmän työskentelyn tuloksista kertynyttä aineistoa esitellään tarkemmin kehittämiskohteiden teemojen analysoinnissa ja pohdinnassa.

Työryhmän suunnittelemaa koulutusta ja sen harjoituksia on testattu eri tilanteissa eri ikäisillä osallistujilla ja kehitetty sitä myötä vielä eteen päin. Testaustilanteissa nuorilta ja muilta osallistujilta on kerätty kirjallista palautetta. Koulutuksen lopullinen versio on päätynyt tämän kehittämistyön tuotokseksi.

Lisäksi tietoa on hankittu myös haastatteluilla ennakkokyselyjen vastaustauksien tarkentamiseksi sekä erilaisissa palavereissa kehittämistyön prosessiin liittyen. Kehittämistyön päätteeksi on vielä tehty Webropol-kysely kaikille nuorisotyönohjaajille siitä, kuinka tämä kehittämisprosessi on vaikuttanut heidän työhönsä ja osaamiseen. Lisäksi kyselyssä kerättiin palautetta harjoitteista ja muista kehittämistyön tuloksista.

Kyselyjen, kehittämispäivän ja yhdenvertaisuustyöryhmän työskentelyjen tulokset kuvaan myöhemmin opinnäytetyön analysointi ja tulokset kappaleessa.

4.4 Tutkimuksen eettisyys

Kehittämistyöni kohteena oli toiminnan kehittäminen ei yksilöön liittyvien henkilökohtaisten asioiden tutkiminen. Työssäni kehitettiin kuitenkin inhimillistä toimintaa ja toimintaa, johon osallistuvat alaikäiset nuoret. Työn aihe sensitiivisyydellään loi eettiselle pohdinnalle oman leimansa. Näiden syiden vuoksi on ollut syytä kiinnittää huomiota ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettisiin periaatteisiin.

Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettisissä ohjeissa luetellaan ihmisiin kohdistuvan tutkimuksen eettiset ohjeet ottavat kantaa tutkittavan kohteluun ja oikeuksiin, alaikäisyyteen tai vajaakykyisyyteen, henkilötietoihin, yksityisyyden suojaan tutkimusjulkaisuissa ja tutkimusaineiston avoimuuteen (Arene ry 2002, s. 9).

Työssä ei ole kerätty henkilötietoja mihinkään rekisteriin. Henkilötieto on nimi, osoite, henkilökortin tai passin numero, tulot, kulttuurinen profiili, IP-osoite, sairaalan tai lääkärin hallussa oleva tieto. Lisäksi erityiset tietoryhmät ovat etninen alkuperä, sukupuolen suuntautuminen,

poliittinen mielipide, uskonnollinen tai filosofinen vakaumus, ammattiliittoon kuuluminen, geneettinen, biometrinen tai terveydellinen tieto ja rikostuomiot tai rikkomuksia koskevat henkilötiedot. Erityisiin henkilöryhmiin kuuluvien henkilötietojen käsittely on lähtökohtaisesti kielletty. (Arene ry 2020, 11.) Näistä syistä kehittämistyöhön osallistuneiden nuorten henkilöllisyyttä ei tule paljastaa.

Henkilöntunnistetiedoksi voidaan nähdä käsiala. Tämän vuoksi olen muuttanut nuorten tekemät sarjakuvat digitaaliseen muotoon, jotta käsialasta ja sarjakuvissa kuvatuista tapahtumista ei voisi tunnistaa kehittämispäivään osallistuneita henkilöitä.

Kehittämistyössä kysytään nuorilta kokemuksia, joissa heidän sukupuolinen tai seksuaalinen suuntautuminen voivat tulla esille. Näitä tietoja ei kuitenkaan ole erikseen kysytty missään kehittämistyön vaiheessa, eivätkä nuoret ole ilmaisseet niitä missään vaiheessa. Kokemuksen tai tapahtuman julkitulemisen myötä henkilö voidaan tunnistaa, vaikka kokemukset olisivatkin anonymisoitu. Tämä voisi vaikuttaa kohteluun toimintaympäristössä tai sosiaalisissa suhteissa. Aineistosta ei siis saa käydä ilmi ketkä toiminnalliseen kehittämiseen ovat osallistuneet ja millaiset tilanteet kehittämiseen ovat vaikuttaneet. Oulun seurakuntien toimintaan osallistuu vuosittain tuhansia nuoria, heidän joukossaan paljon myös sateenkaarinuoria. Näin suuresta joukosta nuoria ei voida tunnistaa yksittäisiä päivään osallistuneita nuoria.

Tutkimustyöni kehittämiseen osallistuvien nuorten ikärajan olen rajannut 16 ikävuoteen, sillä tutkimuksen suostuminen tulee pyytää tällöin vain nuorelta itseltään. Näin ollen nuoren ei tarvitse valita osallistumisen ja vanhemmille tiedon menemisen välillä. Tietosuojalaki koskettaa kuitenkin vielä 16-vuotiaita ja heidän huoltajiaan, joten tämänkin vuoksi tässä kehittämistyössä on kerätty henkilötietoja. Osallistujia informoitiin, etteivät he kirjaa vastauksiin henkilötietojaan tai tunnistettavia tietoja.

Kehittämistyössä saatujen tietojen säilyttämisen kannalta on ratkaisevaa niiden sisältö, ja pitävätkö ne sisällään henkilötietoja tai arkaluonteisia asioita. Tähän varauduttiin ja aineistojen säilyttämiseen ja tuhoamiseen olisi tarvittaessa voitu käyttää seurakunnan arkistoa ja tietosuojatun dokumentin tuhoamista. Tiedot eivät kuitenkaan sisältäneet mitään tunnistettavia arkaluonteisia aineistoja tai henkilötietoja.

Tätä kehittämistyötä varten ei ole tehty eettistä ennakoarviointia, sillä tutkimuseettisen neuvottelukunnan ihmistieteiden eettisen ennakoarvioinnin ohjeesta löytyvät kohdat eivät täyttyneet.

Omaa esteellisyyttä on pohdittu työn ja kehittämistyön yhdistymisen kannalta. Esteellisyys tarkoittaa sitä, että ”henkilö on käsiteltävään asiaan, asianosaisiin tai asiassa tehtävään ratkaisun vaikutuspiiriin kuuluviin henkilöihin sellaisessa suhteessa, joka saattaa vaikuttaa tutkijan puolueettomuuteen. (Arene ry 2020, 16.) Osa kehittämistyöhön osallistuvista nuorista olivat kehittämistyön tekijälle ammatin puolesta tuttuja sekä työntekijät kollegoita. Seuraavat kysymykset vaativat vastausta ennen työhön ryhtymistä: Vaikuttaako tuttuus tämän työn tulokseen? Uskaltavatko nuoret kertoa rehellisesti kokemuksiaan ja kehittää nuorisokasvatuksen toimintaa, kun paikalla on työntekijöitä? Tämä ongelma avattiin nuorille ennen kehittämistyöhön osallistumista. Heille kerrottiin, että heiltä odotetaan sekä positiivisia että kehittämisen tarpeessa olevia kokemuksia. Kehittämistyön kohteena oleva työn sisältö ei ole yksin opinnäytetyön tekijän vastuulla tai vaikutuksen alaisena, vaan koko seurakuntayhtymään kuuluvien satojen työntekijöiden vastuulla sekä yhteisvaikutuksessa. Työ ei ole henkilöitynyt kehittämistyön tekijään. Esteellisyyttä ei ilmennyt nuorten kehittämispäivässä, vaan työskentely oli avointa ja rehellistä. Myös anonyymit vastausvaihtoehdot olivat koko päivän ajan käytettävissä keskustelujen ja avointen kirjallisten vastausmahdollisuuksien lisäksi. Nuoret kävivät vilkasta keskustelua ja tekivät mielellään ryhmätyötä, vaikka vastausmahdollisuuksia oli monia.

5 SATEENKAARITIE TOISEN AINEISTON ANALYSOINTIA

Tässä kehittämistyössä on syntynyt aineistoa ennakkokyselyjen vastausten, kehittämispäivän ja yhdenvertaisuustyöryhmän työskentelyjen ja toiminnasta saatujen palautteiden pohjalta. Aineistoa on syntynyt eri teemoihin liittyen. Tässä kappaleessa analysoidaan saatua aineistoa eri teemoittain ja kehittämistyön vaiheiden mukaisesti. Aineistoa pyritään analysoimaan sen mukaan, mitä tietoa ja johtopäätöksiä se on tuottanut kehittämistyön eri vaiheissa. Analysointivaiheen lopussa varmistukseksi kaiken oleellisen huomioimiseksi on käytetty tekoäly ChatGPT-ohjelmaa analysoimaan ennakkovastauksia.

5.1 Ennakkokyselyn analysointi

Ennakkokyselyjä oli kaksi ennen kehittämispäivää. Toinen oli seurakunnan työntekijöille ja toinen kehittämispäivään osallistuville nuorille. Vastauksia nuorisotyönohjaajien kyselyyn tuli 14, nuorten ennakkokyselyyn 7. Ennakkokyselyjen tarkoituksena oli kartoittaa nuorten ja työntekijöiden havaintoja ja kokemuksia seurakuntien toiminnasta sateenkaarinuorten näkökulmasta avoimilla vastauksilla.

Ennakkokyselyissä esille tulivat nuoren tukemiseen ja hyvinvoinnin lisäämiseen liittyviä tekijöitä sekä hyvinvointia vähentäviä tekijöitä. Sateenkaarinuoret kokevat saavansa tukea seurakuntien nuortenilloista, joissa nuoret ovat löytäneet muista samanhenkisistä seurausta sekä tunteet olonsa hyväksytyksi että turvalliseksi. Tärkeiksi teemoiksi nousivat syrjintään puuttuminen, nuoren puolella oleminen, nuoren hyväksyminen ja sensitiivinen kieli. Moninaisuuteen liittyvä koulutus nousi esille niin nuorten kuin työntekijöidenkin vastauksissa. Työntekijöiden ennakkovastauksissa näkyi erityisesti koulutuksen puute, organisaation ja työyhteisön moninaisuustaidot sekä käytännön järjestelyt.

Ennakkokyselyjen vastauksissa esille nousseet teemat vaikuttivat kehittämispäivän sisältöihin tutkimustiedon lisäksi. Vastaukset korreloivat teoriaosuudessa esiteltyjä laajempia tutkimuksia, sillä vastauksissa ja eri tutkimusten tuloksissa esiintyi samoja tekijöitä, kuten syrjinnän kokemukset ja niiden seuraukset. Ennakkopäivän teemoiksi valikoitui syrjinnän kokemusten kartoitus ja tunnistaminen, puhe, käytännön järjestelyt, tulevaisuus työskentely sekä yhdenvertaisuus-

koulutus nuorille ja aikuisille. Tämän kehittämistyön rakenne ja otsikot ovat muodostettu näiden teemojen mukaisesti. Teemoihin liittyvä aineisto on analysoitu tarkemmin niihin liittyvien otsikoiden alle.

5.2 Kielen käyttöön liittyvän työskentelyn analysointi

Sanoittaminen ja vuorovaikutus nousivat vahvasti esille sekä työntekijöiden että nuorten ennakkovastauksissa. Nuorten vastauksissa kieli mainitaan seitsemässä vastauksessa sekä positiivisessa että negatiivisessa yhteydessä.

Seurakunnan toiminnassa nuorten kokema syrjintä koski lähinnä kielellisesti tapahtunutta syrjintää. Homovitsit, sukupuoliin ja seksuaalisuuteen viittaavat haukkumasanat, halveksunta sekä luokittelu näkyivät nuorten vastauksissa erityisesti. Kyselyyn vastanneet nuoret olivat kuitenkin enemmän huolissan muiden nuorten kielenkäytöstä kuin seurakuntien työntekijöiden. Seurakunnan toiminnassa kuten isokoulutuksessa oli kohdattu loukkaavaa kielenkäyttöä, johon kukaan ei ollut puuttanut. Nuorten vastauksissa näkyi huoli siitä, että nuoremmat sateenkaarinuoret joutuvat kohtaamaan myös tätä, ja että seurakunnan toiminnassa olevia nuoria ei kielletä tai kouluteta kielenkäyttöön liittyen.

Nuorten vastauksissa esille nousi myös kritiikkiä viestinnästä. Nuoret toivoivat, että sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen teemoista käytäisiin seurakunnissa avoimempaa keskustelua ja ylipäänsä viestittäisiin julkisesti aiheeseen liittyen sekä tuotaisi asiaa enemmän esille. Nuorten mukaan tällainen viestintä vähentäisi pelkoa kertoa asioistaan ja ilmaista identiteettiään seurakunnan työntekijöille rohkeammin. Tällaisen toiminnan myötä nuoret uskaltaisivat olla enemmän omia itsejään seurakunnan tilaisuuksissa.

Osa nuorista koki myös, ettei sensitiivinen kieli koskenut jokaista sateenkaarinuorta, vaan sateenkaarinuortenkin välillä oli epätasa-arvoisuutta. Tämä näkyi vastauksissa esimerkiksi siten, ettei kaikkien valitsemaa nimeä käytetä. Joidenkin nuorten valitsemaa nimeä taas käytetään. Tämän uskottiin johtuvan nuoren feminiinisyydestä tai maskuliinisuudesta sekä siitä, otettiinko nuoren identiteettiä tosissaan työntekijöiden joukossa. Pukeutumistyylin uskottiin vaikuttavan tähän. Työntekijöillä arveltiin olevan stereotyyppisiä mielikuvia sateenkaarinuoren ulkonäköön liittyen, jotka vaikuttaisivat sensitiivisen kielen käyttöön. Nuoret kehottivat työntekijöitä kiinnittämään huomiota siihen, että eivät olettaisi liikaa asioita nuorista pukeutumisen, ulkonäön tai biologisen sukupuolen perusteella.

Työntekijöiden vastauksissa näkyi myös kielen haasteellisuus. Joko kielen käyttö koettiin henkilökohtaisena tai työkaverin osaamattomuutena. Koulutuksen osuutta korostettiin työntekijöiden vastauksissa ja sitä toivottiin osaamisen tueksi. Enimmäkseen vastauksissa näkyi halu oppia termejä, vahvistaa kohtaamisen taitoja ja saada tietoa siitä, mikä loukkaa. Myös työntekijät toivoivat avoimuutta keskusteluun sekä vastakkainasettelun poistamista kirkon kulttuurista.

Työntekijät kokivat haasteena työkaverit, joilla sensitiivinen puhe ei luistanut tai asenne sateenkaarinuoria kohtaan ei ollut kohdallaan. Vastauksissa kerrottiin, kuinka koettiin toisen tuhoavan kaiken tehdyn työn yhdellä lauseella. Työntekijöiden vastauksissa näkyi kahtia jakautunut työntekijöiden asennoituminen sateenkaarinuoria vastaan tai heidän puolelleen. Vastakkaisasettelua suvaitsevaisiin ja ei-suvaitsevaisiin oli käytetty useammassa vastauksessa.

Nuorten vastauksissa nousi esimerkki sensitiivisestä kielen käytöstä, joka oli tukenut sateenkaarinuorta. Yhdessä vastauksessa nostettiin esille Karjasillan seurakunnan pappi Ulla Mitrusen tapa sanallistaa tukien ja kannustaen. Myös Mitrusen erilaiset menetelmät oli nostettu esille sekä puuttuminen syrjivään käyttäytymiseen. Jotta saisin tietooni tarkentavia vastauksia Ullan tavasta tukea nuoria ja puhua avoimesti, haastattelin häntä aiheeseen liittyen.

Mitrusella on tapana pitää rippikoulujen alussa sekä rippikoululaisille että heidän vanhemmilleen alkuinfo, joka pitää sisällään tietoisesti sateenkaarisanastoa sisältävän ”yhdenvertaisuuspuheen”. Puhe pitää sisällään ajatuksen, että rippikoulussa kaikki ovat samalla viivalla ja samanarvoisia sekä siinä käytetään sanoja sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin liittyvää sanastoa. Mitrunen myös kysyy jokaiselta osallistujalta, onko kastenimi edelleen se nimi, jota nuori haluaa käytettävän. Lisäksi Mitrusen tapana on pitää rippikoulussa rakkaustunti, joka sisältää opetusta tasa-arvoisesta avioliitosta ja sukupuolen moninaisuudesta. Tunnin sisältöihin kuuluvat seuraavat lauseet; *”Kaikki rakkaus on yhdenvertaista.”*, *”Ei ole mitään rakkautta, joka on väärin ja rumaa.”*, *”Rakkaus kuuluu kaikille.”*, *”Sinun tehtävänäsi on kasvaa seksuaalisesti siksi, miksi olet. Se on sinun oikeutesi, ei muiden velvollisuus”* (Mitrunen 2023)

Mitrunen puhuu haastattelussaan myös siitä, että sanojen merkityksen tulee näkyä teoissa. Puheen ja käytöksen tulee olla samassa linjassa, jotta ne ovat uskottavia. Hän osoittaa sanojen merkityksen käytöksessään esimerkiksi siten, että kantaa sateenkaarisymboleita, osallistuu Pride-juhlaan, on järjestämässä sateenkaarimessuja ja vihkii saman sukupuolisia pareja avioliittoon. Tämä toiminta on Mitrusen mukaan syy ottaa häneen yhteyttä myös cissukupuolisten

ja heteroiden joukossa. He haluavat näin kannattaa Mitrusen esille tuomaa ajatusmaailmaa. (Mt.)

Kielen mahdollisuuksia pohdittiin myös kehittämissäpäivässä. Nuoret tekivät harjoituksen, jossa he lajittelivat sanoja syrjiviin ja ei-syrjiviin sanoihin. Harjoituksessa lajiteltiin sanoja kahteen eri pinoon. Toiseen sanoja, joita toivoisi kuultavan käytettävän enemmän ja toiseen sanoja, joita toivoisi kuultavan käytettävän vähemmän. Tällä harjoituksella haettiin tietoa sanoista, jotka loukkaavat ja jotka edistävät sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta. Alla on luettelo kummankin kategorian sanoista. Luku taulukossa merkitsee, kuinka moni kuudesta osallistujasta on sanaa pitänyt kategoriaan sopivana.

Sanoja, joita nuoret toivoisivat käytettävän joko enemmän, vähemmän sekä sanoja, jotka nuoret kokevat neutraaleiksi.

Enemmän 6/6	Enemmän 5/6	Neutraali	Vähemmän 3/6	Vähemmän 5/6
Sukupuolivähemistöt	Transsukupuolinen	Lesbo	Vihapuhe	Transmies
Heteroseksuaalisuus	Polyamoria	Homo	Toiseuttaminen	Transnainen
Tasa-arvo	intersukupuolinen		Syrjintä	Heteronormatiivisuus
	LGBTQA+		Hetero-oletus	Vihapuhe
	Sukupuolisensitiivisyys/			
	Sukupuolisensitiivisyys			
	Muunsukupuolisuus			
	Aseksuaalisuus			
	Queer			
	They/them			
	Sukupuolen korjaus			

Taulukko 1. Sateenkaarisanasto lajiteltuna nuorten ajatusten mukaan sanan käyttökelpoisuuden perusteella. Kaikki sateenkaarisanatkaan eivät aina ole käyttökelpoisia.

Harjoituksen jälkeen keskustelimme nuorten kanssa, kuinka sanan käyttöön vaikuttaa sen merkitystä enemmän sen ilmaisun tarkoitus. Nuoren identiteettiä kuvaavaa sanaa saatetaan käyttää haukkumasanana, joten sanojen merkityksiin liittyi nuorilla sekä positiivisia että negatiivisia ajatuksia. Sanan käyttötarkoitus on ratkaiseva asia. Nuoret kertoivat myös, ettei poika- ja tyttö-sanojen käyttö häiritse heitä, vaan enemmänkin se, että keskustelu on jäänyt junnaamaan tähän

poika/tyttö-sanojen käyttöön. Enemmänkin heitä loukkaa se, jos tietoisesti sukupuolitetaan väärin tai oletetaan sukupuoli tai seksuaalinen suuntautuminen ennakkoon. Nimen käyttöön liittyen nuoria loukkasi se, että he toistuvasti joutuivat sanomaan samoille aikuisille toiveen uuden nimen käytöstä.

Nuorten mukaan termien käyttöä ja osaamista merkityksellisempää on se, että työntekijä osoittavat tukensa ja ymmärryksensä nuorta kohtaan sekä kertovat avoimesti, jos eivät ymmärrä jotain sanaa. Nuoret kertoivat, että mielellään opettaisivat aikuisille termejä ja niiden merkityksiä. Myös anteeksipyyntö väärin sukupuolittamisen tapahtuessa koettiin erittäin merkitykselliseksi. Ammatilaisen oman osaamattomuuden sanoittaminen nousi myös nuorten keskusteluissa hyväksi tavaksi osoittaa tukea sateenkaarinuoria kohtaan.

5.3 Syrjinnän kokemuksiin liittyvän työskentelyn analysointi

Nuoret tekivät kehittämispäivässä kaksi syrjintään liittyvää harjoitusta. Harjoituksilla saatiin tietoon konkreettisia kokemuksia syrjinnän tunnistamiseksi ja siitä, minkä tason syrjinnän kokemuksia nuorilla on ollut. Padletin avulla nuoret vastasivat kysymyksiin, jotka liittyivät syrjinnän tasoihin ja kokemuksiin Oulun seurakuntien toiminnassa. Ennen arvottamista käytiin läpi syrjinnän portaat, joissa syrjintä jaotellaan viiteen eri tason syrjintään. Viisi porrasta ovat hiljainen hyväksyntä ja vähättely, ilkeily eli esimerkiksi loukkaavat vitsit ja väärin sukupuolittaminen, elinolojen heikentäminen ja ahdistelu eli sanallinen loukkaaminen, fyysinen väkivalta, tappo ja murha.

Nuoret olivat kokeneet seurakuntien toiminnassa eniten vähättelyä ja hiljaista hyväksyntää sekä loukkaavia vitsejä. Toiseksi eniten nuoret olivat kokeneet tarkoituksellista väärin sukupuolittamista. Kolmanneksi eniten he olivat kokeneet tarkoituksellista loukkaamista ja oikeuksien epätasa-arvoa sekä elinolojen heikentämistä, jolla tarkoitettiin kirkon epätasa-arvoista avioliittolaikaa. Vaikka tämä epätasa-arvo koskettaa jokaista sateenkaariväestöön kuuluvaa henkilöä, nuoret eivät olleet kokeneet sitä vielä henkilökohtaiseksi. Toivokin vielä eli, että kun heidän aikansa on mennä naimisiin, tämä olisi jo mahdollista samaa sukupuolta olevien kesken.

Syrjintään liittyen kehittämispäivässä nuoret tekivät sarjakuvia, joissa he kertoivat sekä hyviä että huonoja kokemuksia sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvistä kohtaamisistaan eri ihmisten kanssa. Nämä kokemukset olivat nuorten kaikista sosiaalisista sidosryhmistä, eivätkä sijoitunut ainoastaan seurakunnan toiminnan yhteyteen. Nuorten kokemat negatiiviset eli syrjivät

kokemukset ovat kirjoitettu punaisella ja positiiviset hyväksyvät kokemukset ovat kirjoitettu sinisellä tekstillä. Saavutettavuuden ja nuorten henkilöllisyyden suojaamisen vuoksi olen tehnyt sarjakuvat Canva-kuvankäsittelyohjelmalla uudelleen mukailleen nuorten tekemiä sarjakuvia. Nuorten kirjoittamat tekstit ovat pysyneet täysin samoina. Kuvia olen selkeyttänyt, muuttanut värimaailman ja käsin kirjoitetut tekstit saavutettavammiksi. Sarjakuvat ovat alla.

Kuva 1. Sarjakuvassa ilmenee hengellistä syrjintää isän taholta.

Paikka: Yläaste, ruokajono

Kuva 2. Aikuisten on välillä vaikeaa tunnistaa nuorten käyttämää syrjivää kieltä.

Kuva 3. Sateenkaarinuorta ilahduttaa uuden nimen käyttö, toisin kuin deadnamen käyttö.

Kuva 4. Yksikin sana voi syrjiä.

Kuva 5. Syrjivän kielen kirjoja.

Kuva 6. Tuleeko sateenkaarinuoren näyttää tiettyä, että on uskottava sateenkaarinuori?

Sarjakuva 7.

Kuva 7. Ulkonäkö lienee aina ollut syrjinnän kohde ihmisten keskuudessa.

Sarjakuva 8.

Kuva 8. Ja ulkonäön perusteella ihmiset luokitellaan toisten toimesta.

Sarjakuva 9.

Kuva 9. Onko kaikessa aina kyse seksuaalisuudesta?

Sarjakuva 10.

Kuva 10. Yksi sarjakuva kymmenestä kertoi positiivisista suhtautumistavoista.

Sarjakuvissa esitetyt kommentit sisältävät syrjintää vitsailuista tappouhkauksiin asti. Syrjinnän tasojen ja seurausten tiedostamisen puute näkyy sarjakuvien kommenteissa. Kommenttien sanojilla ei selvästikään ole selvillä siitä, millainen puhe ja käytös on laissa kiellettyä. Sarjakuvat sisältävät kuitenkin nuorten yleisesti käyttämää kieltä, joka oletettavasti on myös kasvatusalan ammattilaisille tuttua. Joskus syrjivä kieli, kuten esimerkiksi sarjakuvassa 2 käytetty sanan ”rainbow dash”, ei avaudu työntekijälle syrjivänä. Testasin tätä muutamalla kollegalla. Jos kasvatusalanammattilainen ei ymmärrä sanan syrjivää merkitystä, ei hän myöskään puutu syrjintään.

Sarjakuvista tulevat esille se, kuinka sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin tehdään oletuksia ulkonäön perusteella. Sarjakuvassa 6 nuori ei näytä seksuaalivähemmistöön kuulavalta ja sarjakuva 8 taas kuvastaa, kuinka henkilö nimenomaan ulkonäön ja tekemisen perusteella luokitellaan seksuaalivähemmistöön kuuluvaksi. Tällaisiin oletuksiin varmasti jokainen on törmännyt omassa ja muiden ajattelussa.

Sarjakuvissa kuvattuja syrjinnän tilanteita voidaan nimetä teoriaosuudessa esiteltyjen syrjinnän teorioiden avulla. Sarjakuvissa kuvatuissa kommenteissa näkyy Freiren ajatus rakkaudettomu-

desta julmina kommentteina. Sarjakuvassa 5 esiintyy hengellistä syrjintää, kun pyritään vaikuttamaan henkilön kokeman identiteetin muuttamiseen Jumalan luomistyöhön viitaten. Samassa sarjakuvassa esiintyy tarkoituksellista ahdistelua vähättelynä, alentamisena sekä aggressiivisuutena. Mikroaggression kaikki kolme muotoa ovat nähtävissä sarjakuvissa tarkoituksellisina loukkaamisina ja toimintoina, tahattomina hyväntahtoisina kommentteina, jotka kuitenkin aiheuttavat luokittelua sekä mitätöintiä.

Sarjakuvissa 1, 2, 3, 5 ja 9 kuvataan sitä, kuinka nuoren seksuaalisuus ja sukupuoli ovat ongelma toiselle henkilölle tai toisen on hankala ymmärtää sitä ja toimia oikein asian suhteen. Tiedon ja ymmärryksen puute johtaa luokittelemiseen ja myös syrjintään. Sarjakuvissa ilmenee kuinka sateenkaarinuoren sukupuolisuus tai seksuaali-identiteetti ovat jollain tapaa toisen ihmisen ongelma tai murhe. Tämä ilmenee hankaluutena ymmärtää tilanteita tai henkilön identiteettiä.

5.4 Käytännön järjestelyihin ja rakenteelliseen syrjintään liittyvän työskentelyn analysointi

Käytännön järjestelyihin liittyvät ongelmatilanteet nousivat esille ennakkokyselyissä pelkäämään työntekijöiden vastauksissa. Käytännön järjestelyissä seurakuntien nuorisokasvatuksen toiminnassa haasteellisiksi on koettu lähinnä leireillä majoittuminen, saunominen ja peseytyminen. Varsinkin majoittuminen nousi työntekijöiden vastauksissa voimakkaasti esille. Puolet vastanneista Oulun seurakunnissa nuorisotyössä työskentelevistä olivat maininneet vastauksiinsa majoittumisen ja leirikeskusten toimimattomuuden sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden näkökulmasta. Leirit ovat merkityksellinen ja iso osa seurakunnan nuorisotyötä, joten asian nouseminen työntekijöiden vastauksissa ei ole yllättävää. Tämä nousi vahvasti esille myös keskusteluissa ennen tämän kehittämistyön prosessin alkamista.

Leirikeskukset eivät ole työntekijöiden kokemuksen mukaan tasavertaisia sateenkaarinuorten huomioimisessa. Myös suuret leirikoot hankaloittivat työntekijöitä huomioimasta sateenkaari-
nuoria.

” Meidän leirikeskusten tilat eivät palvele moninaisuutta.”

”Haasteena ehkä isoimmin tullut esille sukupuolen monimuotoisuus ja se, että esim. isonen tarvitsee oman huoneen peseytymistiloineen. Tällä hetkellä olemme voineet sijoittaa heidät vain Rokuan leireille, tai leireille, jossa huoneissa on enemmän tilaa. Valitettavan useat riparit on edelleen mitoitettu niin täyteen, ettei

yksittäisiä huoneita voi antaa kenellekään - elleivät työntekijät suostu tiivistämään.”

Nuorten ennakkovastauksissa majoittumiseen liittyvät haasteet eivät tulleet esille. Kehittämispäivässä keräsin nuorten ajatuksia majoittumiseen ja saunomiseen liittyen uudessa leirikeskuksessa, jossa moni asia on huomioitu paremmin kuin vanhemmissa leirikeskuksissa. Kehittämispäivän työskentelyssä nuorille kuitenkin nousi ajatuksia turvallisemman leirikokemuksen aikaan saamiseksi. Teimme harjoituksen, jossa saunakiuluun ja majoitushuoneen seinälle liimailtiin liimalappuja, joihin oli kirjoitettuna saunomiseen ja majoitukseen liittyviä kehittämisside-
oita ja positiivisia tekijöitä.

Majoittumiseen liittyviä positiivisia asioita oli se, että huoneissa on omat suihku- ja wc-tilat, jotka ovat lukollisia. Näiden koettiin tuovan turvallisuutta ja yksityisyyttä ja vähentävän häirintää. Omat kaapit ja seinät sänkyjen välissä koettiin myös hyvänä tekijänä turvallisuuden kannalta.

Majoittumiseen liittyviä negatiivisiksi tekijöiksi nimettiin yhteissuihkut. Nuoret kokivat ongelmaksi ne huoneet, joissa ilmapiiri ei ole suvaitseva. Rakennuksia ratkaisevampaa ovat siis ihmiset, jotka tiloja käyttävät.

Nuoret toivoivat, että transsukupuoliset pääsisivät huoneisiin, joissa on heidän kavereitaan sukupuolesta riippumatta ja turvallinen sekä suvaitseva ilmapiiri. Nuoret eivät toivoneet yksityismajoitusta leireillä. Ehdotuksina seurakunnille nuoret kertoivat, että majoittumista ja peseytymiseen liittyviä asioita voisi kartoittaa jo ilmoittautumisvaiheessa.

Kehittämispäivän keskusteluissa nuoret kertoivat kokevansa, että leireillä enimmäkseen myös sateenkaarinuoret voivat saunoa. Nuoret pitivät hyvinä ratkaisuna kolmen saunavuoron systeemiä (tytöt, pojat ja muut), uikkaria-saunoja, sekasaunoja tai mahdollisuutta varata saunavuoroja pienemmissä porukoissa. Ehdotettiin myös, että leirikirjeessä voisi kysyä haluaako nuori mil-laisen saunavuoron ja että annetaan leiriläisille tietoa, miten saunavuorot on jaettu.

Kuva 10. Voiko sateenkaarinuori saunoa yhdessä muiden kanssa leireillä tai julkisissa tiloissa?

5.5 Yhdenvertaisuuskoulutusta nuorille ja aikuisille

Ennakkokyselyissä esille nousi sekä nuorten että ammattilaisten vastauksissa tiedon, taidon ja koulutuksen merkitys sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen oikeuksien ja hyvinvoinnin takaamisessa. Myös teoriaosuuden ammattilaisten osaamista kartoittavat tutkimukset ja lähteet kertovat tietotaidon puutteen aiheuttavan arkuutta työskentelyssä.

”Olisi tärkeää tuoda enemmän esille suvaitsevaisuutta ja kaikkien hyväksymistä. Se on tietysti jo valmiiksi iso sääntö, että ketään ei saa syrjiä, mutta pitäisi myös tarkemmin opettaa, että homovitsit yms. eivät monesti ole hauskoja, eivätkä todellakaan asiallisia missään isostilanteessa. Uskon, että moni ei vain ymmärrä mitä vääriä niissä on, koska eivät ole ikinä kokeneet syrjintää seksuaalisuudesta tai sukupuolestaan ja toivon, että kun sen vakavuus tuotaisiin esille, he voisivat ymmärtää asiaa paremmin.”

Kehittämispäivässä nuoret miettivät yhdessä koulutuksen sisältöjä sekä nuorille että aikuisille. Nuorille suunnattu koulutus pitäisi sisällään kokemusasiantuntijoiden läsnäoloa koulutuksissa, keskustelua miten sateenkaarinnuoria huomioidaan, puuttumismalleja syrjintään ja yhdenvertaisuuskoulutusta. Aikuisten koulutus piti sisällään väärin mielikuvien ja tiedon rikkomista faktatiedon avulla, yhdenvertaisuuslain ja sanavapauden merkitysten läpi käymistä, teologista pohdintaa Raamatun lähimmäisyyteen liittyvien kohtien avulla ja syrjinnän syitä. Nuorten ideoiden koulutus pohjien ja aiheeseen liittyvän kirjallisuuden pohjalta yhdenvertaisuustyöryhmässä on kehitelty koulutuksia eteenpäin. Niiden toimivuutta on kokeiltu eri tilanteissa.

5.6 Tulevaisuustyöskentelyn analysointi

Tulevaisuustyöskentelyssä pyysin osallistujia kertomaan sateenkaarinnuoruuteen liittyviä unelmia. Työskentelyyn lähdettiin ajatuksella, että on tärkeää, että mietimme myös sellaisia tulevaisuuksia, joita me haluamme ja jotka edesauttavat myös muiden elämäntapaa. Toivottavien tulevaisuuksien kuvitteleminen on tärkeää, jotta voimme myös toimia niiden puolesta yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan tasolla. Tehtävänä oli muuttaa karu puunrunko vihreillä lehdillä eläväksi. Lehtiin kirjoitettiin asioita, joita toivoo tulevaisuudessa tapahtuvan ja toteutuvan sukupuolen ja seksuaalisuuden teeman ympärillä.

Tulevaisuuden puun lehtiin kirjoitetut sanat ovat seuraavat:

Kuva 11. Tulevaisuustyöskentelyn puu harjoituksen alussa.

Kuva 12. Sama puu harjoituksen lopussa.

"Kaikki voivat vapaasti puhua avoimesti omastaidentitteestään", "Ei tuijoteta ja ilmeillä", "Tasa-arvo", "Hyvät käytöstavat kaikkia kohtaan", "Jokaiselle turvallinen paikka", "Ihmiset otetaan tosissaan", "Kaikki kohtelisivat muita tasavertaisesti", "Hymyillään toisillemme", "Jokainen uskaltaisi olla oma itsensä", "Tervehditään kaikkia, sanot moi kaikille", "Kaikki hyväksyttäisiin sellaisinaanakin he ovat", "Jokainen saisi mieleisensä leirikokemuksen", "Kaikkia kohdellaan samalla tavalla", "Ei vähättelyä", "Kouluihin opetusta sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin liittyen", "Koulutetaan isosia yhdenvertaisuudesta ja tasa-arvosta, isosille yhdenvertaisuuteen koulutusta", "Kaikki kohtelisivat toisiaan kunnioittavasti", "Avoimempi näkemys", "Syrjinnästä vapaata", "Kaikilla oikeaa tietoa ja ymmärrystä", "Kaikille tarvittaessa oma rauha", "Ei ole loukkaavaa nimittelyä", "Ei olisi enää kiusaamista", "Ei käytetä sanaa 'tuo' ja 'nuo tuommoiset'"

Lajittelin puuhun kirjoitetut unelmat seuraavien teemojen alle: sensitiivinen puhe, käytös / teot,

arvot, moninaisuusosaamisen lisääminen ja käytännön tekijät sosiaaliseen esteettömyyteen.

5.7 Kehittämispäivän yleinen analysointi

Nuoret olivat kokeneet myös kehittämispäivässä vertaistukea ja päivän aikana nuoret tutustuivatkin toisiinsa. Päivän ilmapiiri oli avoin, rauhallinen ja osallistujat sitoutuivat työskentelyyn hyvin intensiivisesti. Palautteen mukaan, he olivat kokeneet päivän tärkeänä ja olivat kiitollisia, että saivat vaikuttaa ja että heidän mielipiteitään kuunneltiin. Nuoret toivoivat, että tällaista työskentelyä olisi useamminkin. Nuoret kokivat, että päivän aikana ei ollut tarvinnut jännittää oman identiteetin puolesta, vaan oli saanut olla oma itsensä ja puhua siitä avoimesti. Se oli tuntunut nuorista hyvälle.

Harjoitusten tulokset olivat käyttökelpoisia jatkoa ajatellen. Nuorten pohdinnat ja vastaukset olivat realistisia ja ne pohjautuivat heidän aitoihin koettuihin kokemuksiinsa. Nuorilla on valmiita ideoita ja ajatuksia siitä, kuinka seurakuntien ja koko yhteiskunnan toimintaa voitaisiin muuttaa sateenkaarimyönteisemmäksi. Moninaisuusosaamisen lisääminen nousi tärkeimmäksi ajatukseksi. Sen vuoksi siihen onkin panostettu eniten aikaa myöhemmässä kehittämisprosessissa.

Kehittämispäivän yhteistoiminnallisen kehittämisen avulla saavutettiin Therbornin mekanismien tavoitteita, kuten yhteiskunnallisten erojen tunnistamista, syrjittyjen myönteistä tunnistamista ja hierarkioiden purkamista (2014, 131.). Lisäksi kehittämispäivä itsessään jo herätti sekä sisäisen emansipaation kasvua että ulkoisen emansipaation piirteitä.

6 SATEENKAARITIEOTOISEN NUORISOTYÖN POHDINTAA

Kehittämistehtävässä kerätty tieto kohdistui yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan vaikuttamisen tasoille. Näin ollen kehittämistyössä kerätyt vastaukset ja tulokset tukevat ja kehittävät kokonaisvaltaisesti sateenkaaritietoista nuorisotyötä. Yksilötason tiedosta kertovat nuorten ja työntekijöiden kokemukset, joita on ilmaistu ennakkovastauksissa, sarjakuvissa ja keskusteluissa. Kehittämissideat kohdistuivat lähinnä yhteisön ja yhteiskunnan tasolle. Koulutuksen vaikutukset ja sateenkaaritietoisen nuorisotyön käsitteen mahdollinen käyttöön ottaminen vaikuttaisi sekä yhteisön että yhteiskunnallisella tasolla ja toivottavasti myös koko nuorisotyön ammattikunnan tasolla.

6.1 Ennakkokyselyjen vastausten pohdinta

Ennakkokyselyjen vastauksissa toistui samoja teemoja ja aiheita, joita sateenkaarinuoriin liittyvä tutkimus- ja teorianäkökulma tuo esille. Voin siis olettaa, että ennakkokyselyjen vastaukset kuvaavat suuremman yleisön ajatuksia ja tuntemuksia yhteiskunnan ja yhteisöjen kohtelemisesta, osaamisesta ja asenteista sateenkaariväestöä kohtaan.

Ennakkokyselyssä tuli myös esille nuorten vastauksissa se, kuinka paljon hyvää he ovat kokeneet seurakuntien toiminnassa. Vaikka tämä työ on ensisijaisesti kehittämistyö, tämän työn tarkoituksena on myös tuoda esille kaikkea sitä hyvää, mitä seurakunnissa jo tehdään sateenkaarinuorten hyvinvoinnin eteen ja tuoda sitä esimerkkinä esille. Nuortenillat ja erilaiset sensitiiivisen puheen tavat sekä henkilökohtaiset kohtaamiset seurakuntien työntekijöiden kanssa ovat olleet sateenkaarinuorille merkityksellisiä ja kasvua sekä identiteettiä tukevia tekijöitä. Näiden toimivien työskentelytapojen esille tuominen, niiden vahvistaminen ja hyvien käytänteiden laajemmalle jakaminen, on yksi tämän työn tärkeä tavoite. Osittain nuoret kokivat seurakunnan olevan heille myös vertaistuellinen yhteisö.

Alla otteita siitä, mitä sateenkaarinuorta kunnioittavaa ja tukevaa toimintaa nuori on kokenut seurakuntien toiminnassa.

”Nuortenilloissa käy paljon sateenkaarinuoria ja siellä ilmapiiri on melkein aina todella hyväksyvä ja avoin. Nuoret löytävät sieltä paljon saman henkistä porukkaa, joka luo tunteen, ettei tarvitse peitellä identiteettiä ja tulee turvallinen ja hyväksytyt olo.”

”Koen, että seurakunnan toiminnan ohjaajat ja henkilökunta ovat toimineet asiallisesti sukupuoli-identiteettini kanssa. Minua kutsutaan valitsemallani nimellä, eikä minua puhutella tyttönä tai naisena. Suurimmaksi osaksi minulla on sellainen olo, että kaikki ymmärtävät ja kunnioittavat identiteettiäni.”

Seurakuntien työntekijöiden vastauksissa ei näkynyt ihan yhtä positiivinen kuva kuin nuorten antamissa vastauksissa koskien seurakuntien työntekijöiden moninaisuusosaamista. Useampi vastaaja koki haasteeksi työkaverit, heidän negatiivisen asenteensa, suhtautumistavan tai herätysliikkeen sekä kirkon kannan haasteeksi työssään.

” Usein haasteena on työkaverit, joiden mielestä sukupuoli on vain kaksi ja avioliitto kuuluu vain miehelle ja naiselle. Yksi ihminen saattaa tuhota kaiken tehdyn työn yhdellä lauseella.”

Ennakkokyselyjen vastauksissa näkyi ero nuorten ja työntekijöiden antamien vastausten välillä. Seurakunnan työntekijöillä oli työntekijöistä negatiivisempi kuva sateenkaaritietoisen nuorisotyön osaamisesta kuin nuorten mielikuva vastausten perusteella. Voiko ero nuorten ja seurakuntien työntekijöiden näkemyksen välillä johtua siitä, että seurakuntien työntekijöistä nuorisotyönohjaajat kohtaavat enemmän nuoria, eikä nuorisotyönohjaajien keskuudessa välttämättä ole perinteisen sukupuoli- ja seksuaalikäsitelmän omaavia työntekijöitä niin paljon kuin esimerkiksi papistossa tai muussa seurakuntien henkilöstössä.

Kehittämistyöhön osallistuneiden nuorten otos saattaa myös johtaa harhaan siinä kohdin, että työhön ovat osallistuneet ne nuoret, jotka ovat jääneet rippikoulun jälkeen seurakuntien toimintaan mukaan. Jos kysely tehtäisiin myös niille sateenkaarinuorille, jotka rippikoulun jälkeen eivät ole lähteneet mukaan seurakunnan toimintaan, vastaus voisi olla erilainen. Tutkimusten ja kirkon barometrin mukaan sateenkaarinuorilla on paljon myös negatiivisia kokemuksia seurakuntien työntekijöiden asenteista, osaamisesta ja kohtelemisen tavoista (mm. Porkka ym. 2023; Hästbacka & Siren 2017; Raittila, 2020). Voidaanko tästä vetää yksinkertainen johtopäätös, että sateenkaarinuoret hakeutuvat seurakunnan toimintaan, jos kohtaavat työntekijän, joka osoittaa heitä kohtaan avoimesti hyväksyntää ja tekee sateenkaaritietoista nuorisotyötä osavasti.

Haastattelin lyhyesti tähän liittyen Oulun kaupungin jalkautuvaa ohjaajaa Sakari Lindiä. Hän toimii kaupungissa sateenkaarinuorisotyön kehittäjänä. Hänen kokemuksensa tukevat ajatus-tani siitä, että seurakunnan työntekijän sensitiivinen ja sukupuolineutraalityöskentelytapa on avain asemassa nuoren suhteeseen seurakuntaan. Lindin kokemuksen mukaan, osa hänen kohtaamistaan nuorista jopa välttelee seurakuntaa, koska kohtaaminen työntekijän kanssa on ollut

negatiivinen. Toisilla taas kokemus työntekijästä on ollut hyvä, ja suhtautuminen seurakuntaan on sen myötä positiivinen. (Lind 2023)

Näiden tietojen perusteella voisi päätellä, että nuori muodostaa kuvan seurakunnasta varsin pitkälle sen työntekijän perusteella, jonka kohtaa esimerkiksi rippikoulussa. Nuoret eivät havaitse sitä kaikkea, mitä seurakunnan työntekijöiden kirjo pitää sisällään, niin hyvässä kuin pahassakin. Olisi hyvä, että työntekijät kertoisivat oman näkemyksensä lisäksi sen, mitä kaikkea kirkollinen todellisuus pitää sisällään. Kirkon todellisuus pitää sisällään asenteita niin puolesta kuin vastaan sateenkaariväestön olemassaoloa ja oikeuksia kohtaan.

Myös tämän kehittämistyön kyselyjen työntekijöiden ennakkovastauksissa näkyi ihmisten ryhmittelyä ”ääripäihin ja normaaleihin”. Osa ennakkovastauksissa sisälsi syrjivää asennetta ja kieltä sekä lajittelua meihin ja heihin. Vastauksissa näkyi hyvä tahto, mutta kieli kertoi syrjinnästä, meihin ja heihin kategorisoinnista ja toisten hiljentämisestä, jotta ”*me normaalit voimme olla enemmän äänessä*”. Työntekijä saattaa siis pitää itseään suvaitsevana ja syrjintä on tiedostamatonta. Tämän vuoksi myös työntekijöiden on syytä tiedostaa tarkemmin mitä on syrjintä ja miten se näkyy omassa kielenkäytössä, toimintatavoissa ja asenteissa. Syrjinnän käsitteen ja määrittelyn on sisällyttävä myös työntekijöille suunnatuissa koulutuksissa ja sitä on käsiteltävä tavalla, joka herättää työntekijässä käyttäytymisen muutokseen eli transformaatioon.

Työntekijöiden itsensä sanoittama vastakkainasettelu suvaitsevaisiin ja ei-suvaitsevaisiin työntekijöihin jakaa työyhteisiä kahteen leiriin. Vastakkainasettelu ja tunne, että joku pilaa yhdellä lauseella toisen tekemän sateenkaaritietoisien työn, ei edistä hyvän työyhteisön piirteitä. Tämän kehittämistyön on myös kerrottu rohkaisevan työntekijöitä tekemään rohkeammin sateenkaari-tietoista nuorisotyötä. Aiemmin he ovat kokeneet pelkäävänsä sen tekemistä syrjinnän pelon vuoksi. Yhteinen tavoite sateenkaaritietoisesta työstä vahvistaa työntekijöitä ja erimielisyydet arvoista ja tavoitteista taas saa työntekijät varovaisiksi ja vastakkain toisiaan kohtaan.

6.2 Kielen käyttöön liittyvän työskentelyn pohdinta

Inklusiivisella puheella luodaan luottamusta ihmisiin, jotka puheen avulla huomioidaan sekä huomioidaan henkilö arvokkaana yksilönä. Sateenkaari-sanaston avulla voidaan ilmaista tukea sukupuoli- ja seksuaaliväestöä kohtaan ja aiheita on helpompi käsitellä nykyaikaisen sanaston avulla. On hyvä huomioida, että inklusiivinen puhe koskee myös kirjoitettua puhetta.

Sateenkaarisanaston hallitsemisessa koetaan työntekijöiden keskuudessa puutteita, mutta se koetaan myös osittain hyvin poliittisesti latautuneeksi ja herättää erilaisia tunteita ihmisissä.

Kehittämispäivässä nuorten kanssa, Ulla Mitrusen haastattelussa ja seurakuntien yhdenvertaisuustyöryhmän työskentelyssä esiin nousi usein kielen käyttöön liittyvä ajatus, ettei termeistä juuri kannata ottaa paineita, vaan työntekijän asenne ratkaisee enemmän.

”Toki kaikki uudet termit eivät ole hallussa, mutta niistä on voinut ihan asiallisesti kysyä nuorilta. Nuoret kyllä puhuvat sateenkaaren alle asettuvista teemoista rohkeasti, kun itse osoittaa avointa hyvántahtoista kiinnostusta aihetta kohtaan.”

Kehittämispäivän nuoret painottivat, että he mielellään kertovat aikuisille mitä termejä on käytössä ja mitä termit tarkoittavat. Termistö muuttuu jatkuvasti ja ajantasaisen ja päivittyvän sanaston löytää esimerkiksi Setan nettisivustolta osoitteesta www.seta.fi/sateenkaarisanasto. (Seta, 2023) Tämän työn liitetiedostosta löytyy myös pieni sanasto.

Vaikka inklusiivisen kielen käytöstä tai virheistä ei pidäkään suuria paineita ottaa, täytyy työntekijöiden koulutuksen toive kuulla kentällä. Työntekijät itse, nuoret ja tutkimustulokset kertovat samaa todellisuutta, ettei sateenkaarisanasto tai inklusiivinen sekä sensitiivinen puhe ole hallussa. Sanaston avulla voidaan tuoda esille omia arvoja, asenteita ja ajatuksia. Ilman sanoja ne jäävät vain omaan tietoisuuteen. Sanoittamisen tulee tapahtua eri tilanteissa ja eri vaiheissa. Esimerkiksi rippikouluun ilmoittautumisen yhteydessä organisaatio voi sanoittaa sateenkaari-tietoisesti jo mainonnassa ja rippikoulukirjeiden yhteydessä.

Koska inklusiivinen puhe koskee myös organisaatiota sekä kirjoitettua tekstiä, tämän kehittämistyön aikana Oulun seurakuntien rippikoulujen infokirjeisiin lisättiin moninaisuuden sanoittamista seuraavan lauseen muodossa:

”Kun kerrot ilmoittautuessasi erityistarpeistasi liittyen esimerkiksi terveyteen, sosiaaliin suhteisiin tai identiteettiin, ne osataan ottaa rippikoulussasi huomioon.”

Tämän yhteyteen olisi voinut lisätä vielä moninaisuutta kuvaavaa symboliikkaa tai värimaailmaa, jotta sanat yhdistyvät myös sateenkaariväestöön. Sanavalinnat olisivat myös voineet olla vielä rohkeampia ja juuri sateenkaarisanastoa.

Myös värit antavat mahdollisuuden ilmentää omaa sukupuoli- ja seksuaali-identiteettiä. Sateenkaarikulttuuriin liittyy vahvasti värit, joita tuodaan esille lipuilla, merkeillä ja pukeutumisessa.

Kuva 13. Kuvassa erilaisia sukupuolta ja seksuaalisuutta ilmaisevia lippuja ja väriyhdistelmiä. Lueteltuna vasemmalta oikealle ja ylhäältä alas.

Ylärivi: sateenkaarilippu eli seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen lippu, sateenkaarilippu, johon lisätty intersukupuoliset, transihmiset, rodullistetut sateenkaari-ihmiset ja kolmantena transihmisten lippu.

Toinen rivi: biseksuaalien lippu, lesbojen lippu ja polyamoristen lippu. Ala rivi: kaksi seuraavaa lippua erilaisia biseksuaalisten lippuja, muunsukupuolisten lippu sekä intersukupuolisten lippu.

Näiden merkitystä ilmentävien värien käyttöön ottaminen esimerkiksi erilaisissa askarteluissa, antaa sateenkaarinuorelle mahdollisuuden ilmaista itseään sekä antaa mahdollisuuden työntekijälle ilmaista, että haluaa työssään ottaa huomioon sateenkaarinuoret. Marja-Leena ”Pärre” Syrjäpalo, Tuiran seurakunnan nuorisotyönohjaaja on esimerkiksi ideoinut koruaskartelun, jossa erilaiset sukupuolta ja seksuaalisuutta symboloivat värit ovat esillä. Näitä koruja oli myös jaossa Oulun Pride-juhlassa elokuussa 2023.

Kuva 14. Tuiran seurakunnan nuorisotyönohjaaja Marja-Liisa ”Pärre” Syrjäpalon tekemiä käsikoruja sukupuolisuutta ja seksuaalisuutta ilmaisevilla väreillä.

Kehittämiseen osallistuneet nuoret kertoivat, että he mielellään antavat tietoa seurakunnan työntekijöille, jos sitä kysytään ja jos tiedon antamiselle on mahdollisuus ja sopiva paikka. Turvallista ilmapiiriä lisää se, että lomakkeissa on paikka kertoa moninaisuudesta. Jotta turvallinen ilmapiiriin rakentuminen lähtisi rakentumaan jo ennen kuin nuori edes osallistuu tapahtumaan, on syytä pohtia sekä mainontaa että mahdollista tapahtumaan ilmoittautumista. Ilmoittautumisvaiheessa lomakkeisiin voisi myös lisätä kohdan kutsumanimi, jotta nuori ei joudu kertomaan sitä ensimmäisessä kokoontumisessa muiden kuullen.

Jotta sateenkaarinuoret ja heidän huoltajansa rohkenevat kertomaan sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyviä asioita, seurakunnan yhteisönä ja työntekijöiden yksilöinä tulee herättää luottamusta näissä kysymyksissä. Luottamusta voidaan herättää rohkealla ja avoimella julkisella viestinnällä ja sanoittamisella. Myös työntekijöiden tunnettavuus saa aikaan luottamusta, sillä tutkimustulosten ja kokemusten mukaan ihmisten väliset kohtaamiset ja suhteet helpottavat näiden asioiden käsittelyä. Nuorelle pitää antaa myös mahdollisuus antaa työntekijöille tietoa itsestänsä ilman huoltajien läsnäoloa. Tiedon keräämiseen tulee varata riittävästi työaika.

Työntekijät toivoivat myös organisaation tukea ja lupaa, jotta uskaltavat viestiä rohkeasti ja käyttää julkisesti sateenkaarisanastoa. Organisaation tuen myötä myös työntekijät voisivat alkaa käyttämään rohkeammin inklusiivista kieltä ja sateenkaarisanastoa, joka lisäisi luotettavuutta ja madaltaisi tiedon antamisen kynnyksiä sekä rohkaisi sateenkaarinuoria kertomaan avoimesti identiteetistään. Uskon, että organisaation rohkea viestintä muuttaisi myös yhteiskunnallista mielikuvaa kirkosta. Organisaation sateenkaaritietoinen viestintä ja sanoittaminen tukisi tämän tiedon mukaan siis niin sateenkaariväestöä kuin kasvatusalan ammattilaisiakin.

Inklusiivisen kielen ja viestinnän sekä erilaisten symbolien avulla voimme huomioida ja osoittaa hyväksymistä sateenkaarinuorille yksilötasolla. Huomioiminen ja hyväksyntä vahvistavat nuoren itsetuntoa, sisäistä emansipaatiota ja resilienssiä. Hyväksyminen vähentää sateenkaarinuoruuteen liittyviä erityispiirteiden ilmenemistä ja kasvattaa nuoren sosiaalista tukiverkosta. Käyttämällä inklusiivista kieltä ja sateenkaarisanastoa kaikille ja yleisesti puhuttaessa, osoittaa tukea samalla sukupuoltaan ja seksuaalisuuttaan pohtiville, jo sateenkaariväestöön itsensä mieltäville sekä toteuttaa samalla moninaisuuskasvatusta omalla esimerkillään. Näin vahvistaa puheellaan myös ulkoisen emansipaation ilmenemistä yhteiskunnassa. Vaikka tässä työssä onkin todettu, ettei sanastosta kannata ottaa paineita, on se silti tärkeä tapa tehdä sateenkaaritietoista nuorisotyötä.

6.3 Syrjinnän kokemuksiin liittyvän työskentelyn pohdinta

Koska ihmisten asenteissa, toiminnassa ja rakenteissa on havaittavissa edelleen tiedostamatonta ja tiedostettua syrjintää, tulee sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen syrjinnän kokemuksia kuulla. Syrjinnän kokemuksista ja tilanteista saamme arvokasta tietoa, joka auttaa meitä tiedostamaan syrjinnän laajuus ja monimuotoisuus. Tiedon avulla voimme kehittää toimintaamme ja lisätä sateenkaaritietoista työtä seurakunnissa. Kokemuksia voidaan käyttää empatian sekä sisäisen että ulkoisen emansipaation herättäjänä.

Kehittämispäivään valittiin syrjintään liittyvän tiedon keräämiseksi kaksi harjoitusta; Padletin avulla tehtävä harjoitus ja sarjakuvien piirtäminen syrjivistä tilanteista. Syrjintään liittyvien Padlet-työskentelyn ja sarjakuvien sisältöjen perusteella vahvistamme sen, mitä myös tutkimustiedon valossa jo tiedämme; sateenkaarinuoret kohtaavat syrjintää ja väkivallan eri muotoja usein. Padletin avulla tehty harjoitus osoittaa, että seurakunnan toiminnassa esiintyy syrjintää ja käyttäytymistä, joka tuntuu pahalle sateenkaarinuorista. Erityisesti hiljainen hyväksyntä ja loukkaavat vitsit nousivat esille nuorten kokemuksissa ja aiheuttivat jopa pelkoa nuorissa.

Asenteisiin ja arvoihin vaikuttamisen teorit nostavat esille, että tutustuminen henkilökohtaisesti vähemmistön edustajiin ja vähemmistön vaikeuksien tiedostaminen saa aikaan empatiaa ja muutosta asenteissa. Nuorten piirtämien tosielämästä kertovien sarjakuvien avulla voidaan tuoda esille sateenkaarinuorten kokemusmaailmaa ja todellisuutta, jossa he elävät joka päivä. Sarjakuvien tapahtumien avulla voidaan saada empatian tunteita heräämään henkilöissä, jotka eivät aiemmin ole pystyneet ymmärtämään syrjinnän seurauksia.

Sarjakuvia tullaan tämän vuoksi käyttämään moninaisuutta lisäävissä koulutuksissa syrjinnän tunnistamista sekä seurauksia pohtivissa harjoitteissa. Sarjakuvat toimivat empatiaa herättävänä elementtinä koulutuksissa. Sarjakuvat sisältävät paljon varsinkin nuorten käyttämää syrjivää kieltä, joten nuorten koulutuksissa näiden käyttö on varmastikin tehokasta. Nuoret ovat ehkä osallistuneet ja todistaneet sarjakuvien sisältämää kielenkäyttöä ja tapahtumia. Näiden sarjakuvien avulla koulutuksiin osallistuvien kanssa voidaan hahmottaa mikä on syrjintää ja mikä loukkaa toista. Sarjakuvien avulla osallistujat voivat myös tunnistaa oman syrjivän käyttäytymisen. Sarjakuva voi toimia ikään kuin ”särön” aiheuttajana ja ajatusten herättäjänä transformatiivisessa kasvuprosessissa.

Sarjakuvissa esiintyy selkeästi ihmisten tapa luokitella henkilöitä saamansa tiedon perusteella. Luokitteleminen on ihmisen tapa ymmärtää asioita ja ilmiöitä. Jotta ihminen voi tiedostaa omaa tapaansa luokitella, hänen on saatava nähdä sellaista toimintaa ensin ulkopuolisen silmin. Sarjakuvien ristiriitaiset ”näyttää homolta” ja ”ei näytä homolta” kommentit voivat saada ihmiset pohtimaan millaisia leimoja ja ennakkoluuloja me liitämme sateenkaariväestöön. Myös kehittämiseen osallistuneen nuoren kommentti, siitä ettei hänen ystäväänsä kohdella yhtä sateenkaaritietoisesti kuin häntä, johtuu todennäköisesti siitä, ettei hän ilmennä identiteettiä ulkoisesti. Lyömme leimoja myös siihen, ketä huomioimme ja millaisia sateenkaarinuorten tulisi olla.

Henkilökohtaiset kohtaamiset vaikuttavat vielä tehokkaammin ihmisten asenteisiin ja käyttäytymiseen kuin tosielämän sarjakuvat. Sen vuoksi koulutuksiin olisi tärkeä saada sateenkaarinuoria kertomaan itse omista kokemuksistaan. Kun nuoret ovat mukana koulutuksissa, on huomioitava erityisesti turvallinen ilmapiiri ja turvallisuuden säilymistä tulee pohtia myös koulutuksen jälkeisissä tilanteissa. Jos turvallisuutta ei pystytä takaamaan nuorille, nuorten kokemuksia ja kertomuksia voidaan tuoda myös videoiden, äänitteiden, tekstien, sarjakuvien ja tarinoiden avulla koulutuksiin tavalla, ettei henkilöllisyys ole tunnistettavissa.

Myös myönteisistä kokemuksista kertovat sarjakuvat toimivat hyvänä kannustimena ja esimerkkinä, kuinka voimme pienin sanoin olla tukemassa vähemmistöön kuuluvia henkilöitä. Myönteisen käyttäytymisen tunnistaminen sarjakuvista, voi vahvistaa nuoren oikeustajua. Nuori voi joutua kokemaan syrjintää puolustaessaan syrjittyjä. On tärkeää pystyä kasvatuksen menetelmin tukemaan nuoren jo hallinnassa olevaa tasa-arvoa edistävää käyttäytymistä ja arvomaailmaa. Positiivisen vahvistamisen on usein koettu olevan tehokkaampaa kuin negatiivisen käyttäytymisen osoittaminen ja sen kieltäminen.

Valitettavasti myönteisistä kohtaamisista kertovia sarjakuvia tuli vähemmän kuin negatiivisista kohtaamista kertovia. Myönteisistä kohtaamisista kertovia sarjakuvia voisi työstää nuorten kanssa enemmän tuleviin koulutuksiin käytettäväksi.

Sarjakuvat toimivat myös vertaistuellisena vaikuttimena. Koulutuspaketin harjoitusten testaamisen yhteydessä kerätyssä palautteessa kerrottiin, kuinka oli helpottavaa kuulla, että muitakin nuoria on samassa tilanteessa kuin itse on tällä hetkellä elämässä. Empatiaa lisääväksi harjoitteeksi ajateltu harjoitus toimi siis myös sateenkaarinuorta tukevana harjoitteena.

6.4 Käytännön järjestelyihin ja rakenteelliseen syrjintään liittyvän työskentelyn pohdinta

Käytännön järjestelyt ja sosiaalisesti esteetön tila ovat vahvasti toisiinsa vaikuttavia tekijöitä nuorisotyössä ja erityisesti leiri- ja retkityössä. Jos leiri on sosiaalisesti esteetön, majoitus ei koidu ongelmaksi. Jos taas esimerkiksi majoittautumisessa työntekijät eivät voi mahdollistaa nuorten sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta kumpuavia erilaisia tarpeita, leirin sosiaalisesti esteetöntä tilaa ei voida enää taata. Näin ollen leirikokemus voi olla pelottavakin kokemus nuorelle.

Sosiaalista esteettömyyttä pitää rakentaa jo ennen leirille lähtöä esimerkiksi tutustumalla ja tapaamalla nuoria etukäteen useamman kerran sekä hankkimalla tietoa osallistujien elämään ja identiteettiin liittyvistä tekijöistä ja toiveista toimintaa kohtaan. Oulun seurakuntien nuorisotyönohjaajat kokevat haasteellisiksi suuret leirikoot ja henkilöstön vaihtuvuudet ja vähäisen määrän ryhmissä. Työntekijöiden mielestä on tärkeää, että samat työntekijät pysyvät esimerkiksi rippikouluryhmän mukana koko puolen vuoden ajan. Haasteellisiksi työntekijöiden keskuudessa koetaan myös syyslomarippileiri, jonne lähdetään hyvin nopeasti heti rippikoulun aloittamisen jälkeen, jonka vuoksi tutustuminen ja ennakkotapaamiset jäävät vähäisiksi, jopa yhteen ainoaan kertaan ennen leiriä. Tällöin luottamusta ei ehditä rakentamaan nuoriin ja heidän huoltajiinsa.

Ennen leiriä on tärkeää saada tietoa leiriläisistä. Nuorteen liittyvä henkilökohtaisen ja sensitii-visen tiedon hankkiminen on seurakuntien työntekijöiden mukaan koettu hankalaksi sen vuoksi, etteivät vanhemmat anna tietoa tarpeeksi ilmoittautumisen yhteydessä. Tämä voi johtua joko siitä, ettei nuori ole kertonut asioistaan vanhemmille tai siitä etteivät vanhemmat uskalla kertoa syrjinnän pelon vuoksi nuoren asioista seurakunnan työntekijälle. Tietoa ei aina myöskään muisteta kysyä. Tämän vuoksi olisi tärkeää lisätä automaattiseksi sähköiseen ilmoittautumislomakkeeseen kysymyksiä, joiden avulla hankimme tietoa identiteettiin liittyvistä kysymyksistä sekä tietoa vaitiolovelvollisuudesta ja yhdenvertaisuuden toteutumisesta myös sateenkaarinuorten näkökulmasta.

Mielestäni on tärkeää sanoittaa esimerkiksi sateenkaarinuoren majoitusmahdollisuuksista tai sitä, mitä emme pysty tarjoamaan leiriolosuhteissa. Esimerkiksi omaa huonetta ei kaikilla leireillä voida tarjota, mutta huonekaverin saa jokainen valita itse. Toisaalta ainakaan kehittämispäivään osallistuneet nuoret eivät kaivanneet omaa huonetta, vaan sosiaalisesti turvallisen huoneen, kuten edellä olleista nuorten kommenteista saatoimme lukea. Työntekijöiden vastauksissa näkyi taas oletus, että sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvat nuoret tarvitsevat oman huoneen. Tätä väärää oletusta täytyy korjata työntekijöiden keskuudessa.

Kehittämispäivään osallistuneiden nuorten mukaan he mielellään antaisivat tietoa ja toiveita jo ennen tapahtumaa, jos sille olisi jokin osoitettu paikka. Nuoret esimerkiksi kertoisivat mielellään ennen leiriä toiveitaan huonekavereista, saunavuoroista ja nukkumapaikoista. Tämä vähentäisi jännitystä leirille lähtöön liittyen.

Jotta työntekijät saavat kerätyksi nuoria koskevaa henkilökohtaista tietoa, sanoilla täytyy luoda luottamusta sekä nuoriin että heidän huoltajiinsa. Inklusiivisen kielen kappaleessa on käsitelty tätä aihetta. Puheen ja sanojen on myös oltava samassa linjassa käytännön tekojen kanssa. Jos organisaatio viestii sateenkaari-myönteisesti, mutta käytännön teot jäävät vähäisiksi, sanoilla ansaittu luottamus loppuu.

Erilaisissa majoitusjärjestelyistä on tärkeää tiedottaa jokaista leirin henkilökuntaan kuuluvaa isoset, yövalvojat, leiriavustajat ja työntekijät mukaan lukien. Majoitusjärjestelyt eivät saa olla kenenkään työntekijän tai leiriläisen ihmettelyn tai protestoinnin aihe. Kaikkien on myös hyvä tiedostaa, että toisen erityisjärjestelyt saattavat herättää kateutta ja eripuraa muiden nuorten joukossa. Henkilökunnalla on hyvä muistaa tällaisissa tilanteissa, että tasa-arvo toteutuu siten, että joskus jokin väestöryhmä saa etuoikeuksia.

Erilaisten osallistumisen mahdollisuuksia on kehitettävä seurakunnissa kaiken moninaisuuden ja yhdenvertaisuuden toteutumisen näkökulmasta. Seurakunnissa tulisi päivärippikoulujen vetovoimaisuutta lisätä, siten että yöpymisen esteellisyys ei pakota nuoria osallistumaan sellaiseen vaihtoehtoon, johon ei ole panostettu yhtä paljon kuin esimerkiksi leirimuotoisesti järjestettyyn tapahtumaan.

6.5 Tulevaisuustyöskentelyn pohdinta

Kehittämispäivässä tulevaisuuden puu -harjoitus. Nuoret kirjoittivat sateenkaarinuoruuteen liittyviä unelmia. Lajittelin puuhun kirjoitetut unelmat ja sain kategorioitua ne seuraavien teemojen alle: sensitiivinen puhe, arvot, käytös / teot, moninaisuusosaamisen lisääminen ja käytännön seikat. Nämä kategoriat vahvistavat teoriaosuudessa nousseita ammattilaisen osaamisen kategorioita asenteet, tieto, kokemukset ja taito. Moninaisuusosaamisen lisääminen asenteiden ja arvojen, tiedon, kokemuksen ja taidon näkökulmasta nousevat siis vahvasti esille sekä teorian tiedon että sateenkaarinuorten unelmien kautta. Tästä johtuen moninaisuusosaamista lisäävissä koulutuksissa on syytä painottaa kaikkia näitä neljää osa-aluetta.

Lisäksi tulevaisuuden työskentelyn puun unelmat näkyvät sateenkaaritietoisien nuorisotyön koulutuksen sisällössä. Unelmia käytetään jatkossa moninaisuusosaamista lisäävissä koulutuksissa materiaalina. Tehtävässä koulutukseen osallistujat, kuten kasvatusalan ammattilaiset sekä seurakuntien vapaaehtoiset, miettivät, kuinka he omalla kohdallaan voisivat toimia unelmien toteutumiseksi. Harjoitus on kuvattu tarkemmin seuraavassa kappaleessa.

Tulevaisuuksien ja unelmien pohtimisen tavoitteena on luoda toivon näkökulmaa syrjinnän vastaisissa koulutuksissa. Toisen unelmien toteuttamista pohtivan harjoituksen tarkoituksena on lisätä ulkoisen emansipaation kehittymistä sekä tietoisuutta, että pienelläkin teolla on vaikutusta niin yksilön, yhteisön kuin yhteiskunnankin tasolla. Harjoitteen tavoitteena on estää toivottomuuden mielialaa eli ajatusta ”ettei mitään ole tehtävissä”. Harjoitteen avulla on myös tarkoitus nostattaa mielialaa koulutuksen päätteeksi raskaiden teemojen käsittelyn jälkeen.

7 SATEENKAARITietoisuutta edistävä koulutusmalli

Seuraavaksi esittelen koulutusmallin, joka pitää sisällään erilaisia harjoituksia. Harjoituksia voi muokata tilanteisiin ja ikäryhmälle sopiviksi. Tarkoituksena on, että tämä paketti pitää sisällään harjoituksia, joita voi pitää yksinään tai niistä voi muodostaa omanlaisen kokonaisuuden.

Koulutuspaketin valmistelu ja testaaminen ovat tapahtuneet kehittämistyön aikana. Testaamisen yhteydessä on kerätty palautetta, jonka avulla koulutuspakettia on voitu kehittää jälleen lisää. Nuorilta osallistujilta on esimerkiksi tullut hyvää palautetta siitä, millaisia kuvamateriaalia harjoituksiin voisi vielä lisätä.

Työryhmän mukaan on myös tärkeää tuoda esille heti koulutuksen nimessä, että mitä koulutuksen sisällöt pitävät sisällään. Koulutuksen sisältö voi yllätyksenä tullessa herättää osallistujissa suurtakin vastusta, jos ei ole tietoisesti valinnut tulleensa sateenkaarinuorten kohtaamista edistävään koulutukseen. Vastustus voi nousta niin suureksi, että oppiminen estyy suuren tunnetilan vallitessa. Toisaalta koulutukseen tulisi saada osallistumaan juuri heitä, joiden asenteissa on vastustusta ja tietotaidossa kehittämistä. Uuden asian oppimisessa vapaaehtoisuus edistää sisäistämistä ja pakottaminen taas lisää vastustusta.

Koulutuksen ja harjoitusten tavoitteena on lisätä sateenkaarinuoruuteen liittyvän tiedon määrää, vaikuttaa empatian kokemusten heräämisen kautta ihmisten suhtautumiseen sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen edustajia kohtaan ja lisätä sateenkaarinuoria tukevia ja huomioivia konkreettisia menetelmiä ja toimintamalleja osallistujien käyttöön.

Koulutus jakaantuu neljään osioon asenteisiin, tietoon, taitoon ja kokemuksiin. Koulutuksissa pyritään vaikuttamaan yksilö, yhteisö eli seurakunta ja yhteiskunta tasoilla. Yksilö tasolla pyritään koulutuksissa vaikuttamaan osallistujien osaamiseen ja asenteisiin. Yhteisön tasolla pyritään luomaan sateenkaarinuoria edesauttavia käytänteitä seurakuntiin, saamaan tukea muista sateenkaaritietoista nuorisotyötä tekevästä työntekijöistä ja vaikuttamaan seurakuntien päätösten tekoon. Yhteiskunnan tasolla pyritään pitämään yllä ja esillä seurakuntien tekemää sateenkaaritietoista nuorisotyötä sekä näitä koulutuksia.

7.1 Turvallisen koulutuksen turvaaminen

Heti koulutuksen alussa sovitaan yhdessä keskustelun periaatteet. Periaatteet nousevat tämän kehittämistyön teoriaosuudessa esille tulleiden turvallisemman tilan ja sosiaalisen esteettömyyden määritelmistä sekä yhdenvertaisuuslain pohjalta. Periaatteilla luodaan turvallista tilaa, joka tapahtuu seuraaviin konkreettisiin toimin;

1. Keskustelulle määritellään johtaja, joka huolehtii, että puheenvuoroissa noudatetaan yhdenvertaisuuslakia. Ketään ei siis saa syrjiä iän, alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vammaisuuden, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

2. Syrjintä on kielletty riippumatta siitä, perustuuko se henkilöä itseään vai jotakuta toista koskevaan tosiseikkaan tai oletukseen eli mielipiteissä ja kommentteissa ei saa asettaa ketään alistavaan asemaan sukupuolen ja seksuaalisuuden perusteella.

3. Koulutuksissa on myös paikalla tunnetyöskentelijöitä, joille voi turvallisesti ilmoittaa, jos kokee tullessa loukatuksi tai jos kokee tai muut kokevat, että jonkun osallistujan tunnetila nousee niin, että se vaikeuttaa koulutuksen etenemistä tai vaarantaa turvallisen ilmapiirin muodostumista. Tunnetyöskentelijöiden tehtävänä on keskustella henkilöiden kanssa edellä mainituissa tilanteissa. Tunnetyöskentelijät ovat organisaation työntekijöitä, jotka ovat perehtyneet kunnioittavan keskustelun, turvallisemman tilan periaatteisiin sekä minä -viestien ja tunneilmaisun käyttöön. Jos koulutuksessa on mukana kokemusasiantuntijoita, heidän turvallisuudestaan huolehtiminen on tärkeä koulutuksen toteuttajan tehtävä.

7.2 Lämmittelyharjoituksia

Periaatteiden luomisen jälkeen osallistujia voidaan johdatella aiheeseen mielikuvatyöskentelyn avulla. Alkuun on tarkoituksena saada päällimmäiset ajatukset ja tunteet teemaan liittyen sanoitetuksi. Tästä esimerkkeinä harjoitukset, joita voi tehdä erilaisten sovellusten avulla. Mikään ei estä myöskään tekemästä harjoituksia tilassa, niin että kuvat ja värit on asetettu tilaan. Turvallisuuden lisäämiseksi alkuun voi olla hyvä lisätä varsinkin nuorten kanssa tunnelmaa vapauttavia harjoituksia. Koulutuksen testaamistilanteessa käytettiin esimerkiksi hauskaa aamujumppaa tunnelmanvapauttajana. Harjoituksista voi valita muutamia tai tehdä ne kaikki.

Janatyöskentely

Osallistujat asettuvat kuvitteelliselle 1–100 asetuvalle janalle tilaan vetäjän antamien lauseiden mukaan.

Ehdotuksia lauseista tähän harjoitukseen:

- Pidän sateenkaaritietoista nuorisotyötä tärkeänä
- Tarvitsen koulutusta, jotta voin kohdata sateenkaariväestön paremmin työssäni
- Luku, joka kuvastaa määrää, kuinka paljon kohtaan sateenkaariväestöä
- Luku, joka kuvaa parhaiten osaamistani sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen kysymyksissä
- Olen valmis ottamaan asioita tällä hetkellä vastaan

7.3 Asennetyöskentely

Väriharjoitus:

Mikä väri kuvastaa mielestäsi omaa asennoitumistasi sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjä kohtaan? Miksi valitsit tämän värin? Mitä väri kertoo ajatuksistasi? Tässä vaiheessa koulutusta pohdintoja voi olla hyvä käydä ensisijaisesti vain omassa mielessä. Rohkeimmat voivat toki halutessaan ilmaista mielipiteitään. Ohjaajan on tärkeää havainnoida, että turvallinen ilmapiiri säilyy ja rakentuu sellaiseksi, että jokainen pystyy ilmaisemaan omat ajatuksensa.

Oma tunne -harjoitus:

Valittavana on erilaisia kuvia, joissa kasvoja erilaisine ilmeineen. Osallistujat valitsevat soveluksessa sen ilmeen, joka kuvastaa omaa ilmettä sateenkaaritietoista nuorisotyötä kohtaan.

Kuva -harjoitus: oman asenteen tunnistaminen kuvien / henkilöiden kanssa

Tilassa on erilaisten henkilöiden kuvia koulutustilassa. Oulun seurakunnille on tehty kuvakortisarja, joka pitää sisällään kymmeniä kuvia erilaisista ihmisistä. Kuvissa voi esimerkiksi ilmetä henkilön ammatti, harrastus, poliittinen aate, musiikkigenret, seksuaalisuus, sukupuolisuus,

androgyny, ihonväri, sosioekonominen asema, joukkueurheilulajien edustajat, ikä, vamma, sairaus, uskonto, tatuoinnit, kulttuuri, romani, koulutus, vamma tai sairaus.

Ohjaaja antaa osallistujille tehtäväksi hakea kuvien joukosta henkilön, luokse haluaisi mennä juttelemaan. Jokainen valitsee henkilön kuvien joukosta vain katseellaan puhumatta mitään. Kun kaikki osallistujat ilmoittavat olevansa valmiita, ohjaaja pyytääkin siirtämään katseen siihen henkilöön, jonka ohitit nopeasti ehkä ajatellen ”että ei ainakaan tuo!”. Ohjaaja pyytää nyt osallistujia miettimään, mitä toivoisit kuvan henkilön sanovan tai tekevän sinulle, jotta teistä tulisi uudet ystävät. Tehtävän tarkoituksena on saada osallistujat tiedostamaan omat ennakkoluulot ja se, että me jokainen syrjimme joskus. Myös se, että pelkkä ulkonäkö ei kerro kaikkea, vaan sanoilla ennakkoluulot voivat kadota. Tämän harjoituksen avulla on tehty myös aloittavien ryhmien sääntöjä keräämällä osallistujien toiveita sanoista ja teoista.

Keskustelun tueksi pohdintaa herättäviä kysymyksiä harjoituksen jälkeen: Mikä ilme sinulla oli, kun kohtasit kuvan henkilön? Mitä sanoisit nyt kuvan henkilölle? Katsoitko kaverilta mallia, kenen kuvan valitsit? Jos tunsit ennakkoluuloa henkilöä kohtaan, mieti mikä aiheutti ennakkoluulon henkilön kuvassa? Mistä ennakkoluulo on lähtöisin? Oletko oppinut tunteen omasta kokemuksesta? Palauta kokemus hetkeksi mieleen? Onko ennakkoluulon tunne tullut opittuna jonkun toisen kokemuksesta? Keneltä olet oppinut sen? Mikä tieto tukee ennakkoluuloasi tämän kuvan henkilön kohtaamisessa?

Kokemusasiantuntija

Koulutuksen kokemusasiantuntija osuudessa sateenkaarinuori kertoo kokemuksiaan joko paikan päällä tai videon kautta siitä, mikä on tukenut häntä organisaation toiminnassa ja minkä hän on kokenut syrjivänä tai epäasiallisena toimintana. Oulun kaupungin järjestämissä tapahtumissa on kokeiltu usein elävä kirjasto -menetelmätyyppisesti käsitellä sukupuolen ja seksuaalivähemmistöjen teemoja. Sari Lahdenperä kertoi näiden tapahtumien olevan positiivinen kokemus sekä kirjan että lainaajan näkökulmasta. (Lahdenperä 2023) Kokemusasiantuntija osuuden siis voisi toteuttaa myös eläväkirjasto -tyylisesti, jos vain paikalle saadaan tarpeeksi monta edustajaa. Tämä voi toimia esimerkiksi silloin, kun osallistujat haluavat saada tietoa erityisesti erilaisista sukupuolen ja seksuaalisuuden identiteeteistä.

7.4 Tietotyöskentely

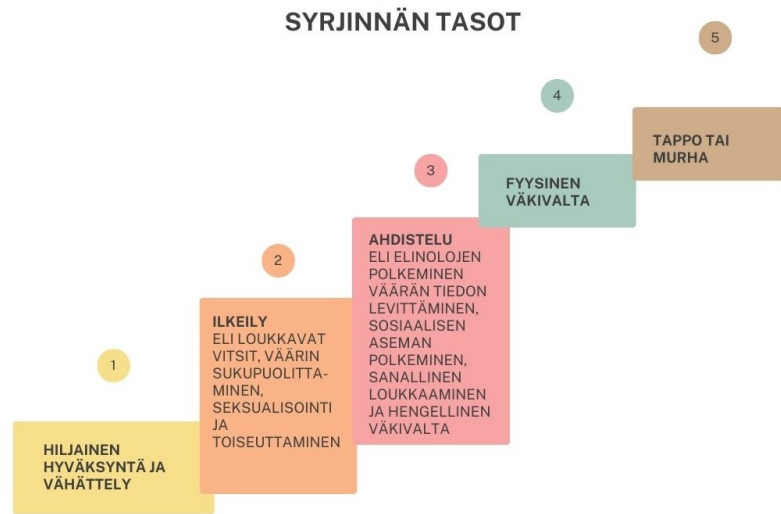
Tiedon lisäämiseksi koulutuksen tavoitteena on lähestyä tietoa itsereflektion kautta ja henkilökohtaisen oivalluksen kautta. Koulutuksissa tieto-osuus pyritään sisällyttämään erilaisiin työskentelyihin ja harjoituksiin. Näin tieto otetaan vastaan helpommin kuin luennoitsijan ilmoittamina totuuksina. Jaetaan tietoa, mikä tieto palvelee itse työtä ja on olennaista faktatietoa osallistujien työtehtävät, ikä ja kokemus huomioiden. Tiedon tarkoituksena on johtaa ymmärryksen sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen edustajia kohtaan. Faktatiedot on syytä siis valita sen perusteella. Faktatietojen on hyvä olla ajantasaisia ja lähteet ovat tärkeää tiedottaa osallistujille.

Faktaharjoitus:

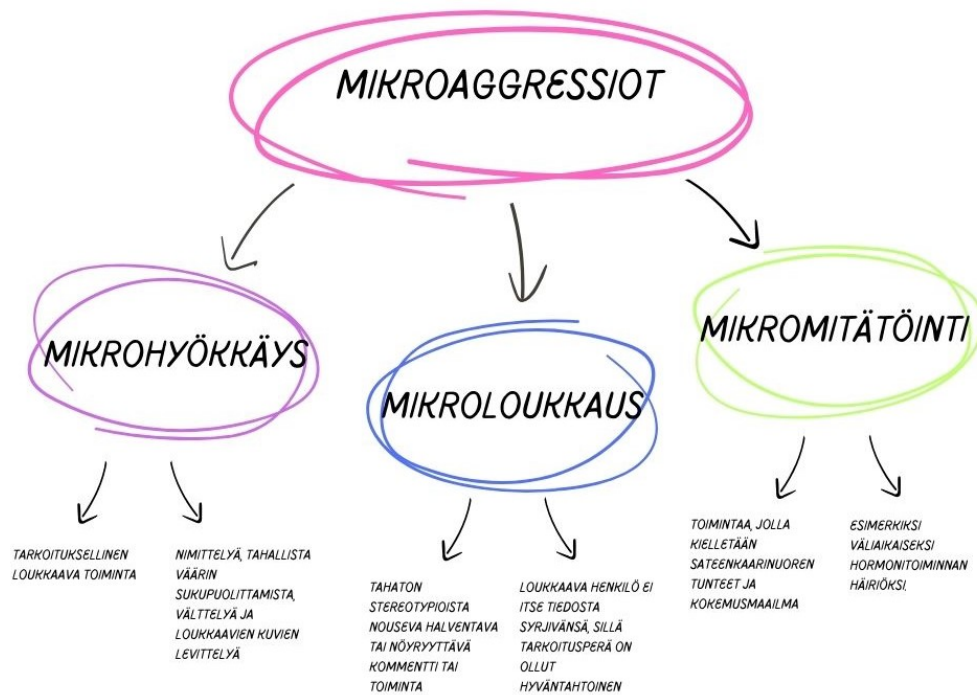
Tilaan on kerätty lapuille erilaista faktatietoa sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin liittyen. Osallistujat voivat valita sen faktan, joka kuvastaa vetäjän lausetta. Tähän harjoitukseen sopivia lauseita voivat olla esimerkiksi fakta oli entuudestaan tuttua, fakta oli minulle uutta tietoa, fakta herättää kysymyksiä ja fakta on vaikea uskoa.

Mitä syrjintä on? -harjoitus

Jotta ihminen voi havaita oman syrjivän käyttäytymisen tai puuttua syrjintään, on tiedostettava mitä syrjintä on. Koulutuksessa voidaan käydä syrjintää eri teorioiden avulla läpi. Kouluttaja voi päättää, minkä syrjinnän teorian avulla tässä harjoituksessa kokemuksia jaotellaan vai jaottelevatko eri ryhmät kokemuksia eri teorioiden avulla. Kouluttajan on muotoiltava syrjinnän teorian kaavioiksi, jotta harjoitus voidaan tehdä. Alla olevissa kuvissa esimerkkeinä kaaviot syrjinnän tasoista, joihin on lisätty hengellinen syrjintä sekä mikroaggression kaavio.

Taulukko 2. Syrjinnän tapoja ja tasoja on useita. Tässä taulukossa on yhdistetty eri teorioiden syrjinnän tasoja yhte

Taulukko 3. Syrjinnän tapoja kategorioituna eri tavoin ja termein. (Karvinen 2021, 27)

Harjoituksessa täydennetään portaita faktatiedoilla, tilastoilla ja tilanteilla, joita on oikeasti tapahtunut. Harjoitus tehdään noin neljän hengen ryhmissä. Ryhmien tehtävänä on päättää mille syrjinnän tasolle mikäkin tilanne sijoittuu. Tilanteita voi kerätä koulutustilanteesta tai kirjallisuudesta ja faktatietoa tutkimuksista. Tämän kehittämistyön sarjakuvia voi myös käyttää tilanteina. Niitä on testattu ja ne ovat toimineet tässä harjoituksessa hyvin. Kun ryhmät ovat valmiita, käydään läpi tilanteita ja mihin portaalle mikäkin tapaus tai tilanne sijoittuu.

Näin hahmottuu käsitys mikä on syrjintää konkreettisesti. Tärkeää on, että jokainen tunnistaa syrjinnän eri tasot, ja myös sen, että jokainen syrjii joskus tietoisesti tai tiedostamatta. Testitulanteissa on ilmennyt, että nuoret ovat joka kerralla esittäneet uusia syrjinnän tasoja tai syrjinnän nimityksiä, kuten digitaalinen syrjintä. Tämä osoittaa, että nuoret ovat testitulanteissa perehtyneet harjoitukseen hyvin syvästi.

Mitä syrjintä aiheuttaa? -harjoitus

Harjoituksessa tehtävänä on yhdistää syrjivä toiminta ja siitä koitua seuraus. Harjoitus jatkaa edellistä harjoitusta. Harjoituksessa käytetään kortteja, joissa on tutkimuksissa todettuja syrjinnän seurauksia ja sateenkaarinuorten kokemia syrjinnän tapoja. Korteista on tarkoitus leikata tekstilaatikat irti toisistaan, jotta koulutukseen osallistujat voivat siirrellä vierekkäin syrjivät toiminnat niiden seurausten viereen, jotka kokevat olevan seurausta toiminnasta.

Kuva 15. Harjoituksissa käytettävien korttien visualisointiin voi lisätä sateenkaarisymboleita ja väritystä.

Mikä ei ole syy syrjinnälle -harjoitus:

Täydennetään lausetta _____ ei ole syy syrjinnälle. (Täydentäkää tyhjä kohta lauseesta.)

Tässä esimerkkejä, joita syntyi työntekijöiden testatessa harjoitusta:

oma uskonto ei ole syy syrjinnälle, oma tahto ei ole syy syrjinnälle, oma työnäky ei ole syy syrjinnälle, oma ammatillisuus tai sen keskeneräisyys ei ole syy syrjinnälle, oma käsitys ei ole syy syrjinnälle, herätysliike ei ole syy syrjinnälle, oma oikeus ei ole syy syrjinnälle, organisaation arvot ja toimintatavat eivät ole syy syrjinnälle ja ympäristö ei ole syy syrjinnälle.

Tehtävän jälkeen on hyvä pohtia seuraavia kysymyksiä;

- Millaista maailmaa haluan rakentaa syrjivää vai tasa-arvoista
- Kuinka vaikutan ympäristööni ja muihin ihmisiin, kun toimin tasa-arvoisesti ja toista kunnioittaen.

Syrjivä maailma vs. tasa-arvoinen maailma -harjoitus

Kuvaillaan yhdessä mielikuvia syrjivästä ja tasa-arvoisesta maailmasta. Mielikuvia voidaan rakentaa esimerkiksi taululle tai suurelle paperille sekä sanoin että kuvin. Verrataan lopputuloksia.

Kysymyksiä harjoituksen purkamiseksi: Kummassa maailmassa haluat elää? Kumpaa haluat olla rakentamassa? Miten rakennat tasa-arvoista maailmaa?

Syrjintään liittyvissä harjoituksissa ohjaajalla on hyvä olla tutkimustietoa syrjinnästä ja sen seurauksina konkreettisina lukuina. Luvut konkretisoivat syrjinnän käsitettä. Lukuja ja tutkimustuloksia on käytetty kuvina koulutuksissa, joissa harjoituksia on testattu. Välillä osallistujien keskustelun myötä vetäjän tuli osata käyttää myös sellaista tietoa, jota ei ollut suunnitellut koulutuksen lisäksi. On siis hyvä perehtyä aiheeseen ennen koulutuksen vetämistä.

7.5 Taitotyöskentely

Taitotyöskentelyn tavoitteena on tulla tietoiseksi omasta käytöksestä ja omasta puheesta. Sateenkaaritietoinen nuorisotyö tarkoittaa sitä, että tieto, käytänteet sekä toiminta puhuvat samaa kieltä. Sateenkaaritietoisessa nuorisotyön koulutuksissa on tärkeää viestiä, että ammatillisuus ei ole tiedossa, vaan kohtaamisen tavoissa, ja että asioiden ihmettely ja pysähtyminen ovat oppimisen lähtökohta. On myös tärkeää rohkaista jokaista luottamaan omaan tapaan toimia sateenkaaritietoisesti.

Inklusiivisen kielenkäytön harjoitus 1

Keksikää ryhmissä vaihtoehtoisia positiivisia sukupuolineutraaleja termejä korvaamaan sanat tytöt ja pojat. Miettikää sanoja, joita voisit käyttää ohjaamassasi toiminnassa. Sanat voivat nousta toiminnasta.

Tässä esimerkkejä sanoista, joita nousi suunnittelutyöryhmässä ja Oulun seurakuntien erityisnuorisotyön ohjaajien kokouksessa: pelaajat, osallistujat, henkilöt, nuoret, lapset, kerholaiset, kokit...

Inklusiivisen kielenkäytön harjoitus 2

Harjoituksessa osallistujat listaavat sensitiivisiä sanoja ja lauseita, joiden käytön kokevat edistävän sateenkaaritietoista työskentelyä. Toiselle listalle listataan sanoja, joiden merkitystä ei tiedä tai ymmärrä. Listauksen jälkeen ryhmät vaihtavat listoja keskenään ja näin tutustuvat toisten ryhmien sanoihin. Vieraille sanoille voidaan etsiä yhdessä merkityksiä. Harjoituksessa voidaan käyttää apuna myös valmiita sanalistoja työskentelyn edistämiseksi.

Arvot teoksi harjoitus

Osallistujat luettelevat harjoituksessa omia arvojaan luetteloksi. Kun he ovat saaneet lueteltua arvonsa, he merkitsevät arvon viereen teon, joka edistää tämän arvon toteutumista tai ilmentymistä sateenkaaritietoissa nuorisotyössä. Esimerkiksi tasa-arvo näkyy teoissani siten, että sukupuolivähemmistöön kuuluva isonen valitaan mille tahansa leirille isoseksi tai ihmisarvo näkyy työssäni siten, että kunnioitan jokaisen omaa kokemusta omasta identiteetistään, vaikka se olisi entuudestaan vieras minulle. Osallistujille on hyvä antaa aluksi ohjeistus vain omien arvojen listaamisesta. Näin he eivät valikoi arvojaan sen mukaan, mikä on harjoituksen tavoite eli sateenkaaritietoisten tekojen löytäminen. Arvojen kautta tekoja pohtimalla voidaan löytää uusia tapoja toteuttaa sateenkaaritietoista nuorisotyötä.

7.6 Kokemustyöskentely

Kokemustyöskentelyssä tarkoituksena on jakaa ja kerätä esimerkkejä hyvistä käytänteistä seurakunnissa. Toinen toisemme rohkaiseminen on myös avainasemassa kokemusten kautta. Tämän kehittämistyön aikana sain kuulla työkaveriltani palautetta, kuinka häntä tämän opinnäytetyön tekeminen ja esillä oleminen on jo itsessään rohkaissut häntä tekemään työtä avoimemmin sateenkaari väestön eteen. Tässä kohdin koulutuksessa voidaan myös kutsua paikalle ulkopuolinen alan kokenut osaja tai yhteisön sisällä työskentelevä henkilö kertomaan omista menetelmistään. Osallistujien ja asiantuntijan käyttämät toimintatavat ja -menetelmät lähetetään osallistujille koulutuksen jälkeen. Nuorten koulutuksessa tässä kohdin voidaan yhdessä kerätä toimintatapoja, joilla voisi kohdata sateenkaarinuoren kunnioittavasti.

Hyvä kohtelemisen -harjoitus

Jokaisella meillä on olemassa sekä hyviä että huonoja kohtelemisen kokemuksia. Tässä harjoituksessa palautetaan mieleen niitä hyviä, joita voidaan käyttää seuraavan harjoituksen ideoinnissa. Harjoituksessa jokainen palauttaa mieleensä vähintään yhden tai useamman oman kokemuksen, jossa muistaa tulleen hyvin kohdelluksi. Mieleen palauttamisen jälkeen jokainen

osallistuja kertoo kokemuksensa kahden kesken jollekin toiselle osallistujalle. Kokemuksen kertomisen jälkeen toinen osallistuja kertoo vuorostaan oman kokemuksensa. Kokemusten vaihtamisen jälkeen vaihdetaan henkilöä ja kerrotaan joko sama tai uusi kokemus uudelle henkilölle. Näin saamme tietoomme useita hyviä kokemuksia kohtaamisista. Tulemme myös kohdatuiksi harjoituksen aikana. Harjoituksen päätteeksi voidaan yhdessä pohtia, mitä yhdistäviä tekijöitä hyvissä kohtaamisen kokemuksissa oli.

Unelmien toteutus –harjoitus

Tässä harjoituksessa etsitään ratkaisuja, miten sateenkaarinuorten unelmat tehdään todeksi ja miten osallistujat voivat edesauttaa unelmien toteutumista omalta osaltaan. Tehtävä tehdään ryhmissä ja jokainen ryhmä miettii yhden kortin unelmia. Unelmat on lajiteltu teemoittain alla olevien kuvakorttien mukaisesti. Osallistujien tehtävänä on ryhmissä miettiä konkreettisia tekoja, menetelmiä, toimintatapoja ja käytänteitä, joiden avulla unelmia edesautetaan omassa työssään tai tehtävässään. Kuvakorttien kääntöpuolella on kysymys, miten edesautat unelmien toteutumisen omassa tehtävässäsi seurakunnassa. Edellisen harjoituksen hyvien kohtaamisen tekijöitä voidaan käyttää tämän harjoituksen unelmia toteuttavina tekijöinä.

Kuva 16. Unelmien toteutus -harjoituksen korttien taustalle on lisätty Pide-lippu.

Kun ryhmät ovat valmiita, käydään yhteisenä keskusteluna kaikkien ryhmien pohdinnat läpi. Hyviä toimintatapoja ja -menetelmiä kirjataan ylös ja muut ryhmät voivat lisätä toisten ryhmien

pohdintoihin omia käytänteitä. Lopuksi kootaan sateenkaarinuorten unelmia edesauttavat asiat yhteen ja jaetaan ne osallistujille käytettäväksi koulutuksen jälkeen.

8 SATEENKAARITietoista Nuorisotyötä Edistävät Kehittämisehdotukset

8.1 Kehittämisehdotukset toimintatapoihin

Kirjallisuuden ja toiminnallisen kehittämisen yhteisvaikutuksesta on noussut kehittämisehdotuksia, joita suosittelen Oulun seurakuntien ja muidenkin organisaatioiden käyttöön. Kehittämisehdotuksia ovat tietoinen inklusiivisen kielen käyttäminen niin yksilö kuin julkisellakin tasolla, koko organisaation rohkea sateenkaaritietoinen viestintä, tiedon kysyminen ja kerääminen sukupuolen ja seksuaalisuuden teemoista eri tilanteissa sekä nuoren että hänen huoltajiensa kuuleminen. Lisäksi suosittelen käytännön järjestelyjen kehittämistä ja muutosten tekemistä yhdenvertaisuuden ja turvallisemman tilan näkökulmasta, erilaisten osallistumisen vaihtoehtojen, kuten päivärippikoulujen kehittämistä, yksilö- ja vertaistuen tarjoamista sateenkaariväestölle. Organisaation työntekijöiden kannustus tekemään sateenkaaritietoista nuorisotyötä, sateenkaarinuoruuden ymmärtäminen tietoon ja koulutukseen perustuen sekä siihen liittyvä koulutusten järjestäminen sekä työntekijöiden kouluttautuminen aihepiiriin liittyen on myös noussut toiveena työntekijöiden taholta. Tähän on suositeltavaa vastata.

Inklusiivisen kielen käyttöön ja tietojen kysymiseen liittyviä kehittämisehdotuksia on jo osittain toteutettu tämän kehittämistyön aikana. Yhdenvertaisuustyöryhmä ehdotti keväällä 2023, että Oulun seurakunnissa lisättäisiin kehoitus tiedon jakamiseen jo ilmoittautumisvaiheessa. Kirjeisiin kirjoitettiin; ”Kun kerrot ilmoittautuessasi erilaisista tarpeistasi liittyen esimerkiksi terveyteen, sosiaalisiin suhteisiin tai identiteettiin, ne osataan ottaa rippikoulussasi huomioon.” Mielestäni sanavalinta olisi voinut olla vieläkin rohkeampi sisältäen joko sanan seksuaalisuus tai moninaisuus. Viereen olisi voinut lisätä esimerkiksi sateenkaarilogon, joka toimisi rohkaisuna sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöön kuuluville nuorille luottamaan organisaation tapaan suhtautua heihin. Organisaation tapa viestiä rohkeasti, lisää myös työntekijöiden rohkeutta oikeudenmukaiseen toimintaan ja lisää ihmisten rohkeutta puhua avoimesti seurakunnan työntekijöille sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvissä kysymyksissä. Nyt sanavalinnoissa näkyy vielä varovaisuus.

Yhdenvertaisuustyöryhmä esitti myös rippikoulujen ilmoittautumislomakkeeseen seuraava kohta: ”Kerrothan myös jo ilmoittautumisvaiheessa terveydentilassasi, sosiaalisissa suhteissa, identiteetissäsi tai elämäntilanteessasi olevat asiat, jotka vaikuttavat rippikoulun käymiseen tai

leirillä majoittumiseen. Tietoja käsitellään luottamuksellisesti ja niiden avulla tilanteesi osataan ottaa huomioon heti alusta alkaen.” Tämä olisi muistuttanut alkukirjeen rohkaisevasta kehotuksesta ja antanut tilan antaa tietoa, jota rippikouluja pitävät työntekijät erityisesti toivovat saavansa. Ilmoittautumiseen voisi myös lisätä kohdan kutsumanimi. Nuorelle pitää antaa myös mahdollisuus antaa työntekijöille tietoa itsenäisesti ilman huoltajien läsnäoloa.

Nuorisotyönohjaajat huomioivat syksyllä 2023, että ilmoittautumislomakkeessa oli jaettu aiempaa enemmän sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuteen liittyvää tietoa leiriläisestä. Kenties tämä johtui edellä mainitusta muutoksesta. Tähän ei ole kuitenkaan olemassa tutkimustulosta, koska asiaa ei ole koskaan tilastoitu eikä tutkittu.

Sateenkaaritietoisen nuorisotyön tekemiseksi tämän kehittämistyön pohjalta on kerätty alle muistilista, jossa on ehdotuksia toimenpiteistä, joilla voisi saada enemmän tietoa nuorista ja rakentamaan käytännön toimenpiteillä turvallisempaa tilaa.

1. Tiedota ja sanoita tavalla, joka lisää osallistujan halua antaa tietoa sinulle.
2. Hanki tietoa ilmoittautumisen sekä nuoren ja hänen huoltajien kuulemisen kautta. Huomioi, etteivät huoltajat tiedä välttämättä kaikkea, mitä nuori on kertonut sinulle. Anna siis nuorelle mahdollisuus lisätä tietoa itsestään ilman huoltajia.
3. Kysy ja käy avointa keskustelua.
4. Jos haluat, että sinua kutsutaan jollain muulla nimellä? -kysymys avaa keskustelua ja antaa tietoa. Tämän kysyminen jo ilmoittautumisvaiheessa vähentää nuoren ”esiläolon painetta” ensimmäisellä kerralla. Nuori voi joutua kertomaan omasta identiteetistään muille enemmän kuin haluaa.
5. Jaa leirikohtaista tietoa kaikille niille työntekijöille, joita tieto koskettaa.
6. Etsi erilaisia ratkaisuja ja vaihtoehtoja yhdessä nuoren ja muiden työntekijöiden kanssa osallistumisen mahdollisuuksille sen sijaan, että pitäydyt ajatuksessa, että ”ei me pystytä huomioimaan mitenkään”. Kehitä siis erilaisia vaihtoehtoja ja toimintatapoja, kuten päiväkouluja, majoituskäytänteitä, ilmoittautumisjärjestelmää, rippikouluinfoja...
7. Tarjoa erilaisia vaihtoehtoja osallistumiselle.

8.2 Kehittämisehdotusten ja toimintamallien esille tuominen ja käytännön saattaminen

Koska kehittämistyötä on tehty yhdessä eri seurakuntien edustajien kanssa, toimintamallien esille tuominen ja käytäntöön saattaminen ovat tapahtuneet jatkuvasti jo kehittämistyön aikana. Kehittämisehdotuksia, kuten ilmoittautumiseen ja viestintään liittyvien sanallisten muutosten tekeminen on tapahtunut tämän kehittämistyön aikana ja sen mahdollisia seurauksia on saatu raportoitua pohdintaosioon. Osa kehittämisehdotuksista on vielä toteutumatta tätä kirjoittaessa. Kehittämisehdotuksia ovat olleet inklusiivisen kielen käyttäminen niin yksilöiden kuin organisaationkin tasolla, organisaation rohkea sateenkaaritietoinen viestintä, nuoreen liittyvän tiedon hankkiminen eri tilanteissa ja nuoren sekä huoltajien kuuleminen, käytännön järjestelyjen tekeminen yhdenvertaisuuden ja turvallisemman tilan näkökulmasta, erilaisten vaihtoehtojen, kuten päivärippikoulujen kehittäminen, yksilö- ja vertaistuen tarjoaminen, työntekijöiden kannustus tekemään sateenkaaritietoista nuorisotyötä, sateenkaarinuoruuden ymmärtäminen tietoon ja koulutukseen perustuen sekä siihen liittyvä kouluttautuminen eri tasoilla organisaatiossa.

Kehittämistyön tuloksia on esitelty tai tullaan esittelemään Oulun rovastikunnallisessa nuorisotyönohjaajien koulutuspäivässä, Oulun seurakuntien kirkkoherrojen, kasvatusvastaavien ja erityisnuorisotyönohjaajien kokouksissa. Kehittämistyöstä ilmestyi myös artikkeli seurakuntalehti Rauhan Tervehdyksessä keväällä 2023. Esillä ovat olleet työn kehittämisehdotusten lisäksi koulutuspaketin harjoitusten materiaalit ja harjoituksia on esitelty materiaalien avulla.

Kehittämistyön loppuvaiheessa on tehty kysely seurakuntien työntekijöille tämän kehittämistyön vaikuttavuudesta. Vastauksissa todettiin kehittämistyön pitäneen yllä tietoisuutta seurakuntien sateenkaariväestöön liittyvistä epäkohdista ja vahvistanut jo olemassa olevaa tietoa ja kokemusta. Kehittämistyön kautta on vastaajien mukaan saatu käytännön ideoita seksuaalitetouden lisäämiseksi ja välineitä empatiakasvatukseen sekä rohkeutta sateenkaaritietoiseen työotteeseen. Vastaajat ovat myös iloinneet ylipäänsä siitä, että aiheesta on puhuttu ja se on ollut enemmän esillä. Työntuloksista toivottiin tulevan osa arkea ja materiaalin jäävän osaksi koulutuksia. Teeman toivottiin olevan kaikkien työntekijöiden osaamista ja arkipäivää. Kehittämistyön ajateltiin myös yhdessä vastauksessa muuttavan ihmisten mielikuvaa kaksinaamisesta kirkosta.

Vastauksia työnvaikuttavuuden kyselyyn tuli melko vähän', vain viisi. Vastaukset olivat kaikki positiivisia ja kannustavia. Uskon, että moni työhön epäilevästi suhtautuva jätti vastaamatta

viimeiseen ja ehkä myös ensimmäiseen kyselyyn. Olisi ollut mielenkiintoista saada vastauksissa kriittistä palautetta sekä esille ajatusten ja mielipiteiden kirjoa. Vastausten positiivisuus kertoo sen, että ne henkilöt, jotka kokevat tämän työn hyväksi, merkitykselliseksi ja itselle tärkeäksi, haluavat pitää kehittämistyön sisällöt työssään esillä. Tämä kertoo, että heidän tahtotilansa muutosta kohtaan on vahva. Haasteellista on saada nostettua sateenkaariväestöön negatiivisesti suhtautuvien työntekijöiden tahtotilaa sekä ylläpitämään niiden työntekijöiden tahtotilaa, jotka suhtautuvat kyllä asiaan neutraalisti tai positiivisesti, mutta asennoituminen ei näy vielä tahtotilassa ja työn tuloksissa.

Koulutuspaketti ja harjoitukset ovat olleet tämän kehittämistyön suurin kehittämiskohde. Koulutusta on tilattu syksyille 2023 ja keväälle 2024 Oulun hiippakunnan työntekijöiden sekä Haukiputaan yhtenäiskoulun opettajille. Keskusteluja on ollut myös Diakonia ammattikorkeakoulun ja Oulun kaupungin työntekijöiden kanssa mahdollisista koulutuksista. Lisäksi tämän työn seurauksena Haukiputaan seurakunta ja Oulun kaupungin nuorisotoimi aloittavat yhteistyössä vertaisryhmän sateenkaarinuorille vuoden 2024 alussa Haukiputaan alueella.

Yksittäisen työntekijän työhön tämä kehittämistyö antaa toimivan ja empatiataitoja kehittävän koulutuspaketin, jota voi käyttää kaikkeen kiusaamista ja syrjimistä estävään työhön. Jotta kasvatusalan ammattilainen voi tehdä työtään sateenkaaritietoisella työtoteella, se vaatii työntekijältä viimeisimmän tiedon ja sanaston hallintaa, oman ympäristön todellisuuden havainnointia ja tiedostamista, myönteistä ja empaattista asennoitumista jokaista yksilöä kohtaan, rohkeutta puolustaa, sanoittaa ja tehdä konkreettisia tekoja vähemmistöjen puolesta sekä vaikuttaa omassa tehtävässään oman organisaation ja koko yhteiskunnan tasolla esimerkiksi kasvattamalla tietoisesti empatia- ja ihmissuhdetaitoja. Kokonaisuudessaan kaikki tämä tarkoittaa sateenkaaritietoista työtotea nuorisotyössä.

Sateenkaaritietoisien nuorisotyön sisällöt ovat laajat ja moninaiset. Tästä teemasta voisi tehdä useitakin eri tutkimus- ja kehittämistöitä. Tämä kehittämistyö jätti jälkeensä lisäkysymyksiä esimerkiksi organisaation sateenkaaritietoisien viestinnän ja inklusiivisen kielenkäytön vaikutuksista ja yksittäisen työntekijän merkityksestä sateenkaariväestön mielikuvaan organisaatiosta. Lisäksi olen työstäni rajannut lähes kokonaan teologiset ja hengelliset kysymykset. Myös sateenkaarinuorten ja heidän vanhempiansa sekä perheidensä väliset suhteet hengellisestä näkökulmasta olisivat mielenkiintoinen aihepiiri, joka on usein noussut keskusteluihin tätä teemaa

pohdittaessa ja nuorten kanssa työskennellessä. Perheiden sisällä vaikuttavat hengelliset ristiriidat näkyivät esimerkiksi nuorten sarjakuvissa ja työntekijöiden kokemuksissa siitä, että vanhemmilta tulee osata salata jotain tietoa, minkä nuori on jakanut työntekijälle.

Sateenkaaritietoinen nuorisotyö on moninainen ja laaja aihepiiri, joka sisältää sekä sateenkaarinuoruuteen liittyvien erityishaasteiden tunnistamista ja tukemista että nuorisokasvatuksellista asennekasvatusta ja tiedon lisäämistä syrjinnän vähentämiseksi. Nuoren tukemiseen liittyvät kasvatusalan ammattilaisten taidot ovat eri taidot kuin asennetyöskentelyssä vaadittavat pedagogiset taidot. Sateenkaaritietoista nuorisotyötä tekevältä vaaditaan näitä molempia.

LÄHTEET

- Aarnio, Kia & Lahti, Annukka & Kerppola, Jenni & Moring, Anna 2020. Perhe- ja läheissuhteet sateenkaaren alla. Helsinki: Gaudeamus.
- Ahlvik, Catarina & Miia, Paakkanen 2017. Teoksessa Myötätunnon mullistava voima. Anne Birgitta Pessi, Frank Martela ja Paakkanen Miia (toim.). E-kirja. Viitattu 11.4.2023.
- Alanko, Katarina 2014. Mitä kuuluu sateenkaarinuorille Suomessa? Helsinki: nuorisotutkimusseura.
- Allianssi ry 2021. Turvallisemman tilan periaatteet ja vapaan keskustelun säännöt. Viitattu 22.5.2023. [Turvallisemman tilan periaatteet ja viikkejensä vapaan keskustelun säännöt - Allianssi \(nuorisoala.fi\)](https://www.allianssi.fi/nuorisoala/asia/2021/05/22/turvallisemman-tilan-periaatteet-ja-viikkejensa-vapaan-keskustelun-saannot)
- Arene ry 2020. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset 2020. Viitattu 23.1.2023. [AMMATTIKORKEAKOULUJEN OPINNÄYTETÖIDEN EETTISET SUOSITUKSET 2020.pdf \(arene.fi\)](https://www.arene.fi/ammattikorkeakoulujen-opinnaytetoiden-eettiset-suositukset-2020)
- Bling, Mona 2022. 23 transmyyttiä: totta ja tarua transihmisistä. E-kirja EPUB. Viitattu 4.1.2023.
- CDC (Centers for Disease Control and Prevention) 2018. Youth Risk Behavior Survey Data Summary & Trends Report 2007–2017. Viitattu 28.5.2023. <https://nprn.cdc.gov/publication/youth-risk-behavior-survey-data-summarytrends-report-2007-2017>
- Eduskunnan lakiuudistusten tietopaketti, 2023. Eduskunnan kirjasto. Viitattu 20.1.2023. [Translain uudistaminen \(eduskunta.fi\)](https://www.eduskunta.fi/Translain-udistaminen)
- Yhdenvertaisuuslaki 2014/20141325. Viitattu 19.1.2023. [Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014 - Säädökset alkuperäisinä - FINLEX ®](https://www.finlex.fi/lae/yhdenvertaisuuslaki-1325/2014)
- Eskelinen, Teppo 2019. Demokratia utopiana ja sen vastavoimat. Vastapaino Tampere.
- EVL 2023. Sanasto. Hengellinen väkivalta. Viitattu 26.9.2023. <https://evl.fi/sanasto/-/glossary/word/Hengellinen%20v%C3%A4kivalta>
- FRA (European Union Agency for Fundamental Rights) 2020. A Long Way to Go for LGBTI Equality. European Union Luxemburg. Viitattu 25.9.2023. [A long way to go for LGBTI equality \(europa.eu\)](https://fra.europa.eu/en/long-way-go-gbti-equality)
- Freire, Paolo 2005. Sorrettujen pedagogiikka. Alkuteos Pedagogia de Oprimido 1968. Suomentanut Joel Kuortti. Tampere Vastapaino.
- Halinen, Irmeli, & Hotulainen, Risto & Kauppinen, Eija & Nilivaara, Päivi, Raami, Asti & Vainikainen, Mari-Pauliina 2006. Ajattelun taidot ja oppiminen. Jyväskylä PS-kustannus.
- Hakanen, Tiina & Myllyniemi, Sami & Salasuo, Mikko (toim.) 2019. Oikeus liikkua. Lasten ja nuorten vapaa-aika tutkimus. Nuorisotutkimusseura. Viitattu 25.4.2023. [Lasten-ja-nuorten-vapaa-aikatutkimus-Oikeus-liikkua.-Verkkajulkaisu.pdf \(tietoanuorista.fi\)](https://www.nuorisotutkimusseura.fi/lasten-ja-nuorten-vapaa-aikatutkimus-oikeus-liikkua-verkkajulkaisu)
- Hiltunen, Elina 2019. Tulossa huomenna: miten megatrendit muokkaavat tulevaisuuttamme. Jyväskylä: Docendo.

- Hästbacka, Noora & Sirén, Inka 2017. ”Ehkä ne on senkin takia olleet hiljaa” Ammattilaisten valmiudet kohdata sateenkaarinuoria ja huomioida moninaisuutta päihde- ja mielenterveyspalveluissa. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Iivanainen Anni 2021. Isä meidänkin. Sateenkaari-ihmisten kokema hengellinen väkivalta. Helsinki: BoD -Books on Demand,.
- Jaskari, Onni & Keski-Rahkonen Anna 2021. Vähemmistöstressi uhkana seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen terveydelle. Duodecim- aikakausikirja vuosi 2021 numero 17. Viitattu 13.10.2023. [duo16384.pdf \(duodecimlehti.fi\)](#)
- Karvinen, Marita 2021. Sateenkaari oppilaitoksessa, opas sateenkaarevasta yhdenvertaisuudesta ja turvallisemmasta toimintakulttuurista. Setan julkaisut, SETA ry.
- Kirkkohallitus, 2023. Millenniaalien polut. Reittejä aitoon ja läsnä olevaan kirkkoon. Suomen ev.-lut. kirkon julkaisuja 132. Helsinki: Kirkko ja toiminta.
- Kirkkohallitus, 2021. Sateenkaarinuorten hyvinvointi seurakunnissa. Suomen ev.-lut. kirkon julkaisuja 111. Helsinki: Kirkko ja toiminta.
- Kirkkohallitus, 2015. Suomen kirkkohallituksen yleiskirje nro 4/2015. Viitattu 20.1.2023. [Kirkkohallitus Word Template \(evl.fi\)](#)
- Kivelä, Mio & Kokkonen, Jarmo 2021. Sateenkaarinuoret seurakunnassa teoksessa Kasvu vapautteen. Nuorten rinnalla seurakunnassa. Kauppila Helena (toim.) Helsinki: Kirjapaja.
- Kivijärvi, Antti 2023. Läpi kriisien: Nuorisobarometri 2022. Nuorisotutkimusseura. Viitattu 25.4.2023. [Läpi kriisien. Nuorisobarometri 2022 \(tietoanuorista.fi\)](#)
- Kuntaliitto 2019. Kaikkien kasvojen kunta. Laaja, Johanna & Mikola, Sinikka & Korhonen, Johanna (toim.) Viitattu 26.9.2023. [Kaikkien kasvojen kunta. Opas yhdenvertaisuuden edistämiseen kunnan toiminnassa | Kuntaliitto.fi](#)
- Lahdenperä, Sari 2023. Suullinen tiedonanto 9.10.2023.
- Laininen, Erkki 2019. Transformatiivinen oppiminen ekososiaalisen sivistymisen mahdollistajana. Ammattikasvatuksen aikakauskirja 20(5). Viitattu 2.8.2023. [Transformatiivinen oppiminen ekososiaalisen sivistymisen mahdollistajana - pdf \(journal.fi\)](#)
- Lind, Sakari 2023. Suullinen tiedonanto 3.10.2023.
- Lipponen, Krisse 2020. Resilienssi arjessa. (E-kirja) Helsinki: Oy Duodecim.
- Makkonen, Timo 2003. Syrjinnän vastainen käsikirja. Kansainvälinen siirtolaisuusjärjestö IOM Helsinki. Viitattu 17.9.2023. [syrjinnan-vastainen-kasikirja.pdf \(wordpress.com\)](#)
- Matikainen, Minni 2022. Transformatiivinen opettajaksi oppiminen. Fenomenologis-hermeneuttinen analyysi luokanopettajakoulutuksesta. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden ja psykologian tiedekunta. Väitöskirja. Viitattu 14.8.2023. [Transformatiivinen opettajaksi oppiminen - fenomenologis-hermeneuttinen analyysi luokanopettajakoulutuksesta \(jyu.fi\)](#)
- Mayer, Ilan H. 2003. Prejudice, Social stress and mental health in lesbian, gay and Bisexual Populations: Conceptual Issues and Research Evidence. Psychol Bull. 2003 September; 129(5): 674–697. Viitattu 14.10.2023. [Prejudice, social stress, and mental health in lesbian, gay, and bisexual populations: Conceptual issues and research evidence. \(apa.org\)](#)

- Mitrunen, Ulla. Suullinen tiedonanto 1.9.2023.
- Ojasalo, Katri & Moilanen, Teemu & Ritalahti, Jarmo 2015. Kehittämistyön menetelmät, uudenlaista osaamista liiketoimintaan, Sanoma Pro Oy, Helsinki.
- Myllyniemi, Sami 2012. Monipolvinen hyvinvointi: Nuorisobarometri 2012. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja. Hakapaino, Helsinki. Viitattu 28.5.2023. [Nuorisobarometri 2012 \(tietoanuorista.fi\)](https://tietoanuorista.fi)
- Mäki, Markku 2003. Rousseau Tutkielma ihmisten välisen eriarvoisuuden alkuperästä ja perusteista. Viitattu 1.11.2023. [00 2001/3 kannet \(netn.fi\)](https://netn.fi/00-2001/3-kannet)
- Nivala, Elina 2008. Kansalaiskasvatus globaalin ajan hyvinvointiyhteiskunnassa. Kansalaiskasvatuksen sosiaalipedagoginen teoriakehys. Kuopio: Snellman-instituutti.
- Nivala, Elina & Ryyänen, Sanna 2013. Kohti sosiaalipedagogista osallisuuden ideaalia. Sosiaalipedagogiikan aikakauskirja.
- Nivala, Elina & Ryyänen, Sanna 2019. Sosiaalipedagogiikka Kohti inhimillisenpää yhteiskuntaa. Helsinki: Gaudeamus.
- Nousiainen, Susi 2020. Sukupuoleen katsomatta – Kuinka kohdata moninaisuus. (Ekirja) Atena Kustannus Oy.
- Oikeusministeriö 2020. EU:n perusoikeusvirasto FRA julkaisi HLBTI-kyselyn raportin. Viitattu 23.9.2023. <https://oikeusministerio.fi/-/eu-n-perusoikeusvirasto-fra-julkaisi-hlbt-kyselyn-raportin>
- Oikeusministeriö 2021. Kohti sateenkaariystävällisempää Suomea: tilannearvio seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta Suomessa 2021. Oikeusministeriön julkaisuja 2021:26. Oikeusministeriö. Helsinki. Viitattu 18.10.2023. [Kohti sateenkaariystävällisempää Suomea : Tilannearvio seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta Suomessa 2021 \(valtioneuvosto.fi\)](https://valtioneuvosto.fi/kohti-sateenkaariystavallisempaa-suomea-tilannearvio-seksuaali-ja-sukupuolivahemmistojen-perus-ja-ihmisoikeuksien-toteutumisesta-suomessa-2021)
- Oikeusministeriö 2023. Sateenkaarisananasto. Viitattu 3.11.2023. [Sateenkaarisananasto - Oikeusministeriö \(oikeusministerio.fi\)](https://oikeusministerio.fi/sateenkaarisananasto)
- Pessi, Anne Birgitta & Martela Frank 2017. Myötätuntoista ihmistä ja työelämää etsimässä. Teoksessa Myötätunnon mullistava voima. Anne Birgitta Pessi, Frank Martela ja Paakkanen Miia (toim.). E-kirja. Viitattu 11.4.2023.
- Policy Brief 5, Syrjintä Suomessa, 2021. Ajankohtaista tietoa syrjinnästä ja yhdenvertaisuudesta, viitattu 20.1.2023. [OM_policy_brief_5_web.pdf \(yhdenvertaisuus.fi\)](https://yhdenvertaisuus.fi/om-policy-brief-5-web.pdf)
- Porkka, Jouko & Erkkilä, Emmi & Valtonen, Minna 2023. Kappale Sukupuolen, seksuaalisuuden ja seksuaalisen suuntautumisen kohtaaminen kirkon kasvatustyössä teoksessa Lupa uskoa ja kasvaa, Kirkon kasvatuksen barometri 2022. Vaasa: Kirkon tutkimus ja koulutus.
- Puolimatka, Tapio 2011. Elämän tarkoitus ja kasvatus. Teoksessa Arvojen ja tarkoitusten pedagogiikka. Gjerstad, Eevastiina & Purjo Timo (toim.) Non Fighting Generation. Tampere.
- Puolimatka, Tapio 2010. Ihmiskäsityksen filosofia ja nuorisokasvatus. Teoksessa Nuorisokasvatuksen teoria – perusteita ja puheenvuoroja. Nivala, Elina & Saastamoinen Mikko (toim.) nuorisotutkimusseura. Helsinki.

- Raittila, Kaisa 2020. Yhteyden rakentajat Kohti kaikille avointa kirkkoa. Kirjapaja. Äänikirja
- Rantala, Markus J. 2020. Yle Marja Sannikka ohjelma Emme osaa keskustella sukupuolista, jakso 4.12.2020 Yle Areena, viitattu 14.1.2023
- Manninen, Marko & Ripatti, Kitta. Psykologinen resilienssi nuoruusiässä: Soveltava kirjallisuuskatsaus ja pilottitutkimus. Teoksessa Läpi kriisien Nuorisobarometri 2022. Kivijärvi, Antti (toim.) Viitattu 16.4.2023. [Läpi kriisien. Nuorisobarometri 2022 \(tietoanuorista.fi\)](#)
- Rousseau, Jan- Jacques 2023. Tutkielma ihmisten välisen eriarvoisuuden alkuperästä ja perusteista. Suom. Ville Keynäs. Tallinna: Vastapaino.
- Seta ry 2023. Sateenkaarisanasto. Viitattu 4.9.2023. [Sateenkaarisanasto suomeksi Seta ry:n verkkosivuilla](#)
- Skinnari, Simo 2000. Pedagoginen rakkaus. Kasvattaja elämän tarkoituksen ja ihmisen arvoituksen äärellä. Ps-kustannus. Juva.
- Suomen kuntaliitto 2019. Laaja, Johanna (toim.). Kaikkien kasvojen kunta. Viitattu 17.9.2023. [Kaikkien kasvojen kunta. Opas yhdenvertaisuuden edistämiseen kunnan toiminnassa | Kuntaliitto.fi](#)
- Therborn, Göran 2014. Eriarvoisuus tappaa. Suomentanut Tatu Henttonen. Vastapaino 2014. Tampere. E-kirja. Viitattu 17.9.2023.
- Tervahauta, Markku 2020. Teoksessa sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvointi. Kouluterveyskyselyn tuloksia 2019. Työpaperi 38/2020. Jokela, Satu & Luopa, Pauliina & Hyvärinen, Anni & Ruuska, Tupu & Martelin, Tuija & Klemetti, Reija 2020. Viitattu 12.9.2023. [Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvointi \(julkari.fi\)](#)
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2022. Pieni sateenkaarisanasto. Viitattu 3.11.2023. [Pieni sateenkaarisanasto - THL](#)
- Timonen, Liisa & Mäkelä, Jaana & Raivio, Anne-Mari (toim.) 2015. Moninaisuus on hyvän työyhteisön ominaisuus. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 213. Jyväskylä. Viitattu 20.2.2023. [Moninaisuus on hyvän työyhteisön ominaisuus. \(theseus.fi\)](#)
- Vainikainen, Elina 2022. Syrjimätön kieli – opas inklusiiviseen kielenkäyttöön ja viestintään, KSL opintokeskus, Helsinki
- Vilka, Hanna 2010. Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen. PS-Kustannus, Juva.
- Virkkala, Sari 2021. Yhteisöpedagogiksi tuleminen tarinat teoksessa Uskonto, katsomus ja kasvatustieteellinen aikakauskirja 1/2021. Tervo-Niemelä, Kati (toim.) UKKT
- Yk-liitto Turvallinen tila. Viitattu 31.1.2023. [Turvallinen tila | Suomen YK-liitto \(ykliitto.fi\)](#)
- Yk-liitto 2012. A/RES/66/137. Viitattu 13.11.2023. [Ihmisoikeuskasvatusta – Ihmisoikeudet.net](#)

LIITTEET

Sateenkaari-sanasto / Liite 1

Aseksuaalisuus Aseksuaalit kokevat joko vähän tai ei lainkaan seksuaalista vetovoimaa toisiin ihmisiin. He voivat kuitenkin kokea muunlaista vetovoimaa, kuten romanttista. Aseksuaali voi määritellä itsensä esimerkiksi bi- tai homoromanttiseksi romanttisen vetovoiman kohteen mukaan.

Binääri Binäärisyydellä tarkoitetaan käsitystä sukupuolesta kaksijakoisena (mies ja nainen).

Biseksuaalisuus Biseksuaalit kokevat seksuaalista ja/tai romanttista vetovoimaa sekä samaa että eri sukupuolta oleviin.

Cissukupuolisuus Cissukupuolinen kokee syntymässä hänelle määritellyn sukupuolen oikeaksi. Vastakohta transsukupuolisuus.

Heteronormatiivisuus Heteronormatiivisessa ajattelussa heteroseksuaalisuus nähdään kaikkia muita seksuaalisuuksia parempana ja luonnollisempana.

Hetero-oletus Hetero-oletus on kulttuurinen ajattelumalli, jossa oletetaan kaikkien lähtökohteisesti olevan heteroita.

Heteroseksuaalisuus Heteroseksuaalit kokevat seksuaalista ja/tai romanttista vetovoimaa itsestään poikkeavaa sukupuolta kohtaan, useimmiten nainen miestä tai mies naista.

Homoseksuaalisuus Homot kokevat seksuaalista ja/tai romanttista vetovoimaa samaa sukupuolta kohtaan. Usein sanalla homo viitataan homomiehiin, mutta sitä voidaan käyttää myös kattokäsitteenä koskemaan kaikkia omasta sukupuolestaan viehättyviä.

Intersektionaalinen feminismi Intersektionaalisessa tarkastelussa ymmärretään, että ihmisten elämään vaikuttavat monet risteävät ja yhtä aikaa vaikuttavat erot. Sukupuolen lisäksi tällaisia eroja tuottavat esimerkiksi ikä, asuinpaikka, ihonväri, toimintakyky tai koulutus.

Intersukupuolisuus Intersukupuolisuus on kattotermi erilaiselle synnynnäiselle kehojen moninaisuudelle. Intersukupuolisilla erilaiset kehon sukupuolitetut piirteet, kuten kromosomit, sukuelimet tai hormonitoiminta, eivät ole yksiselitteisesti nais- tai miestyypilliset.

Lesbo Lesbo on nainen, joka kokee seksuaalista ja/tai romanttista vetovoimaa toisia naisia kohtaan.

Moniperusteinen syrjintä Moniperusteisella syrjinnällä tarkoitetaan syrjintää kahden tai useamman syyn perusteella.

Muunsukupuolisuus Muunsukupuolisuus on kattokäsite ei-binäärisille identiteeteille eli sellaisille ihmisille, jotka eivät ole yksiselitteisesti miehiä tai naisia.

Panseksuaalisuus Panseksuaali kokee seksuaalista ja/tai romanttista vetovoimaa ihmisiin näiden sukupuolesta riippumatta.

Polyamoria Polyamorinen ihminen on tai voi olla samanaikaisesti suhteessa useampaan ihmiseen. Suomeksi puhutaan myös monisuhteisuudesta.

Queer Queeria käytetään usein kattokäsitteenä kuvaamaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä. Se on ollut alun perin loukkaava sana mutta sittemmin omittu yhteisön käyttöön.

Sateenkaariperhe Sateenkaariperheellä tarkoitetaan sellaista perhettä, jonka jäsenistä yksi tai useampi vanhempi kuuluu seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön.

Seksuaalivähemmistöt Seksuaalivähemmistöillä tarkoitetaan sellaisia seksuaalisuuksia, jotka eivät ole heteroseksuaalisia. Näitä ovat esimerkiksi homous ja biseksuaalisuus.

Sukupuolen korjaus Sukupuolen korjaus on prosessi, jossa syntymässä määritelty, väärä sukupuoli korjataan henkilön oikeaksi sukupuoleksi. ”Sukupuolen vaihtamisesta” puhuminen on virheellistä.

Sukupuolisensitiivisyys/sukupuolitietoisuus Sukupuolisensitiivisyydellä tai -tietoisuudella tarkoitetaan sellaista lähestymistapaa, jossa huomioidaan se, miten sukupuoleen liittyvät normit vaikuttavat ihmiseen niin yksilön kuin yhteiskunnankin tasolla. Esim. sukupuolisensitiivinen kasvatus.

Sukupuolioletus on sana, jolla viitataan siihen, että kaikki ihmiset voidaan jakaa yksiselitteisesti kahteen sukupuoleen ja sukupuoli määritellään ulkopuolelta käsin.

Sukupuolivähemmistö on kattokäsite sellaisille ihmisille, jotka eivät koe syntymässä määriteltyä sukupuolta omakseen. Sukupuolivähemmistöjä ovat muun muassa trans- ja muunsukupuoliset ihmiset, intersukupuoliset ihmiset sekä sukupuolettomat ihmiset.

Syrjintä on se, jos jotain ihmistä kohdellaan huonommin jonkin henkilökohtaisen ominaisuuden takia. Syrjintää voi tapahtua esimerkiksi iän, alkuperän, kielen, uskonnon tai vammaisuuden perusteella, ja se on kielletty yhdenvertaisuuslaissa.

They/them They/them-pronomeja voi käyttää samoin kuin sukupuolittavia she/her- ja he/him-pronomeja joko silloin, kun kohteen sukupuolta ei haluta nimetä tai silloin, kun puhutaan binääriin ulkopuolisista ihmisistä.

Toiseuttaminen on sosiaalinen prosessi, jossa normista poikkeavat yksilöt tai ryhmät luokitellaan ulkopuolisiksi esimerkiksi kielen avulla.

Transsukupuolisuus Trans on kattotermi ihmisille, joiden sukupuoli on eri kuin syntymässä määritetty. Vastakohta cissukupuolisuus.

Vihapuhe on sellaista kielenkäyttöä, jolla pyritään levittämään, oikeuttamaan tai edistämään suvaitsemattomuuteen perustuvaa vihaa ihmisryhmiä kohtaan. Vihapuhe voi olla esimerkiksi rasistista, homo- tai transfobista tai antisemitististä.

Liite 2

LÄHDE MUKAAN KEHITTÄMÄÄN
OULUN SEURAKUNTIEN
NUORISOTYÖN TOIMINTAA
SATEENKAARINUORTEN NÄKÖKULMASTA.

**Kokoontuminen
la 11.2. klo 10-17.
leirikeskus
Loistossa**

Ilmoittautuminen
Katri Haapakorvalle
p. 045 657 6122,
katri.haapakorva@evl.fi
4.2. mennessä

OULUN
ev.-lut. seurakunnat